การแก้แค้นและการให้อภัยในนิทานคำกลอนของสุนทรภู่

ปริญญานิพนธ์

ของ

ยอดดอย บุพศิริ

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย
พฤษภาคม 2548

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

895.9109
ย173ก
ธ.3

การแก้แค้นและการให้อภัยในนิทานคำกลอนของสุนทรภู่

26 ก.ค. 2548

บทคัดย่อ

ของ

ยอดดอย บุพศิริ

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย
พฤษภาคม 2548

ท 279 094

ยอดดอย บุพศิริ. (2548). *การแก้แค้นและการให้อภัยในนิทานคำกลอนของสุนทรภู่*. ปริญญานิพนธ์ ศศ.ม. (ภาษาไทย). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. คณะกรรมการควบคุม : รองศาสตราจารย์ สุภา ปานเจริญ, ผู้ช่วยศาสตราจารย์วิมลศิริ ร่วมสุข.

ปริญญานิพนธ์ฉบับนี้มีจุดมุ่งหมายที่จะศึกษาการแก้แค้นและการให้อภัยในนิทานคำกลอนของสุนทรภู่ 3 ด้าน คือ สาเหตุ วิธีการ และผลของการแก้แค้นและการให้อภัย ผลการศึกษาสาเหตุของการแก้แค้นและการให้อภัย พบว่า การแก้แค้นมีสาเหตุทางด้านร่างกาย คือ ตนเองและผู้ที่รักถูกทำร้ายได้รับบาดเจ็บ หรือเสียชีวิต สาเหตุทางด้านจิตใจ คือ ตนเองผิดหวัง ถูกขัดใจ ไม่พอใจ ถูกหลอกลวง เสียบุคคลอันเป็นที่รักและเสียของรักไป ส่วนสาเหตุของการให้อภัย พบว่า ความรัก การต้องการทดแทนคุณ ความเชื่อเรื่องกรรม ความเมตตา การเข้าใจเหตุการณ์ตามความเป็นจริง การคำนึงถึงประโยชน์ส่วนตน เป็นสาเหตุการให้อภัยที่เกิดจากตัวผู้ให้อภัยเอง ส่วนการให้อภัยที่เกิดจาก การมีผู้มาชี้แนะ การคำนึงถึงสถานภาพนั้นเป็นสาเหตุการให้อภัยที่มีอิทธิพลมาจากสังคม การควบคุมพฤติกรรมของสังคม และสิ่งแวดล้อมของผู้ให้อภัย วิธีการแก้แค้นพบว่ามี 3 วิธี คือ การทำร้ายร่างกาย การทำร้ายจิตใจ และการทำร้ายทั้งร่างกายและจิตใจ ผู้แก้แค้นจะใช้วิธีการทำร้ายร่างกายให้บาดเจ็บไปจนถึงทำร้ายให้เสียชีวิต การทำร้ายจิตใจผู้แก้แค้นจะใช้วิธีการบริภาษ วิธีการบิดบังความจริง การไม่ทำตามที่ต้องการ หรือการทำเสน่ห์ ทำให้อีกฝ่ายเกิดความเสียใจ เศร้าใจ หรือโกรธแค้น การแก้แค้นโดยการทำร้ายทั้งร่างกายและจิตใจ พบการใช้วิธีที่มีความหลากหลายคือ การทรยศ การทำอุบายลวง การหลอกหลอนให้หวาดกลัว การบริภาษและทำร้ายร่างกาย การบริภาษและฆ่า ส่วนวิธีการให้อภัยพบว่าผู้ให้อภัยจะใช้วิธีต่าง ๆ กันคือ การอโหสิกรรม การระงับความโกรธแค้น การไว้ชีวิต และการชุบชีวิต โดยผู้ให้อภัยสามารถให้อภัยได้ตั้งแต่แรกเมื่อโกรธแต่ยังไม่ได้แก้แค้น หรือให้อภัยหลังจากแก้แค้นไปแล้ว การศึกษาผลของแก้แค้นและการให้อภัยพบว่า ทั้งผู้แก้แค้นและผู้ถูกแก้แค้นได้รับผลแห่งความสูญเสียทั้งทางกายและใจ ส่วนผลของการให้อภัยพบว่า ผู้ที่ได้รับการให้อภัยจะไม่สูญเสียชีวิต มีชีวิตใหม่กลับคืนมา มีจิตเป็นมิตรไมตรี สำนึกในบุญคุณต่อผู้ให้อภัย หรืออาจโกรธแค้นผู้ที่ให้อภัยตน ผู้ให้อภัยจะได้รับผลหรืออานิสงส์ของการให้อภัยทั้งทางกายและทางใจเช่นเดียวกันคือ จะได้มิตรและบริวาร ความจงรักภักดี ความปิติและสุขใจเมื่อได้ให้อภัยแล้ว

REVENGE AND FORGIVENESS IN SUNTHORN PHU'S VERSE TALES

AN ABSTRACT

BY

YODDOY BUPASIRI

Present in partial fulfillment of the requirements

For the Master of Art degree in thai

at Srinakharinwirot University

May 2005

Yoddoy Bupasiri. (2005). Revenge and Forgiveness in Sunthorn Phu's Verse Tales. Master Thesis, M.A.(Thai). Bangkok : Graduate School, Srinakharinwirot University. Advisor Committee: Assoc Prof Supha Panjaroen and Assist Prof. Wimonsiri Ruamsuk.

The thesis aimed at studying revenge and forgiveness found in three of Sunthon Phu's verse tales. Their causes, methods and results were analyzed. Revenge was inspired by either a physical or mental cause. Physically a character or his/her loved one was injured. In some cases, the injury was fatal. Mentally, a character might be disappointed, dissatisfied or deceived. Additionally, a character could have lost either his/her loved one or a loved object. In terms of forgiveness, it was found that love, gratitude, beliefs in karma, compassion, an understanding of reality as well as awareness of benefits for all were the main factors to influence the forgiver to forgive someone. In some cases, the forgiver was advised to forgive. It was likely that he/she was influenced by the societal force or rules and his/her surroundings. Revenge could be taken by the following means: physical, mental or both. Physically, the victim was injured, or his/her life was taken. Mentally, the victim was verbally abused. He/she might be deceived or mesmerized. His/her objective was thwarted. All these were meant to hurt or to anger the victim. In physical and mental torments, it was found that many methods were used: betrayal, deception, intimidation, abusive terms, physical attacks and murders, amongst others. In forgiving, the forgiver applied many techniques, such as absolving the offender's sins, controlling his/her anger, saving the offender's life or even resurrecting his/her life. The forgiver could forgive the offender when he/she started to feel angry or after the revenge had been taken. If revenge was taken, both the avenger and the victim were physically and mentally affected.

In forgiving, the offender's life was saved. A new life might be resurrected. The offender and the forgiver became friends. The forgiven character was sometimes grateful to the forgiver, or perhaps he/she might still be angry. However, the forgiver usually gained. He/She had more loyal servants as well as more good friends and also enjoyed the bliss of forgiving.

ปริญญานิพนธ์

เรื่อง

การแก้แค้นและการให้อภัยในนิทานคำกลอนของสุนทรภู่

ของ

ยอดดอย บุพศิริ

ได้รับอนุมัติจากบัณฑิตวิทยาลัยให้นับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย
ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

.....คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เพ็ญสิริ จีระเดชากุล)

วันที่..19....เดือน พฤษภาคม พ.ศ. 2548

คณะกรรมการสอบปริญญานิพนธ์

.....ประธาน

(รองศาสตราจารย์สุภา ปานเจริญ)

.....กรรมการ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์วิมลศิริ ร่วมสุข)

.....กรรมการที่แต่งตั้งเพิ่มเติม

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์จินตนา พุทธเมตะ)

.....กรรมการที่แต่งตั้งเพิ่มเติม

(อาจารย์พรธาดา สุวัธนวนิช)

ประกาศคุณูปการ

ปริญญานิพนธ์นี้สำเร็จได้ด้วยความกรุณาของรองศาสตราจารย์สุภา ปานเจริญ ประธานกรรมการควบคุมปริญญานิพนธ์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์วิมลศิริ ร่วมสุข กรรมการควบคุมปริญญานิพนธ์ ท่านทั้งสองได้เสียสละเวลาเป็นอย่างมากเพื่อให้คำปรึกษา แนะนำ แก้ไขในการจัดทำงานวิจัยนี้ทุกขั้นตอน ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูงไว้ ณ ที่นี้ นอกจากนี้ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณผู้ช่วยศาสตราจารย์จินตนา พุทธเมตะ และอาจารย์พรธาดา สุวัธนวนิช ที่ได้อนุเคราะห์เป็นกรรมการสอบปริญญานิพนธ์ฉบับนี้ ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณผู้ช่วยศาสตราจารย์วัฒนา ศรีสัตย์วาจา อาจารย์ประจำภาควิชาจิตวิทยาเป็นอย่างสูงที่กรุณาให้คำปรึกษาด้านพฤติกรรมมนุษย์ที่มีความสำคัญต่อการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณอาจารย์ทุกท่านที่ให้ความรู้แก่ผู้วิจัยในการศึกษาตามหลักสูตรภาษาไทยทั้งในระดับบัณฑิต และมหาบัณฑิต ที่ปลูกฝังให้ผู้วิจัยรักและเห็นคุณค่า ความงามของภาษาและวรรณคดีไทย

ท้ายสุดผู้วิจัยขอขอบพระคุณ คุณคมสัน บุพศิริ คุณช่อทิพา บุพศิริ บิดามารดาของผู้วิจัย คุณยายบุญช่วย สงวนสัตย์ ที่ให้กำลังใจและทุนทรัพย์ในการศึกษา ขอขอบคุณคุณรังเรข สงวนสัตย์ คุณยอดฉัตร บุพศิริ น้องสาวที่เป็นผู้พิมพ์และตรวจทานต้นฉบับเป็นอย่างดี และเพื่อนๆพี่ ๆทุกคนโดยเฉพาะเพื่อนเอกภาษาไทยระดับบัณฑิตศึกษาที่คอยช่วยเหลือให้ทั้งกำลังกายและกำลังใจที่ดีตลอดระยะเวลาที่ศึกษาและทำงานวิจัย

ยอดดอย บุพศิริ

งานวิจัยนี้ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัย
จาก
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

สารบัญ

บทที่		หน้า
1	**บทนำ**	1
	ภูมิหลัง	1
	ความมุ่งหมายในการศึกษาค้นคว้า	2
	ความสำคัญของการศึกษาค้นคว้า	3
	ขอบเขตของการศึกษาค้นคว้า	3
	นิยามศัพท์เฉพาะ	3
	วิธีดำเนินการวิจัย	3
	เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	4
2	**สาเหตุของการแก้แค้นและการให้อภัย**	13
	สาเหตุของการแก้แค้น	13
	ถูกทำร้าย ถูกรังแก	13
	ผิดหวัง ถูกขัดใจ ไม่พอใจ	24
	ถูกหลอกลวง	37
	เสียบุคคลที่เป็นที่รัก สิ่งที่หวงแหนสิ่งที่รัก	38
	สาเหตุของการให้อภัย	47
	ความรัก	48
	ต้องการทดแทนคุณ	51
	ความเชื่อเรื่องกรรม	52
	เมตตา	54
	มีผู้มาชี้แนะ	55
	คำนึงถึงสถานภาพ	56
	คำนึงถึงประโยชน์ส่วนตน	56
	เข้าใจเหตุการณ์ตามความเป็นจริง	57

สารบัญ(ต่อ)

บทที่	หน้า
3 วิธีการแก้แค้นและการให้อภัย	59
วิธีการแก้แค้น	59
การทำร้ายร่างกาย	60
การทำร้ายร่างกายให้บาดเจ็บ	60
การฆ่า	63
การทำร้ายจิตใจ	69
การบริภาษ	69
การปิดบังความจริง	81
การไม่ทำตามที่ต้องการ	82
การทำเสน่ห์	84
การทำร้ายทั้งร่างกายและจิตใจ	84
การทรยศ	84
การทำอุบายลวง	86
การหลอกหลอนให้หวาดกลัว	87
การบริภาษและทำร้ายร่างกาย	88
การบริภาษและฆ่า	93
วิธีการให้อภัย	104
การอโหสิกรรม	104
การระงับความโกรธแค้น	105
การไว้ชีวิต	107
การชุบชีวิต	111

สารบัญ(ต่อ)

บทที่	หน้า
4 ผลของการแก้แค้นและการให้อภัย	113
ผลของการแก้แค้น	113
ผลที่เกิดกับผู้ถูกแก้แค้น	113
ผลทางด้านร่างกาย	113
ผลทางด้านจิตใจ	121
ไม่สนองตอบการแก้แค้น	130
ผลที่เกิดกับผู้แก้แค้น	133
ผลทางด้านร่างกาย	133
ผลด้านจิตใจ	138
ผลของการให้อภัย	142
ผลที่เกิดกับผู้ที่ได้รับการให้อภัย	143
ผลทางด้านร่างกาย	143
ผลทางด้านจิตใจ	145
ผลที่เกิดกับผู้ให้อภัย	150
ผลทางด้านร่างกาย	150
ผลทางด้านจิตใจ	152
5 สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	156
บรรณานุกรม	159
ประวัติย่อผู้วิจัย	161

บทที่ 1
บทนำ

ภูมิหลัง

การอ่านวรรณคดีนอกจากผู้อ่านจะได้รับความเพลิดเพลินและความบันเทิงแล้ว ยังทำให้ผู้อ่านเข้าใจชีวิตมนุษย์มากขึ้นด้วย เนื่องจากการอ่านวรรรณคดีช่วยให้รู้จักวิถีชีวิตแบบอื่นที่หลากหลายดังที่ Graham Hough (2532:28) ได้กล่าวไว้ใน หนังสือ "ว่าด้วยหลักวรรณคดีวิจารณ์" ว่า เมื่อเราอ่านวรรณคดีเราจะได้ทดลองมีชีวิตแบบอื่น ๆ ด้วยจินตนาการ วรรณคดีเป็นสิ่งเดียวที่ทำให้เราได้รับประสบการณ์เช่นนั้น และวรรณคดี ได้ให้ตัวอย่างที่ดีทั้งคุณธรรมอันควรประพฤติตามและทั้งความชั่วอันควรหลีกเลี่ยง

วรรณคดีได้จำลองสภาพชีวิตจริงของมนุษย์ในด้านต่างๆ รวมทั้งด้านอารมณ์ ดังจะเห็นได้จากตัวละครในวรรณคดีมีการแสดงอารมณ์ รัก โกรธแค้น เศร้าโศกเสียใจ เช่นเดียวกับมนุษย์ในชีวิตจริง อารมณ์เหล่านี้จะแสดงออกทางพฤติกรรมของตัวละคร เช่นเมื่อมีความสุขก็จะมีสีหน้ายิ้มแย้ม เมื่อทุกข์ก็จะแสดงอาการโศกเศร้า หรือถ้ามีคนมาทำให้ไม่พอใจหรือเจ็บปวดก็จะแสดงความไม่พอใจ หรือโกรธ โดยอาจจะแสดงออกกับคนที่เป็นต้นเหตุโดยตรงหรือกับผู้อื่นก็ได้ แต่ถ้าโกรธแล้วสามารถระงับความโกรธและไม่โต้ตอบจะเรียกพฤติกรรมนี้ว่าการให้อภัย

วรรณคดีไทยหลายเรื่องที่ตัวละครมีพฤติกรรมการแก้แค้นและการให้อภัยปรากฏอยู่ เช่น ลิลิตพระลอ เจ้าย่านั้นยังโกรธแค้นเมืองสรวงที่ยกทัพมาตีเมืองสรองทำให้ท้าวพิมพิสาครพระสวามีสิ้นพระชนม์ เมื่อทราบว่าท้าวพิชัยพิษณุกรยกโทษให้พระลอที่ลอบเข้ามาอยู่กับพระเพื่อนพระแพง เจ้าย่าจึงโกรธแค้นเพิ่มมากขึ้นจึงได้สั่งทหารเข้าล้อมจับพระลอแต่พระลอพระเพื่อนพระแพงต่อสู้จนสิ้นพระชนม์ทั้งสามองค์ ท้ายที่สุดเจ้าย่าก็ถูกท้าวพิชัยพิษณุกรสั่งประหาร ผลของการแก้แค้นของเจ้าย่าจึงลงเอยด้วยความตายของทั้งสองฝ่าย ในเสภาเรื่องขุนช้างขุนแผนนางศรีมาลาให้อภัยนางสร้อยฟ้าทั้ง ๆ ที่นางสร้อยฟ้าทำให้นางได้รับความทุกข์ทรมานอย่างมากแต่นางก็ให้อภัยและยังทูลขออภัยโทษจากพระพันวษาทำให้นางสร้อยฟ้าไม่ต้องถูกประหารชีวิต นางศรีมาลาให้เหตุผลในการให้อภัยว่าเพราะต้องการทำบุญทำกุศลไม่อยากอาฆาตจองเวรต่อกัน

วรรณคดีประเภทนิทานคำกลอนก็มีการแก้แค้นและการให้อภัยปรากฏอยู่เหมือนกับวรรณคดีทั่วไป นิทานคำกลอนของสุนทรภู่แต่ละเรื่องจะปรากฏการแก้แค้นและการให้อภัยอยู่ทุกเรื่อง เช่น เรื่องโคบุตร นางมณีสาครนั้นถูกนางอำพันกลั่นแกล้งทำเสน่ห์ให้โคบุตรเข้าใจนางมณีสาครผิด ต่อมาโคบุตรทราบความจริงจึงสั่งประหารนางอำพัน แต่เมื่อนางอำพันต้องถูกประหาร

นางมณีสาครกลับให้อภัยและสงสาร ทั้ง ๆ ที่ควรจะพอใจที่ผู้ที่ทำให้ตนเองต้องเจ็บปวดได้รับความเจ็บปวดบ้าง ในนิทานคำกลอนเรื่องพระอภัยมณีเมื่อนางผีเสื้อสมุทรตายแม้พระอภัยมณีจะรังเกียจและโกรธแค้นในตัวนางมากก็ตาม แต่ก็ให้อภัยและอโหสิกรรมให้ เรื่องสิงหไกรภพเมื่อท้าวจตุรพักตร์ทราบว่านางสร้อยสุดาพระธิดาหนีตามสิงหไกรภพไปก็เกิดความแค้นทั้งสองคนและแก้แค้นโดยไปรบเมืองโกญจาเพื่อต้องการฆ่าสิงหไกรภพให้ตายเพื่อแก้แค้น แต่กลับถูกสิงหไกรภพฆ่าตายในที่สุด หรือวิธีการแก้แค้นในเรื่องพระอภัยมณี เมื่อนางวาลียั่วอุศเรนจนอกแตกตาย อุศเรนยังเป็นปีศาจมาเข้าสิงนางวาลีและฆ่าเพื่อแก้แค้นจนทำให้นางวาลีตาย หรือในเรื่องลักษณวงศ์ก็ปรากฏวิธีการแก้แค้นโดยการไม่เปิดเผยความจริง เมื่อนางทิพเกสรแปลงตัวเป็นพราหมณ์เข้ามารับใช้ลักษณวงศ์อย่างใกล้ชิดจนทำให้นางยี่สุ่นไม่พอใจคิดกำจัดพราหมณ์เกสรจึงออกอุบายทำให้ลักษณวงศ์เข้าใจผิดและสั่งประหารพราหมณ์เกสรโดยไม่ไต่ถามให้แน่ชัด พราหมณ์เกสรน้อยใจและแค้นอย่างมากจึงยอมรับโทษถูกประหารโดยไม่แสดงตน ทำให้ลักษณวงศ์เศร้าโศกเสียใจอย่างมากเมื่อรู้ความจริงภายหลังว่าสั่งประหารหญิงที่ตนรัก

ในนิทานคำกลอนของสุนทรภู่ทุกเรื่องมีการแก้แค้นและการให้อภัยเป็นจำนวนมาก มีสาเหตุและวิธีการต่าง ๆ กัน ทำให้เห็นผลของการแก้แค้นและการให้อภัยของตัวละคร ซึ่งเป็นภาพจำลองชีวิตมนุษย์ และจะเป็นตัวอย่างที่ดีทั้งในด้านคุณธรรมอันควรประพฤติตามและความชั่วอันควรหลีกเลี่ยง ซึ่งจะมีคุณค่าต่อผู้อ่านนอกเหนือจากคุณค่าด้านวรรณศิลป์

ด้วยเหตุผลดังกล่าว ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษานิทานคำกลอนของสุนทรภู่เกี่ยวกับการแก้แค้นและการให้อภัย ว่ามีสาเหตุ วิธีการ และผลที่เกิดขึ้นหลังจากการแก้แค้นและการให้อภัยอย่างไร

ความมุ่งหมายในการศึกษาค้นคว้า

1. เพื่อวิเคราะห์วิธีการแก้แค้นและการให้อภัยในนิทานคำกลอนของสุนทรภู่
2. เพื่อวิเคราะห์สาเหตุที่ทำให้เกิดการแก้แค้นและการให้อภัยในนิทานคำกลอนของสุนทรภู่
3. วิเคราะห์ผลที่เกิดจากการแก้แค้นและการให้อภัยในนิทานคำกลอนของสุนทรภู่

ความสำคัญของการศึกษาค้นคว้า

ทำให้เข้าใจพฤติกรรมของตัวละครที่มีการแก้แค้นและการให้อภัย สาเหตุและวิธีการของการแก้แค้นและการให้อภัย อันจะเป็นแนวทางให้เข้าใจมนุษย์และพฤติกรรมของมนุษย์ได้ดียิ่งขึ้น และยังทำให้เห็นผลที่เกิดขึ้นจากพฤติกรรมการแก้แค้นและการให้อภัยซึ่งจะเป็นประสบการณ์ที่ผู้อ่านนำไปเป็นข้อคิดและข้อเตือนใจในชีวิตประจำวันได้

ขอบเขตของการศึกษาค้นคว้า

นิทานคำกลอนของสุนทรภู่จำนวน 4 เรื่อง

1. โคบุตร
2. พระอภัยมณี
3. ลักษณวงศ์
4. สิงหไกรภพ

นิยามศัพท์เฉพาะ

การแก้แค้น หมายถึง การตอบโต้หรือการตอบสนองผู้อื่นซึ่งทำให้เกิดความไม่พอใจ ในระดับขุ่นเคืองใจหรือโกรธจนคิดแค้นโดยที่ผู้นั้นจะตั้งใจหรือไม่ก็ตาม

การให้อภัย หมายถึง การเลิกคิดโกรธแค้น เลิกคิดแก้แค้น ยกโทษไม่ถือโทษและไม่กระทำการโต้ตอบใดๆ

วิธีดำเนินการศึกษาค้นคว้า

การศึกษาวิจัย การให้อภัยและการแก้แค้นนั้นจะดำเนินการตามขั้นตอนต่อไปนี้

1. ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการแก้แค้นและการให้อภัยเพื่อเป็นแนวทางในการวิเคราะห์

2. วิเคราะห์สาเหตุและพฤติกรรมที่ทำให้เกิดการแก้แค้นและการให้อภัยที่ปรากฏในนิทานคำกลอนของสุนทรภู่

3. วิเคราะห์วิธีการแก้แค้นและการให้อภัยที่ปรากฏในนิทานคำกลอนของสุนทรภู่ว่ามีวิธีการอย่างไร โดยศึกษาจากพฤติกรรมและลักษณะนิสัยของตัวละคร

4. วิเคราะห์ผลที่เกิดขึ้นจากพฤติกรรรมการแก้แค้นและการให้อภัย

5. เสนอผลการวิจัยแบบพรรณนาวิเคราะห์

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในการศึกษาครั้งนี้แบ่งออกเป็น 4 ประเภทคือ

1. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาค้นคว้าทางด้านนิทาน
2. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาค้นคว้าทางด้านจิตวิทยา
3. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาวิเคราะห์วรรณคดีแนวจิตวิทยา
4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษานิทานคำกลอนของสุนทรภู่

1. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาค้นคว้าทางด้านนิทาน

1.1 เอกสารที่เกี่ยวข้องกับความเป็นมาและความหมายของนิทาน

ศิราพร ฐิตะฐาน (2524 : 8) ให้ความเห็นเรื่องกำเนิดของนิทานไว้ว่า นิทานเป็นผลผลิตของมนุษย์ในสังคมบุรพกาลหรือสังคมบรรพชน เพราะมนุษย์ทุกสังคมในโลกต้องผ่านขั้นตอนทางวัฒนธรรมมาเหมือน ๆ กัน โดยมีแบบแผนในการดำรงชีวิตเหมือน ๆ กัน มีความเชื่อในทำนองเดียวกัน เช่น เชื่อเรื่องภูตผีปีศาจ นับถือสัตว์เป็นบรรพบุรุษ เชื่อเรื่องเวทมนต์คาถา สภาพสังคมเช่นนี้ย่อมผลักดันให้มนุษย์แต่ละถิ่นสร้างสรรค์งานได้เหมือนกัน จึงน่าเชื่อว่านิทานเป็นผลผลิตที่เกิดจากทุกแหล่งในโลก ด้วยความคิดอันเป็นอิสระของแต่ละท้องถิ่น

กุสุมา รักษมณี (2525 : 8) ได้ให้ข้อสังเกตว่าคำว่า นิทาน น่าจะมาจากคำว่า"นยายะ" ในภาษาสันสกฤต มีความหมายว่าการอ้างเหตุผล หรือการแสดงบทเปรียบเทียบ เพื่อให้ผู้ฟังเห็นด้วยกับถ้อยคำของผู้พูด นอกจากนี้ยังให้ความหมายเพิ่มเติมว่า นิทานเป็นเรื่องที่เล่ากันมา ซึ่งคงจะมีจุดมุ่งหมายเบื้องต้นอยู่ที่การยกมาเล่าเพื่อเป็นข้อเปรียบเทียบ ส่วนจะมีความสนุกเพลิดเพลินเป็นจุดประสงค์เบื้องต่อมาหรือไม่นั้น ขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์และศิลปะของผู้เล่าแต่ละคน

กิ่งแก้ว อัตถากร (วิเชียร ณ นคร. 2531 : 9 ; อ้างอิงจาก กิ่งแก้ว อัตถากร. 2519)ได้ให้ความหมายของนิทานว่า เป็นเรื่องเล่าทั่วไป มิได้จงใจแสดงประวัติความเป็นมา จุดใหญ่เล่าเพื่อความสนุกสนานบางครั้งก็สอดแทรกคติเพื่อสอนใจไปด้วย และมิใช่เฉพาะสำหรับเด็ก แต่มีอยู่เป็นจำนวนมากที่เล่าเฉพาะในหมู่ผู้ใหญ่ และเหมาะสำหรับผู้ใหญ่

1.2 เอกสารที่เกี่ยวข้องกับจุดประสงค์ของนิทาน

วิเชียร ณ นคร (2531 : 24) ได้อธิบายจุดประสงค์ของนิทานไว้ว่า จุดประสงค์ของนิทานขั้นต้นส่วนใหญ่ก็เพื่อตอบสนองความสนใจใคร่รู้ของมนุษย์และสนองความสนุกสนานเพลิดเพลินยามว่าง ด้วยเหตุที่นิทานเป็นเรื่องเล่าที่มีตัวละคร มีฉาก มีบรรยากาศ และแสดงวิถี

ชีวิตมนุษย์ได้ใกล้เคียง นิทานจึงเป็นเรื่องเล่าที่มนุษย์สนใจ ยิ่งเป็นเรื่องที่ผู้เล่าเล่าเรื่องอย่างมีชั้นเชิง ดำเนินเรื่องตื่นเต้นโลดโผน ก็ยิ่งชวนติดตามมากขึ้น ในลักษณะนี้นิทานจึงเป็นเสมือนพาหนะวิเศษที่นำผู้ฟังไปสู่โลกแห่งจินตนาการที่อยู่เหนือโลก

จุดประสงค์ขั้นสูงของนิทาน ก็คือการสั่งสอนอบรมหรือให้คติในการดำเนินชีวิตแก่มนุษย์ เช่นเรื่องความกตัญญูกตเวที ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และความซื่อสัตย์สุจริต กล่าวโดยสรุปก็คือการให้จริยธรรมและคุณธรรมแก่ผู้ฟังนั่นเอง ทั้งนี้เพราะมนุษย์ถือกันว่า สังคมจะดำรงอยู่ได้อย่างเป็นสุข ก็เพราะมีจริยธรรมและคุณธรรมเป็นเครื่องค้ำจุน เพียงแต่ว่ารายละเอียดของจริยธรรมและคุณธรรมของแต่ละสังคมอาจแตกต่างกันไปบ้างเท่านั้น

การสั่งสอนธรรมะแก่คนทั่วไป จะใช้วิธีสอนกันตรง ๆ ทำนองว่านี่บาปนั่นบุญเพียงวิธีเดียวซึ่งไม่สามารถใช้ได้กับทุกคน จึงใช้วิธีสอนแบบยกเอาเรื่องราวต่าง ๆ มาผูกเป็นเรื่องราวให้ฟังเพื่อจะได้เข้าใจเรื่องธรรมะ ดังนั้นจะเห็นได้ว่าจุดประสงค์ขั้นสูงของนิทานคือ การสั่งสอนอบรมหรือให้คติในการดำเนินชีวิตอย่างแท้จริง

1.3 เอกสารที่เกี่ยวข้องกับนิทานในประเทศไทย

วิเชียร ณ นคร (2531 : 18 – 22) ได้อธิบายถึงนิทานในประเทศไทยว่าแบ่งได้เป็น 2 ประเภทคือ นิทานที่ได้รับอิทธิพลมาจากอินเดีย และนิทานพื้นบ้านของแต่ละท้องถิ่นในประเทศไทย นิทานที่ได้รับอิทธิพลจากอินเดียนั้นได้แพร่เข้ามาในประเทศไทยตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 6 พร้อม ๆ กับการเข้ามาของศาสนาพุทธและศาสนาพราหมณ์ โดยเฉพาะนิทานชาดก ในพุทธศาสนาและรามยณะในศาสนาพราหมณ์ ส่วนนิทานพื้นบ้านนั้นมีกระจายอยู่ทุกท้องถิ่น และเป็นผลผลิตทางปัญญาของชาวบ้านเองที่ไม่ได้รับอิทธิพลจากนิทานอินเดีย วิธีการเล่าระยะแรก ๆ ก็เป็นการเล่าแบบร้อยแก้ว ต่อมาก็เล่าเป็นกลอนล้วน ๆ และพัฒนามาเป็นเสภา หรือเล่าร้อยแก้วสลับร้อยกรอง

2. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาค้นคว้าทางด้านจิตวิทยา

2.1 เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาค้นคว้าสาเหตุของการแก้แค้นและการให้อภัย

เอกสารทางด้านจิตวิทยาที่จะกล่าวนี้จะทำให้ผู้ศึกษาได้เข้าใจพฤติกรรมของมนุษย์ในด้านบุคลิกภาพและการแสดงออกซึ่งเกี่ยวข้องกับการแก้แค้นและการให้อภัย โดยทฤษฎีทางจิตวิทยาที่ได้รับความสนใจเป็นอย่างมากทั้งนักจิตวิทยาและนักวิชาการด้านวรรณคดีทฤษฎีหนึ่งคือทฤษฎีจิตวิเคราะห์โดยเฉพาะทฤษฎีว่าด้วยบุคลิกภาพของบุคคล(The Organization of

Personality) ของซิกมัน ฟรอยด์ ซึ่งแบ่งบุคลิกภาพของมนุษย์เป็น 3 โครงสร้างคือ (โยธิน ศันสนยุทธ 2531 : 290) (ลิขิต กาญจนาภรณ์ ม.ป.ป. : 126) (อรทัย ชื่นมนุษย์ 2518 : 29)

1. ID (อิด) เป็นโครงสร้างพื้นฐานที่เกิดในระยะแรกตั้งแต่มนุษย์เริ่มเกิดมาการที่มนุษย์มีชีวิตอยู่ย่อมจะต้องมีการดิ้นรนเพื่อการมีชีวิตอยู่ การกระทำเพื่อการมีชีวิตอยู่นั้นจะเป็นการกระทำตามความต้องการของสัญชาตญาณ ความต้องการของสัญชาตญาณจะผลักดันให้คนเกิดพฤติกรรมอย่างไม่มีทางหลีกเลี่ยงได้ การที่ได้ระบายหรือแสดงออกตามสัญชาตญาณจะทำให้บุคคลเกิดความสุขและการที่ไม่ได้แสดงออกหรือระบายออกจะทำให้บุคคลเกิดความทุกข์ ดังนั้นการแสดงออกของโครงสร้างของ ID จึงเป็นการแสดงออกตามหลักของความพึงพอใจโดยไม่คำนึงถึงเหตุผลตามความเป็นจริงหรือความถูกต้องดีงาม

2. EGO (อีโก้) เป็นโครงสร้างที่ควบคุมความคิดและกิจกรรมที่เป็นเหตุผลทุกประการจากการได้เห็น ได้ยิน ได้สัมผัส EGO รับข้อมูลจากโลกภายนอกเข้ามา มีการพัฒนามาจากประสบการณ์ การได้ลองผิดลองถูก การถูกลงโทษ การให้รางวัลบุคคลจะเรียนรู้ว่าพฤติกรรมบางอย่างนั้น จะทำตามใจตัวเองไม่ได้ จะต้องรู้จักกาละเทศะ จะต้องรู้จักอดกลั้น จะต้องรู้จักประวิงความต้องการของตนเอง

3. SUPER EGO (ซุเปอร์อีโก้) เป็นโครงสร้างที่พัฒนามาจากการเรียนรู้ในสังคม เป็นส่วนที่เกี่ยวกับอุดมคติ ศีลธรรมจรรยา หรือที่เรียกว่ามโนธรรม บุคคลจะเกิดการเรียนรู้ว่า บุคคลควรจะปฏิบัติอย่างไร น่าจะตัดสินใจอย่างไร

โดยทฤษฎีแล้วทั้ง 3 โครงสร้างจะทำงานผสมผสานกัน โดยที่ EGO จะพยายามทำให้สอดคล้องกับความต้องการของ ID ภายใต้เงื่อนไขของเหตุผลและความถูกต้องทางสังคมซึ่งตรวจสอบโดย SUPER EGO คนเราจึงมีอิสระที่จะรักหรือเกลียด สามารถที่จะแสดงออกความรู้สึกของตนโดยไม่รู้สึกผิด แต่ถ้าภายในบุคลิกของคนคนนั้นมี ID ควบคุมอยู่มากเกินไป คนคนนั้นจะเป็นคนเห็นแก่ตัว เอาแต่ใจตนเอง พัฒนาตนเป็นนักเลงหัวไม้ ทำตัวเป็นอันตรายแก่สังคม แต่ถ้าถูกควบคุมโดย SUPER EGO มากเกินไปคนคนนั้นก็จะมีบุคลิกเป็นคนเจ้าระเบียบเจ้ากฎเจ้าเกณฑ์ จนทำให้ชีวิตขาดอิสระ ไม่สามารถที่จะมีชีวิตเหมือนคนปกติได้ ซึ่งพฤติกรรมการแก้แค้นนั้นจะแสดงออกเมื่อผู้นั้นมีความโน้มเอียงไปในด้าน IDมาก และพฤติกรรมการให้อภัยนั้นจะแสดงออกเมื่อผู้นั้นมีโครงสร้าง SUPER EGO ควบคุมอยู่มากกว่าโครงสร้างอื่น

โครงสร้างทางด้าน SUPER EGO นั้นพุทธศาสนาเข้ามามีส่วนสำคัญอย่างมาก เพราะเป็นส่วนที่ทำให้ให้เกิดความคิดความรู้สึกด้านศีลธรรมจรรยา หรือมโนธรรม ซึ่งเป็นการเรียนรู้ของมนุษย์ในสังคม ดังเช่น ได้อธิบายถึงการคิดแก้แค้นว่าเป็นความพยาบาท ซึ่งพระธรรมปิฎก

(2538: 181)ได้ให้ความหมายของคำว่าพยาบาทไว้ว่า ความขัดเคืองแค้นใจ ความเจ็บใจ ความคิดร้ายตรงข้ามกับความเมตตาในภาษาไทย หมายถึง ผูกใจเจ็บและคิดแก้แค้น ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะทำให้ตนเองเกิดความทุกข์ความไม่สบายใจ

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปรินายก (2536 : 25 – 26) ทรงอธิบายเกี่ยวกับความทุกข์ว่า ทุกข์นั้นได้แก่ความเกิดเป็นทุกข์ ความแก่เป็นทุกข์ ความตายเป็นทุกข์ ความโศก คือความแห้งใจ ความคร่ำครวญใจ ความไม่สบายกาย ความไม่สบายใจ ความคับแค้นใจ เป็นทุกข์ ความประจวบกับสิ่งที่ไม่เป็นที่รักเป็นทุกข์ ความพลัดพรากจากสิ่งอันเป็นที่รักเป็นทุกข์ ความปรารถนาไม่ได้สมหวังเป็นทุกข์

หากเราต้องการความสุขจะต้องปฏิบัติตามหนทางที่นำไปสู่ความสุขดังที่พระราชสุทธิญาณมงคล (2543 : 116) ได้กล่าวไว้ว่า หนทางที่นำไปสู่ความสุขทางกายและทางใจนั่นก็คือ ธรรมวิเศษ 3 ประการ หรือกุศลมูล ซึ่งเป็นรากเหง้าของความดี ได้แก่ความไม่โลภ ความไม่ประทุษร้าย ความไม่หลงงมงายซึ่งความไม่ประทุษร้ายคนอื่น นั้นนับเป็นคุณธรรมที่ประเสริฐให้เกิดความสุขต่อตนเองและผู้อื่น ซึ่งทั้งการแก้แค้นและการให้อภัยสามารถอธิบายได้โดยใช้ทฤษฎีบุคลิกภาพทั้ง 3 โครงสร้างนี้

สาเหตุที่ทำให้เกิดแรงผลักดันที่จะระบายความทุกข์และความไม่สบายใจออกคือส่วนที่เรียกว่า ความคับข้องใจ ซึ่ง ประมุข สรรกำเนิด (2517 : 74) ได้อธิบายไว้ว่า ความคับข้องใจ หมายถึง ความไม่สมปรารถนา ความไม่สามารถให้ได้มาในสิ่งที่เราต้องการนั้น ความโหยหา มีความรู้สึกขมขื่น ขาดความช่วยเหลือ ผิดหวัง และเป็นทุกข์กังวลใจ โสภา ชูพิกุลชัย(2529 : 144) ได้อธิบายถึงผลที่เกิดจากความคับข้องใจว่าอาจเกิดขึ้นได้ 2 ลักษณะด้วยกันคือ เกิดขึ้นโดยลักษณะฉับพลันและเกิดในเวลาต่อมา ซึ่งอาการที่เกิดขึ้นนั้นจะแสดงออกได้ดังนี้

1. เกิดอาการตึงเครียด เมื่อใดก็ตามที่ความตึงเครียดเพิ่มขึ้น อาการตื่นเต้นก็จะเกิดขึ้นด้วย

2. เกิดความก้าวร้าว ความตึงเครียดของความก้าวร้าวนี้จะทำให้เกิดความรู้สึกไม่เป็นมิตรขึ้นการเกิดความก้าวร้าวแยกได้เป็น 2 ลักษณะคือ

ก. ความก้าวร้าวโดยตรง คือแสดงความก้าวร้าวต่อบุคคลหรือสิ่งที่มาทำให้เกิดความคับข้องใจขึ้น

ข. ความก้าวร้าวแบบทดแทน ในการแสดงความก้าวร้าวในขณะเกิดความคับข้องใจนั้น บ่อยครั้งที่ผู้แสดงไม่สามารถจะแสดงความก้าวร้าวต่อบุคคลที่เป็นต้นเหตุให้เกิดความคับข้องใจได้ จึงหันไปแสดงความก้าวร้าวต่อสิ่งอื่นเพื่อเป็นการทดแทน ฉะนั้นการแสดง

ความก้าวร้าวแบบทดแทน จึงเป็นการแสดงต่อสิ่งของหรือบุคคลที่ไม่มีส่วนรู้เห็นหรือเป็นสาเหตุที่ทำให้เกิดความคับข้องใจและเมื่อใดก็ตามที่วัตถุหรือบุคคลที่เป็นตัวแทนมีลักษณะเหมือนกับต้นเหตุที่ทำให้เกิดความคับข้องใจ เมื่อนั้นวัตถุหรือบุคคลนั้นจะได้รับการรุกรานหรือได้รับความก้าวร้าวมากขึ้นเท่านั้น

ฉลอง ภิรมย์รัตน์ (2521 : 101-107) ได้กล่าวถึงความก้าวร้าว (Aggression) สรุปได้ว่าความก้าวร้าว หมายถึง พฤติกรรมใดที่บุคคลจงใจกระทำต่อผู้อื่น จะโดยตรงหรือโดยอ้อมก็ตาม เมื่อทำให้บุคคลอื่นมีความรู้สึกไม่สบายใจในการกระทำนั้นๆ ถือว่าเป็นการก้าวร้าว ลักษณะของการก้าวร้าวอาจจะมีได้หลายรูปแบบ มีตั้งแต่การพูดจาถากถางเหน็บแนมให้เจ็บร้อนแก่คนอื่น จนกระทั่งถึงการโจมตีด้วยกำลังกายด้วยความโกรธ ทำลายวัตถุสิ่งของทรัพย์สินหรือทำร้ายร่างกายของบุคคลอื่น ซึ่งเป็นการก้าวร้าวที่อยู่ในขั้นรุนแรงอันเป็นเหตุให้ทรัพย์สินเสียหายและเป็นอันตรายถึงชีวิตได้

กนกรัตน์ สุขะตุงคะ (2536 : 24) ได้กล่าวถึงสาเหตุที่ทำให้เกิดอารมณ์โกรธที่พบบ่อย ซึ่งอาจจะแสดงออกมาทางพฤติกรรมที่ก้าวร้าวดังนี้

1. ความคับข้องใจไม่สามารถทำบางสิ่งบางอย่างได้
2. ความรำคาญหงุดหงิดจากสิ่งแวดล้อมไม่ว่าจากคน ความร้อน แสง เสียง กลิ่น ความไม่

สะดวกในการดำเนินชีวิตประจำวันต่าง ๆ

3. การถูกรบกวนความเป็นส่วนตัว
4. ความเสียใจหรือความกลัวแล้วเปลี่ยนไปเป็นความโกรธ
5. ความผิดหวังและรู้สึกว่าตัวเองโชคร้ายที่คนอื่นไม่ประสบเคราะห์กรรมเหมือนกับตนเอง
6. การถูกคุกคามหรือเผชิญกับความสูญเสียของหรือบุคคลอันเป็นที่รักโดยที่ตนเองไม่มีโอกาสเห็นใจหรือช่วยเหลือได้
7. ความอิจฉาโชคดีของคนอื่น

2.2 เอกสารที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับการศึกษาค้นคว้าวิธีการแก้แค้น

เบอร์โควิตส์ (ชลธิรา สัตยาวัฒนา. 2513 : 77 ; อ้างจาก Leonard Berkowitz.1962) ได้กล่าวไว้ว่า ความก้าวร้าวเป็นอารมณ์ที่กระจัดกระจายแสดงออกมาเป็นความนึกคิด คำพูด หรือพฤติกรรม มีลักษณะก้าวร้าว ดุดัน โหดร้าย ป่าเถื่อน หรือวิปริต การแสดงออกดังกล่าวมี

จุดหมายสำคัญคือ พยายามที่จะทำลายหรือทำลายบางสิ่งบางอย่าง ทั้งนี้อาจจะแสดงต่อสิ่งแวดล้อมทั่วไปทั้งมีชีวิตและไม่มีชีวิต หรืออาจจะแสดงต่อตนเองก็ได้ พฤติกรรมก้าวร้าวนี้บางครั้งก็หาสาเหตุอธิบายได้ แต่บางครั้งก็หาสาเหตุอธิบายได้ยาก เราอาจจะสันนิษฐานได้ว่าพฤติกรรมก้าวร้าวเกิดจากความโกรธหรือความเกลียด มักแสดงออกมาเป็นลำดับขึ้นมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับสถานการณ์ สภาพแวดล้อมหรือฐานะทางสังคม และสิ่งเร้า ความก้าวร้าวขั้นที่เห็นได้ชัดที่สุดมีปรากฏในบุคคลทุกเพศทุกวัย คือการแสดงอารมณ์โกรธ โมโหโทโส หรือฉุนเฉียวง่าย บางคนมีแนวโน้มไปในทางมุ่งที่จะทำลายสิ่งของโดยเฉพาะสิ่งที่มีลักษณะสวยงาม (Vandalism) บางคนแสดงความก้าวร้าวอย่างป่าเถื่อน ประหลาด หรือวิปริต (Wanton destruction) บางคนแสดงความก้าวร้าวโดยมุ่งที่จะทำร้ายร่างกายผู้อื่นให้บาดเจ็บ (Physical injury) บุคคลบางพวกก็แสดงรุนแรงเกิดไปจนถึงขั้นเป็นการฆาตกรรม (Murder) นอกจากนี้ก็มีบุคคลบางประเภทที่แสดงความก้าวร้าวโดยการทำลายหรือทำร้ายตนเอง (Self injury)ซึ่งบางครั้งก็รุนแรงจนถึงขั้นทำลายชีวิตตนเอง (Suicide)ด้วย ซึ่งสามารถกล่าวโดยสรุปได้ว่าการที่มนุษย์จะแก้แค้นหรือให้อภัยนั้นขึ้นอยู่กับส่วนที่ควบคุมจิตใจมนุษย์ ถ้าเมื่อมีผู้มาทำให้โกรธหรือไม่พอใจตามสัญชาตญาณของมนุษย์ก็จะเกิดความคับข้องใจและโต้ตอบออกไปทันทีซึ่งการโต้ตอบนั้นจะแสดงความก้าวร้าวในลักษณะต่าง ๆ กัน แต่ถ้ามนุษย์ได้รับส่วนที่เป็นมโนธรรมหรือศีลธรรมจรรยา จะทำให้ตัดสินใจว่าควรจะทำอย่างไรควรจะปฏิบัติตัวอย่างไร ก็จะระงับความรู้สึกตามสัญชาตญาณหันมาคำนึงถึงเหตุผลแทน

3. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาวิเคราะห์วรรณคดีแนวจิตวิทยา

ชลธิรา สัตยาวัฒนา (2513) ได้ศึกษาเรื่อง การนำวรรณคดีวิจารณ์แผนใหม่แบบตะวันตกมาใช้กับวรรณคดีไทย ซึ่งมีส่วนหนึ่งของการศึกษาได้วิเคราะห์บุคลิกภาพ และพฤติกรรมก้าวร้าวของตัวละครในเรื่องขุนช้างขุนแผน โดยนำหลักจิตวิทยามาคลี่คลายปัญหาต่าง ๆ เพื่อช่วยให้เข้าใจตัวละครและเรื่องราวในวรรณคดีได้มากขึ้น ผลการวิเคราะห์คือ ตัวละครแทบทุกตัวในเรื่องขุนช้างขุนแผนล้วนแต่มีความก้าวร้าวอย่างไร้สำนึกแฝงอยู่ในส่วนลึกของจิตใจ โดยแสดงออกมาเป็นความนึกคิดบ้าง วาจาบ้าง หรือการกระทำบ้าง ความก้าวร้าวนี้มีลักษณะต่าง ๆ กันแล้วแต่สถานการณ์ เหตุการณ์ และความกดดันหรือประสบการณ์ที่ได้รับในวัยเยาว์ ตัวเอกของเรื่องคือวันทองและขุนแผนมีความก้าวร้าวซึ่งเห็นได้ชัดหากวิเคราะห์ตามหลักจิตวิทยา วันทองแสดงความก้าวร้าวประเภททำลายหรือทำร้ายตนเองและมีพฤติกรรมบางประการซึ่งมีความโน้มเอียงให้สันนิษฐานว่ามีความผิดปกติทางเพศสอดคล้องกับลักษณะความก้าวร้าวดัง

กล่าวอยู่บ้าง คือปรารถนาความเจ็บปวดเพื่อความสุขทางเพศ ส่วนขุนแผนแสดงความก้าวร้าวประเภททำลายหรือทำร้ายสิ่งภายนอกอย่างรุนแรงเหนือตัวละครอื่น ๆ และมีพฤติกรรมที่สันนิษฐานได้ว่ามีความผิดปกติทางเพศสอดคล้องกับลักษณะความก้าวร้าวดังกล่าว คือมีความสุขทางเพศเมื่อได้ทำให้ฝ่ายตรงข้ามได้รับความเจ็บปวด ทั้งขุนแผนและวันทองมีภาวะจิตซึ่งค่อนข้างผิดปกติคอยบงการให้ดำเนินพฤติกรรมก้าวร้าวอย่างรุนแรงจนถึงขั้นสูงสุด

กุลวัชรีย์ ธีระกุล (2540) ได้ศึกษาเรื่อง การวิเคราะห์พฤติกรรมตัวละครในวรรณคดีมรดกตามทฤษฎีจิตวิทยา โดยศึกษาตัวละครเอกในวรรณคดีมรดกจำนวน 4 เรื่องคือ รามเกียรติ์ อิเหนา พระอภัยมณี และขุนช้างขุนแผน ตามทฤษฎีจิตวิทยาบุคลิกภาพของซิกมุน ฟรอยด์ และคาร์ล กุสตาส จุง ผลการศึกษาพบว่า ตัวละครทั้งชายและหญิงแสดงพฤติกรรมก้าวร้าวทำลาย อันเกิดจากสัญชาตญาณมุ่งตาย ตัวละครชายมีพฤติกรรมก้าวร้าวทำลายผู้อื่น ในขณะที่ตัวละครหญิงมีพฤติกรรมก้าวร้าวทำลายตนเอง ตัวละครชายแสดงสัญชาตญาณมุ่งเป็น เช่นพฤติกรรมเจ้าชู้ แต่ตัวละครหญิงไม่ปรากฏพฤติกรรมนี้

บุษกร อำไพ (2543) ได้ศึกษาเรื่อง การวิเคราะห์บทพิโรธวาทังในวรรณคดีไทยสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ซึ่งผลการศึกษาด้านปัจจัยที่ทำให้เกิดบทพิโรธวาทัง มีหลายลักษณะดังนี้ การไม่เคารพเชื่อฟัง ความรังเกียจในเผ่าพันธุ์ การไม่ปกป้องดูแล การทรยศ ความหึงหวง การใช้วาจาล่วงเกิน รังเกียจในพฤติกรรม การโกหกหลอกลวง ซึ่งผลการศึกษาที่พบนี้มีประโยชน์ต่อการวิเคราะห์สาเหตุของการแก้แค้นเนื่องจากการใช้คำพูดบริภาษกันนั้นเป็นวิธีการหนึ่งของการแก้แค้น

4.งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษานิทานคำกลอนของสุนทรภู่

สุวรรณา เกรียงไกรเพ็ชร์ (2514) ได้ศึกษาเรื่อง พระอภัยมณี : การศึกษาในเชิงวรรณคดีวิจารณ์ ซึ่งผลการศึกษาในด้านแก่นเรื่อง พบว่ามีแก่นเรื่องย่อยทั้งหมด 4 แก่น แก่นแรกคือการเดินทางผจญภัยซึ่งเป็นการสร้างประสบการณ์ให้แก่ตัวเอกเพื่อให้มีลักษณะเป็นบุคคลในอุดมคติทั้งในด้านการดำเนินชีวิตส่วนตัวและส่วนรวม แก่นเรื่องที่ 2 คือ การศึกษาวิชา มีความเกี่ยวพันกับแก่นเรื่องแรก โดยเป็นการเตรียมตัวให้แก่ตัวเอกก่อนที่จะออกผจญภัย แก่นเรื่องที่ 3 ว่าด้วยการพลัดพรากของตัวละครและการขาดความอบอุ่นภายในครอบครัว ซึ่งเกี่ยวเนื่องกับแก่นเรื่องที่ 4 ความขัดแย้งระหว่างพ่อแม่ลูก ผู้ศึกษาเห็นว่าแก่นเรื่องที่ 3 และ 4 น่าจะมีผลมาจากชีวิตส่วนตัวของสุนทรภู่ ซึ่งมีลักษณะใกล้เคียงกับชีวิตบางแง่ของตัวละคร แก่นเรื่องทั้ง 4 แก่นนี้แสดงลักษณะโครงเรื่องของวรรณคดีไทยทั่วๆ ไป และในขณะเดียวกันก็มีลักษณะเฉพาะ

ของสุนทรภู่ปรากฏอยู่ด้วย ในด้านลักษณะเด่นของตัวละครนั้น ทั้งพระอภัยมณีตัวละครหญิงและตัวละครที่เป็นอมนุษย์ ตัวละครเหล่านี้จะมีลักษณะเด่นเป็นตัวของตัวเองต่างจากตัวละครเอกในเรื่องอื่น ๆ ซึ่งมักจะมีแบบตายตัว ผลการศึกษายังพบว่าระบบสัญลักษณ์และภาพพจน์ ได้แก่ทะเลและเพลงปี่ ซึ่งมีความผูกพันกับลักษณะของตัวละครและแก่นเรื่อง ในแง่ที่ว่าตัวละครมีความว้าเหว่แฝงอยู่และแก่นเรื่องก็กล่าวถึงการขาดความอบอุ่นในครอบครัว และผู้ศึกษาได้จัดประเภทของเรื่องพระอภัยมณีว่า พระอภัยมณีน่าจะจัดอยู่ในประเภทโรมานซ์ตามหลักการแบ่งประเภทวรรณคดีสากลซึ่งตรงกับศัพท์วรรณคดีไทยว่าเรื่องประโลมโลก

ขนิษฐา ตันติพิมล (2535) ได้ศึกษาเรื่อง วิเคราะห์ความเหลือเชื่อในนิทานคำกลอนของสุนทรภู่ การศึกษาพบว่า ความเหลือเชื่อเกี่ยวกับตัวละครสามารถแยกประเภทของตัวละครที่มีความเหลือเชื่อได้เป็น ตัวละครที่เป็นเทพ ตัวละครที่เป็นมนุษย์ ตัวละครที่เป็นอมนุษย์ และตัวละครที่เป็นเดรัจฉาน ความเหลือเชื่อเกี่ยวกับสิ่งของวิเศษซึ่งสามารถแบ่งได้เป็น 2 ลักษณะ คือ สิ่งของวิเศษที่ไม่มีอิทธิฤทธิ์ทางวิทยาคม และสิ่งของวิเศษที่มีอิทธิฤทธิ์ทางวิทยาคม ในด้านความเหลือเชื่อเกี่ยวกับไสยศาสตร์ สามารถแยกประเภทได้ดังนี้คือ เวทมนต์คาถาอาคม เครื่องรางของขลัง และโชคลางนิมิตและความฝัน ผู้ศึกษายังพบว่า ความเหลือเชื่อเกี่ยวกับตัวละครและความเหลือเชื่อเกี่ยวกับสิ่งของวิเศษเป็นความเหลือเชื่อที่เด่นที่สุด เพราะเป็นลักษณะของความเหลือเชื่อที่สุนทรภู่จินตนาการขึ้นเองเป็นส่วนใหญ่ จึงทำให้นิทานคำกลอนของสุนทรภู่เป็นวรรณคดีที่มีความสนุกสนาน แปลก พิสดาร ซึ่งแตกต่างจากวรรณคดีเรื่องอื่น ๆ ในยุคสมัยเดียวกัน

ไพโรจน์ นรชาติธำรงวิทย์ (2533) ได้ศึกษาเรื่อง วิเคราะห์ความเชื่อในเรื่องพระอภัยมณี จากการศึกษาพบว่าความเชื่อที่ปรากฏในเรื่องพระอภัยมณีมีอยู่ 3 ด้านคือ ความเชื่อทางด้านไสยศาสตร์ ความเชื่อทางด้านโหราศาสตร์ และความเชื่อทางด้านพุทธศาสตร์ ความเชื่อทางด้านไสยศาสตร์ปรากฏความเชื่อเรื่องเวทมนต์คาถา เครื่องรางของขลัง สิ่งมหัศจรรย์ และผีสางเทวดา ความเชื่อทางด้านโหราศาสตร์ ปรากฏความเชื่อเรื่องลางบอกเหตุ การจับยามดวงชะตา ความฝันและการสะเดาะเคราะห์ ความเชื่อทางด้านพุทธศาสตร์ปรากฏความเชื่อเรื่องกรรม วิบากกรรม วัฏสงสาร นิพพาน และอานิสงส์ของการบวช ความเชื่อทั้ง 3 ด้าน มีส่วนทำให้เรื่องดำเนินไปด้วยดี สร้างความตื่นเต้นสนุกสนาน และยังเข้ามามีบทบาทต่อฉากโดยทำให้ฉากมีบรรยากาศเป็นธรรมชาติสมจริง ความเชื่อยังเป็นปัจจัยในการสร้างตัวละครให้มีบุคลิกและคุณสมบัติเฉพาะตัว

จากเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาทางด้านนิทาน เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาทางด้านจิตวิทยา งานวิจัยที่เกี่ยวกับการวิเคราะห์ตัวละครทางด้านจิตวิทยา และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษานิทานคำกลอนของสุนทรภู่ดังที่ได้กล่าวมาเป็นลำดับนั้น ผู้วิจัยได้นำเสนอเพื่อเป็นแนวทางในการศึกษาเรื่อง "การแก้แค้นและการให้อภัยในนิทานคำกลอนของสุนทรภู่"

บทที่ 2
สาเหตุของการแก้แค้นและการให้อภัย

สาเหตุของการแก้แค้น

จากการวิเคราะห์สาเหตุของการแก้แค้นในนิทานคำกลอนของสุนทรภู่ทั้ง 4 เรื่อง พบว่า การที่ตัวละครจะแสดงพฤติกรรมเพื่อแก้แค้นผู้ใดนั้นจะมีสาเหตุที่อยู่เบื้องหลังเสมอ ซึ่งสาเหตุเหล่านั้นจะมีความแตกต่างกันและมักจะส่งผลไปถึงลักษณะและวิธีการแก้แค้นต่อไปด้วย สาเหตุของการแก้แค้นที่เป็นประเด็นสำคัญมี 4 ประการ ดังนี้

1. ถูกทำร้าย ถูกรังแก
2. ผิดหวัง ถูกขัดใจ ไม่พอใจ
3. ถูกหลอกลวง
4. เสียบุคคลอันเป็นที่รัก เสียของรัก

1. **ถูกทำร้าย ถูกรังแก** การถูกทำร้าย หรือถูกรังแกเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้เกิดการแก้แค้นตามมา ไม่ว่าจะเป็นตนเองถูกทำร้าย คนที่รักหรือสิ่งที่รักถูกทำร้าย ดังจะได้วิเคราะห์รายละเอียดแต่ละสาเหตุต่อไปนี้

1.1 **ตนเองถูกทำร้าย ถูกรังแก** เป็นสาเหตุที่เกิดขึ้นเมื่อตนเองถูกผู้อื่นทำร้ายหรือถูกรังแกทั้งทางร่างกายและจิตใจก็จะทำให้ตนเกิดความไม่พอใจ โกรธหรือแค้น และคิดหาวิธีการแก้แค้นผู้ที่ทำให้เกิดความแค้นนั้น สาเหตุนี้พบในนิทานคำกลอน 4 เรื่อง คือ เรื่องลักษณวงศ์ เรื่องพระอภัยมณี เรื่องโคบุตร และเรื่องสิงหไกรภพ

เรื่องลักษณวงศ์

ท้าวพรหมทัต

สาเหตุที่ท้าวพรหมทัตคิดแก้แค้นนางสุวรรณอำภาเพราะท้าวพรหมทัตเข้าใจผิดคิดว่านางสุวรรณอำภาลวงตนไปให้ยักษ์ฆ่า จึงโกรธแค้นนางสุวรรณอำภามาก ดังความว่า

อีสุวรรณอำภามันสามานย์ จะประหารเสียให้ม้วยลงเป็นผี

(ลักษณวงศ์ : 141)

นอกจากนั้นท้าวพรหมทัตยังถูกยักษ์ถากถางว่าโง่เสียรู้มเหสีและลูกของตนทำให้จะต้องมาตายเสียกลางป่า จึงเป็นแรงเสริมให้ท้าวพรหมทัตโกรธแค้นนางสุวรรณอำภามากยิ่งขึ้น ดังคำประพันธ์ว่า

กระเดาะปากถากถางท้าวพรหมทัต เป็นกษัตริย์โง่เง่าเฉาฉงน

ไม่รู้เท่าลูกเมียจะเสียตน เขาแต่งกลให้เราพาเอามากิน

ดูน่าอายตายเปล่าไม่เข้าเรื่อง มาปลดเปลื้องบรรลัยอยู่ไพรสิน

สงสารกรุงกระษัตราเจ้าธานิน ท้าวเธอสิ้นสมประดีไม่มีใจ

(ลักษณวงศ์ : 140)

นางทิพเกสร

สาเหตุที่นางทิพเกสรคิดแก้แค้นมหิงสาวิชาธรเพราะมหิงสาวิชาธรทำร้ายจิตใจโดยการลักนางไปจากลักษณวงศ์ นางจึงต้องพลัดพรากจากคนที่ตนเองรัก นอกจากนั้นมหิงสาวิชาธรยังพูดเข้าข้างตนเองว่านางอยู่กับตนนั้นสมศักดิ์ศรีกว่าไปอยู่กับมนุษย์ จึงยิ่งทำให้นางทิพเกสรโกรธมากยิ่งขึ้น ดังความว่า

มนุษย์นี้มีกลิ่นไม่สิ้นสาง ขอเชิญนางไปภิรมย์ให้สมศักดิ์

อยู่พิมานไกรลาสสะอาดนัก พี่ก็ศักดิ์สุริวงศ์เป็นเทวัญ

นางสดับดังพระแสงมาแทงโสต ยิ่งพิโรธเคืองแค้นแสนกระสัน

.....

(ลักษณวงศ์ : 292)

เรื่องพระอภัยมณี

พระอภัยมณี

สาเหตุที่พระอภัยมณีคิดแก้แค้นนางผีเสื้อเพราะพระอภัยมณีโกรธที่ตนเองถูกทำร้ายโดยถูกนางผีเสื้อลักมาไว้ในถ้ำ และถูกข่มเหงน้ำใจให้ต้องเป็นสวามีของนางผีเสื้อซึ่งไม่ใช่มนุษย์ ทำให้พระอภัยมณีทั้งกลัวทั้งโกรธ และรังเกียจนางผีเสื้อ ดังความว่า

นิ่งพินิจพิศดูรู้ว่ายักษ์ ด้วยแวจักษุหายทั้งซ้ายขวา
ยิ่งซิงชังคั่งแค้นแน่นอุรา จะใคร่ด่าให้ระยำด้วยคำพาล

(พระอภัยมณี :14)

.....

พระแค้นคำซ้ำด่าอีหน้าด้าน ใครจะร่านเหมือนเช่นนี้ไม่มีถึง
น่าอดสูกูได้ทำไมมึง มาเคล้าคลึงโลมลูบจูบผู้ชาย
ทั้งเหม็นสาบเหม็นสางเหมือนอย่างศพ ไม่น่าคบน่ารักยักษ์ฉิบหาย
มายั่วเย้าเฝ้าเบียดเกลียดจะตาย ไม่มีอายมาเจ็บเท่าเล็บมือ

(พระอภัยมณี : 16)

วายุพัฒน์และหัสกัน

ในเรื่องพระอภัยมณีสาเหตุที่วายุพัฒน์และหัสกันคิดแก้แค้นทหารเมืองการะเวกนั้นเพราะถูกทหารเมืองการะเวกทำร้ายจิตใจด้วยการบริภาษและลามไปถึงมารดาของตน ทำให้ทั้งคู่เกิดความโกรธแค้นและจะฆ่าชาวเมืองการะเวกที่บริภาษตนให้ได้ ดังคำประพันธ์ว่า

พวกขุนนางต่างว่าเหวยฝรั่ง พระจอมวังวรนาถเหมือนราชหงส์
จะสู้กาหน้าดำที่ต่ำวงศ์ จะเสียทรงเสียนวลไม่ควรเลย
แล้วก็รู้อยู่ว่ามึงไม่ถึงไหน ไม่เข้าได้ในกำแพงจึงแกล้งเฉย
เขาเกลียดเห็นเป็นว่ากลัวพูดยั่วเย้ย อ้ายลูกเซลยลืมพ่อคิดล่อลวง
อียุพาลาลีที่เป็นแม่ ก็เป็นแต่ตัวเมียเขาเสียขวง
ยังมีหน้าพาฝรั่งสิ้นทั้งปวง มาลามล่วงลอบเข้าเผาพารา

วายุพัฒน์หัสกันให้ตันจิต ต่างคนคิดคั่งแค้นนั้นแสนสา
จะเข้าไปสังหารผลาญชีวา พิฆาตฆ่าโคตรมันให้บรรลัย
(พระอภัยมณี : 1104)

ก่อนหน้านี้ทั้งหัสกันและวายุพัฒน์ก็โกรธแค้นชาวเมืองการะเวกที่นางเสาวคนธ์เอาโคตรเพชรของเมืองลังกาไปเมืองของตน และเมื่อตนถูกบริภาษและลามไปถึงมารดาก็ยิ่งทำให้ทั้งสองคนโกรธแค้นทหารเมืองการะเวกเพิ่มมากขึ้น

เรื่องโคบุตร

ในเรื่องโคบุตรการที่โคบุตรแก้แค้นนางอำพันมีสาเหตุมาจากตนเองถูกนางอำพันทำร้ายโดยการทำเสน่ห์ ทำให้ไม่เป็นตัวของตัวเองจนไปทำร้ายนางมณีสาครซึ่งไม่มีความผิด และทำให้โคบุตรอับอายที่ตนเป็นถึงกษัตริย์มีฤทธานุภาพมากทุกเมืองทุกประเทศต่างเกรงกลัวในอำนาจแต่กลับไปหลงอิสสตรีทำให้ตนเสื่อมเสียเกียรติยศที่มี ดังคำประพันธ์ว่า

พระทรงฟังดังอัคนีรุทร มาจี้จุดปุยนุ่นให้ฉุนเฉียว
เจ้ามารยากาลีอย่างนี้เจียว ยังลดเลี้ยวลิ้นลมคารมดี
(โคบุตร : 118)

.....

พระทรงฟังคั่งแค้นแสนกระสัน ก็อ้นอั้นตันใจพระทัยหาย
อัปมาณสามนต์พลนิกาย คิดเสียดายเดชาสง่าเมือง
ทั่วประเทศเขตนครขจรฤทธิ์ ปัจจามิตรต่างระบือออกลือเลื่อง
ทั่วจังหวัดปัฐพีบูรีเรือง ลือกระเดื่องทั่วหล้าฟ้าแลดิน
เราหลงตินางมณีถึงสาหัส สารพัดที่เราผิดคิดถวิล
หลงด้วยหญิงแพศยาเป็นราคิน เพราะดูหมิ่นของสำคัญไม่ทันคิด
แสนสลดเหมือนอย่างทศกัณฑ์ยักษ์ เมื่อลิงลักล่อลวงเอาดวงจิต
เสียยศศักดิ์เสียศรีด้วยมีฤทธิ์ พระยิ่งคิดก็ยิ่งแค้นแน่นอุรา
(โคบุตร : 117)

เรื่องสิงหไกรภพ

ในเรื่องสิงหไกรภพการที่วิรุณพัฒน์แก้แค้นรามวงศ์นั้นมีสาเหตุมาจากตนเองเคยถูกรามวงศ์ทำร้ายตกม้าได้รับบาดเจ็บ จนเป็นแผลเป็นที่แสกหน้าเมื่อครั้งรามวงศ์เล่นต่อสู้กันตั้งแต่ยังเป็นเด็ก ดังความว่า

นายต่อนายกรายทวนกระบวนรบ ขับสินธพโถมถลาม้าถลัน
พระโจมตีพี่เลี้ยงเลี่ยงไม่ทัน ถูกด้วยคันศรถลาตกพาชี
ทหารพลอยถอยทัพกลับชนะ เสียงเหะหะโฮ่แซ่พวกแพ้หนี
พี่เลี้ยงแตกแสกหน้าพอราตรี กลับไปที่เคหารักษากาย

(สิงหไกรภพ : 129)

นอกจากนั้นวิรุณพัฒน์ยังฝังใจว่าสิงหไกรภพซึ่งเป็นพระราชบิดาของรามวงศ์เป็นผู้ฆ่าท้าวจัตุพักตรพระอัยกาของวิรุณพัฒน์ตาย เมื่อมีโอกาสจึงคิดแก้แค้นรามวงศ์ ดังคำประพันธ์ว่า

ฝ่ายยักษีพี่เลี้ยงพระหน่อนาถ เป็นแผลหน้าพยาบาทไม่ขาดหาย
พ่อของมันนั้นก็ฆ่าเจ้าตาตาย อ้ายลูกชายยังซ้ำแกล้งทำกู

(สิงหไกรภพ : 130)

1.2 **คนที่รัก สิ่งที่รักถูกทำร้าย** เป็นสาเหตุที่เกิดจากคนที่รัก โดยมีความหมายรวมไปถึงคู่รัก บิดามารดาคนในครอบครัว ผู้ที่เคารพรัก เพื่อน สิ่งที่รัก เช่น บ้านเกิดเมืองนอน ซึ่งมีความรักความผูกพันเมื่อมีผู้มาทำร้ายจึงเกิดความโกรธแค้นและคิดแก้แค้นแทนคนที่รักและสิ่งที่รักสาเหตุนี้พบในนิทานคำกลอน 2 เรื่องคือ เรื่องสิงหไกรภพ และเรื่องพระอภัยมณี

เรื่องสิงหไกรภพ

นางสนมเมืองโกญจา

สาเหตุที่นางสนมเมืองโกญจาคิดแก้แค้นคงคาประลัยเพราะโกรธแค้นแทนท้าวอินณุมาศและมเหสีซึ่งเป็นกษัตริย์ของตน ที่คงคาประลัยกบฏและจะเข้าทำร้ายหมายคิดเอาชีวิตท้าวอินณุมาศและมเหสี ซึ่งชุบเลี้ยงคงคาประลัยเป็นบุตรบุญธรรมแต่กลับคิดเนรคุณ ดังคำประพันธ์ว่า

ฝ่ายสนมกรมนางที่นั่งแน่น ให้แสนแค้นเพียงเลือดนัยน์ตาไหล
ต่างลุกขึ้นยืนหน้าพลับพลาชัย แล้วร้องไห้ร่ำว่าด่าประจาน
อ้ายลูกโจรดีเรือเชื้อสลัด อวดสมบัติช่างไม่อายกับเดียรฉาน
น้ำปลาร้าน้ำเกลือท่านเจือจาน มึงกล้าหาญขึ้นเพราะใครมึงไม่อาย
ช่างไม่คิดถึงพระคุณทูนกระหม่อม ช่วยชุบย้อมเลี้ยงไว้ให้สืบสาย
เขาจับมาผ้านุ่งไม่ติดกาย เป็นเจ้านายเพราะใครอ้ายเนรคุณ
(สิงหไกรภพ : 12)

รามวงศ์

เมื่อรามวงศ์ทราบว่านางอองออยทำร้ายและใส่ร้ายนางแก้วกินนรีซึ่งเป็นคนรักของตน จึงเป็นสาเหตุให้รามวงศ์โกรธแค้นและทำร้ายนางอองออย ดังคำประพันธ์ว่า

.....

เห็นมั่นแม่นแสนกลอีคนนี้ ยักขินีผีเสื้อหลงเชื่อมัน
จักผูกมัดรัดไว้ได้ไถ่ถาม ให้ได้ความตามจริงทุกสิ่งสรรพ์
ชวนออกนอกคูหาพอสายัณห์ เงื้อพระขรรค์ขู่ถามไปตามแคลง
มึงว่าแก้วกินนรีมามีชู้ แกล้งลวงกูกล่าวร้ายให้หน่ายแหนง
มึงใจบาปหยาบคายตัวร้ายแรง แกล้งปลอมแปลงหลอกหลอนแต่ก่อนมา
เมียของกูอยู่ไหนบอกให้แน่ ขืนตอแหลแล้วจะบั่นฟันเกศา
อองออยเห็นเป็นโมโหทั้งโกธา ทำแลบลิ้นปลิ้นตาให้ปรานี
(สิงหไกรภพ : 169)

เทพาสูร

ท้าวเทพาสูรแก้แค้นสิงหไกรภพเพราะมีสาเหตุมาจากการที่สิงหไกรภพฆ่าท้าวจัตุพักตร ซึ่งเป็นสหายของตนตาย เมื่อวิรุณพัฒน์ลวงรามวงศ์ไปให้ เทพาสูรจึงจับรามวงศ์ทรมานด้วยความโกรธ ดังคำประพันธ์ว่า

เทพาสูรฉุนแค้นแน่นแสนสุด เหม่มนุษย์ประมาททำอาจหาญ
น้อยหรือมาฆ่าสหายกูวายปราณ กูจะผลาญทั้งโคตรตามโทษทัณฑ์
จงจับอ้ายรามวงศ์ลงเหล็กไว้ อย่าเพิ่งให้ชีวามันอาสัญ
จับพ่อแม้แก่เถ้าพวกเผ่าพันธุ์ มาพร้อมกันจึงทำให้หนำใจ

(สิงหไกรภพ : 138)

สิงหไกรภพ

สาเหตุที่สิงหไกรภพแก้แค้นท้าวเทพาสูรเพราะท้าวเทพาสูรทำร้ายรามวงศ์บุตรของตน จึงยกทัพไปหมายจะฆ่าท้าวเทพาสูรให้ตายและช่วยรามวงศ์ด้วย ดังความว่า

เราจะยกโยธาไปราวี สังหารชีวีมันให้บรรลัย

(สิงหไกรภพ : 185)

ประลัยกัลป์

สาเหตุที่ประลัยกัลป์แก้แค้นสิงหไกรภพเพราะสิงหไกรภพทำร้ายท้าวเทพาสูรสหายของตนจนแขนขาด ประลัยกัลป์รู้สึกโกรธแค้นแทนสหาย จึงแก้แค้นโดยจะจับตัวสิงหไกรภพมาถามวิธีเพื่อช่วยต่อแขนของท้าวเทพาสูรให้ติดดังเดิมแล้วจึงจะฆ่าสิงหไกรภพเสีย ดังความว่า

ประลัยกัลป์หันหุนให้ฉุนแค้น กระทืบแท่นแผ่นผาสุธาไหว
น้อยหรือชะมนุษย์มันสุดใจ มาทำให้พระสหายกูขายพักตร์

.....

แม้นจับได้อ้ายเจ้าของอาวุธนั้น เอาตัวมันมัดถามด้วยสงสัย
ให้ต่อแขนแม้นว่นติดเหมือนคิดไว้ จึงฆ่าให้สิ้นโคตรตามโทษกรณ์

(สิงหไกรภพ : 201)

เรื่องพระอภัยมณี

เสนาอำมาตย์เมืองลังกา

สาเหตุที่เสนาอำมาตย์เมืองลังกาโกรธแค้นกษัตริย์เมืองผลึกเพราะกษัตริย์เมืองผลึกคือทั้งพระอภัยมณี และนางสุวรรณมาลีทำให้เกิดศึกจนเจ้ากรุงลังกาและอุศเรนซึ่งเป็นกษัตริย์และอุปราชของพวกตนต้องตาย เสนาอำมาตย์เมืองลังกาทั้งโศกเศร้าและโกรธแค้นพยาบาท จึงคิดแก้แค้นกษัตริย์เมืองผลึกให้แก่กษัตริย์ของพวกตนที่เสียชีวิตไปแล้ว แต่ตนเป็นผู้น้อยคิดทำการเองไม่ได้จึงคอยย้ำเตือนให้นางละเวงคิดแก้แค้นให้บิดาและพี่ชายของตน ดังคำประพันธ์ว่า

แล้วจึงคิดกิจการผลาญศัตรู ที่เป็นคู่เคืองแค้นแทนบิดา

.....

แต่นั้นมาข้าเฝ้าเหล่าอำมาตย์ พยาบาทเมืองผลึกจึงปรึกษา
แม้นโฉมยงองค์ละเวงวัณฬาพะงา ออกนั่งว่าราชกิจที่ติดพัน
จะให้ผู้เฒ่าเฝ้าห้องร้องว่าศึก เมืองผลึกยิงบิดาท่านอาสัญ
เหมือนเตือนเจ้าเช้าเย็นไม่เว้นวัน ด้วยผูกพันพยาบาทดังชาติทมิฬ

(พระอภัยมณี : 426)

สินสมุท

สาเหตุที่สินสมุทแก้แค้นโจรสุหรั่งเพราะโจรสุหรั่งไปลวนลามนางสุวรรณมาลีที่ตนรักเสมือนเป็นมารดาแท้ ๆ และนางสุวรรณมาลียังเป็นผู้ที่พระอภัยมณีบิดาของตนรักด้วยสินสมุทจึงโกรธแค้นและแก้แค้นโจรสุหรั่งแทนนางสุวรรณมาลี ดังความว่า

สินสมุทสุดแสนแค้นสุหรั่ง ขึ้นเสียงดังเดือดด่าว่าจองหอง
ตัวเป็นกามาประสงค์ซึ่งหงส์ทอง จะไปถองเสียให้สมอารมณ์มัน

.....

ถึงสุหรั่งตั้งกระทู้ขู่สำทับ มึงพูดกับมารดาดูว่าไร
จะปลุกปล้ำทำดูดังชู้ผัว หมายว่ากลัวเกรงฝีมือหรือไฉน
อย่าปั้นเจ่อเย่งหยิ่งมาชิงชัย จะฆ่าให้ตายสิ้นเหมือนริ้นยุง

(พระอภัยมณี : 219)

นางเสาวคนธ์

ในเรื่องพระอภัยมณีสาเหตุที่นางเสาวคนธ์คิดแก้แค้นมังคลาเพราะมังคลาให้วายุพัฒน์และหัสกันมาทำลายเมืองการะเวกซึ่งเป็นเมืองของนางทำให้ท้าวสุริโยไทพระราชบิดาและชาวเมืองของนางได้รับความเดือดร้อนและได้รับความทุกข์ นางเสาวคนธ์จึงจะไปแก้แค้นเมืองลังกา ดังความว่า

จะกลับกล่าวเสาวคนธ์วิมลสมร สุดสาครขัตติยาอัชฌาสัย
คอยรอรั้งฟังข่าวสองท้าวไท พอเรือใช้กลับมาทูลอาการ
ว่าฝรั่งลังกาชื่อวายุพัฒน์ กับชื่อหัสกันหนุ่มคุมทหาร
ข้ามมหาสาครมารอนราญ จุดเผาบ้านเมืองไหม้ฆ่าไพร่พล
พังภูเขาเอาเพชรแก้วเก็จได้ จับพวกไพร่ชายหญิงไปสิงหล
พระภูวนาถราษฎรได้ร้อนรน ทุกตำบลบุรีไม่มีสบาย
นางเสาวคนธ์อ้นอั้นให้ตันจิต ยิ่งซ้ำผิดเพิ่มทวีเพราะหนีหาย
แค้นฝรั่งดังอุระจะทลาย พระพี่ชายช่วยว่าอย่าช้าที
เกณฑ์โยธาวาหุโลมเข้าสมทบ ยกไปรบลังกาเถิดมารศรี
ได้แก้แค้นแทนที่มาเผาธานี นางเห็นดีได้คิดแข็งจิตใจ

(พระอภัยมณี : 1139)

1.3 **ตนเองและคนที่รักถูกทำร้าย** เป็นสาเหตุที่เกิดจากตนเองและคนที่รักถูกคู่กรณีทำร้ายในคราวเดียวกัน จึงทำให้เกิดความโกรธแค้นที่ตนเองและคนที่ตนรักถูกทำร้าย พบในนิทานคำกลอน 2 เรื่อง คือ เรื่องลักษณวงศ์ และเรื่องพระอภัยมณี

เรื่องลักษณวงศ์

นางสุวรรณอำภา

สาเหตุที่นางสุวรรณอำภาแก้แค้นท้าวพรหมทัตเพราะท้าวพรหมทัตสั่งประหารตนและลักษณวงศ์โดยไม่ไต่สวนความจริง อีกทั้งตนและลูกไม่ได้มีความผิด การกระทำเช่นนี้แสดงว่าท้าวพรหมทัตไม่มีความสงสารตนเองและลูก ซึ่งเป็นการทำร้ายตัวนางสุวรรณอำภาเองและทำร้ายลักษณวงศ์ซึ่งเป็นบุตรของนาง ภายหลังเมื่อท้าวพรหมทัตรำลึกถึงความผิดของตนนางสุวรรณอำภาจึงแสดงความโกรธท้าวพรหมทัต ดังความว่า

นางโฉมยงทรงฟังให้คั่งแค้น เป็นสุดแสนกำสรดไม่ปลดเปลื้อง
จึ่งบังคมทูลความไปตามเคือง พระจอมเมืองจะมาถามเนื้อความไย

(ลักษณวงศ์ : 248)

ลักษณวงศ์

สาเหตุที่ลักษณวงศ์คิดแก้แค้นนางยักษ์เพราะนางยักษ์หลอกให้ท้าวพรหมทัตหลงเชื่อว่านางสุวรรณอำภาและตนเองคิดจะฆ่าท้าวพรหมทัต ทำให้ท้าวพรหมทัตเข้าใจผิดและประหารทำให้ทั้งตนและนางสุวรรณอำภามารดาของตนต้องได้รับความทุกข์ ต้องพลัดพรากจากกัน เมื่อจับนางยักษ์ได้จึงแสดงความโกรธแค้น ดังคำประพันธ์ว่า

จะกล่าวถึงบรรลัยกัปที่จับนาง มัดมาวางไว้ตรงหน้าพลับพลาศรี
ลักษณวงศ์กับองค์ชลนี เห็นยักษีดังว่าศรมายอนตา
กระทืบบาทสิงหนาทอยู่ฉาดฉาน มึงอีมารแก่แรดแพรศยา

.....

(ลักษณวงศ์ : 244)

อีกเหตุการณ์ที่ปรากฏคือลักษณวงศ์โกรธแค้นพราหมณ์เกสรเพราะหลงเชื่อในอุบายของนางยี่สุ่นมเหสีของตนว่าถูกพราหมณ์เกสรลวนลาม ซึ่งเป็นการทำร้ายทั้งนางยี่สุ่นและทำร้ายจิตใจลักษณวงศ์ด้วย เพราะลักษณวงศ์ไว้ใจพราหมณ์เกสรจนให้เป็นคนสนิท แต่กลับทำการที่

หยามศักดิ์ศรี และทรยศต่อลักษณวงศ์ จึงยิ่งทำให้ลักษณวงศ์โกรธแค้นพราหมณ์เกสร ดังความว่า

.....

ชะน้อยหรือทำได้ไอ้จัณฑาล อหังการคิดก่อทรยศ
เสียแรงรักมึงถึงขนาด ประชาราษฎร์ลือชาออกปรากฏ
มาทำถ่อยทรลักษณ์ไม่รักยศ คิดขบถกูได้น้ำใจมัน
(ลักษณวงศ์ : 340)

ลักษณวงศ์โกรธพราหมณ์เกสรมากจึงทั้งบริภาษ ทรมาน และนำตัวไปประหาร แต่เมื่อลักษณวงศ์รู้ความจริงว่าพราหมณ์เกสรเป็นนางทิพเกสรก็กลับไปโกรธแค้นนางยี่สุ่นที่ลวงให้ตนฆ่าหญิงที่ตนเองรัก จึงเป็นสาเหตุให้ลักษณวงศ์คิดแก้แค้นนางยี่สุ่นเพราะนางลวงให้ตนเข้าใจผิดจนต้องประหารพราหมณ์เกสรซึ่งกลายเป็นการประหารนางทิพเกสรผู้หญิงที่ลักษณวงศ์รัก เป็นการทำร้ายทั้งนางทิพเกสรและตัวลักษณวงศ์เอง จึงทำให้ลักษณวงศ์ยิ่งทวีความโกรธแค้นและคิดแก้แค้นนางต่อไปอีก ดังคำประพันธ์ว่า

พระทรงศักดิ์ฟังสารโองการเสร็จ ดังจักรเพชรมาพิฆาตขาดสะบั้น
ให้กริ้วนางพลางทูลสนองพลัน มิเพราะนางแจ่มจันทร์หรือจอมไตร
พึงเห็นฤทธ์นางยี่สุ่นสกุลหงส์ น้อยหรือลงโทษพราหมณ์ก็เป็นได้
สำออยอ้อนทูลเสนออำเภอใจ ไว้ทำไมฟันตามแม่ทรามรัก
(ลักษณวงศ์ : 350)

เรื่องพระอภัยมณี

อุศเรน

ในนิทานคำกลอนเรื่องพระอภัยมณีสาเหตุที่อุศเรนคิดแก้แค้นนางวาลีเพราะนางวาลียิงเกาทัณฑ์ถูกเจ้ากรุงลังกาพระราชบิดาของตนได้รับบาดเจ็บ ดังคำประพันธ์ว่า

จึงกลับแกล้งแต่งกายเป็นนายทัพ เหน็บกริชคร่ำด้ามประดับสำหรับทหาร
ถือธนูดูทีตะลีตะลาน มากราบกรานทูลพระอภัยมณี
ว่าองค์ท้าวเจ้าเกาะลังกานั้น ถูกเกาทัณฑ์สามดอกแล้วออกหนี
คงบรรลัยไม่ข้ามสามราตรี ขอตามตีให้กระทั่งเมืองลังกา
(พระอภัยมณี : 414)

เมื่ออุศเรนได้ยินก็โกรธแค้นมากที่พระราชบิดาของตนได้รับบาดเจ็บสาหัส และนางวาลียังทำร้ายจิตใจอุศเรนโดยการยั่วทำให้อุศเรนเห็นว่าฝ่ายเมืองลังกานั้นพ่ายแพ้แล้ว ทำให้อุศเรนทั้งโกรธและอายที่ต้องพ่ายแพ้ อุศเรนจึงโกรธแค้นนางวาลีมาก ดังคำประพันธ์ว่า

ฝ่ายลูกท้าวเจ้าสิงหลอยู่บนแท่น ให้แสนแค้นคำพร้องสนองเสนอ
แต่ฮึดฮัดกัดฟันคนคะเยอ ยิ่งหาวเรอโรครุมกลุ้มอุรา
ด้วยตัวเราเขาจับมาอัปยศ ทั้งเสียยศเสียศักดิ์เสียนักหนา
แล้วมิหนำซ้ำสมเด็จพระบิดา แก่ชราก็มาถูกลูกเกาทัณฑ์
แสนรำกำซ้ำอกเหมือนตกเหว อีหญิงเลวแลเหมือนเงาะมาเหยาะหยัน
ยิ่งคิดคิดพิษลมระดมกัน สะอื้นอั้นอกแยกแตกทำลาย
(พระอภัยมณี : 415)

2. **ผิดหวัง ถูกขัดใจ ไม่พอใจ** สาเหตุที่ทำให้เกิดการแก้แค้นอีกประการหนึ่งคือการที่ทำให้ ผิดหวัง เช่น ไม่ได้สิ่งของ ไม่ได้คนรักหรือคนที่รักไม่ปฏิบัติตามที่ตนต้องการ การถูกขัดใจ คือ ถูกขัดขวางไม่ให้ทำในสิ่งที่ตนต้องการ ส่วนการไม่พอใจนั้นมาจากการถูกทำให้โกรธเคืองด้วยเรื่องต่าง ๆ เช่นถูกบุกรุกถิ่นที่อยู่อาศัย เป็นต้น ซึ่งสาเหตุเหล่านี้ทำให้เกิดการแก้แค้นขึ้น สาเหตุเหล่านี้พบในนิทานคำกลอน 4 เรื่อง ดังนี้

สาเหตุที่เกิดจากความผิดหวัง เป็นสาเหตุที่เกิดจากการไม่ได้สิ่งของ ไม่ได้คนรักหรือคนที่รักไม่ปฏิบัติตาม พบในนิทานคำกลอนเรื่องพระอภัยมณี เรื่องสิงหไกรภพ และเรื่องลักษณวงศ์

เรื่องพระอภัยมณี

ท้าวสุทัศน์

ท้าวสุทัศน์หวังให้พระอภัยมณีและศรีสุวรรณไปเรียนวิชาที่เกี่ยวกับการปกครองบ้านเมืองแต่เมื่อกลับมาต้องผิดหวังและโกรธที่โอรสทั้งสองไปเรียนวิชาเป่าปี่และวิชากระบี่กระบองซึ่งไม่มีประโยชน์ต่อการปกครองบ้านเมือง ดังคำประพันธ์ว่า

เป็นกษัตริย์จักรพรรดิพิสดาร มาเรียนการเช่นนั้นด้วยอันใด
ลูกกาลีมีแต่จะขายหน้า ช่างชั่วช้าทุจริตผิดวิสัย

(พระอภัยมณี : 8)

นางผีเสื้อ

สาเหตุที่นางผีเสื้อแก้แค้นผู้ที่ช่วยให้พระอภัยมณีหนีไปจากตนส่วนหนึ่งเป็นเพราะนางผิดหวังในตัวพระอภัยมณีที่คิดหนี และไม่รักตนตามที่นางผีเสื้อหวังไว้เพราะอยู่ด้วยกันมาเป็นเวลานานจนมีบุตรด้วยกัน นางผีเสื้อออกตามและอ้อนวอนขอให้พระอภัยมณีกลับไปอยู่กับตนเหมือนเดิม เมื่อพระอภัยมณีไม่ยอมกลับนางจึงเปลี่ยนจากความผิดหวังเป็นโกรธแค้นผู้ที่ช่วยเหลือพระอภัยมณี ดังความว่า

ศิลานี้ที่มนุษย์จะเปิดนั้น สักหมื่นพันก็ไม่อาจจะหวาดไหว
ยักขินีผีสางหรืออย่างไร มาพาไปไม่เกรงข่มเหงกู
พลางรำพึงถึงจะไปไม่ไกลนัก จะตามหักคอกินเหมือนชิ้นหมู
โมโหหุนผลุนออกนอกประตู เที่ยวตามดูรอยลงในคงคา

(พระอภัยมณี : 144)

อุศเรน

การที่อุศเรนแก้แค้นเมืองผลึกเพราะอุศเรนผิดหวังที่นางสุวรรณมาลีไม่รักตน และยังช่วยเหลือสินสมุทให้สู้รบกับตนทั้งที่ตนและนางสุวรรณมาลีเป็นคู่หมั้นกัน ความผิดหวังจึงเปลี่ยนเป็นความแค้นทั้งพระอภัยมณีและนางสุวรรณมาลี เนื่องจากคู่หมั้นไม่ยอมรับตนเองทำให้อุศเรนเกิดความอับอายและผิดหวังอย่างรุนแรง ดังความว่า

พระอภัยไม่ทันพิศคิดว่าแขก ด้วยแปลงแปลกรูปจริตขนิษฐา
ครั้นรู้แน่แลยิ้มพริ้มพักตรา พอสุดาเดินกลับไปลับองค์
อุศเรนเห็นวับไปลับพักตร์ กำเริบรักร้อนจิตพิศวง
ให้แสนแค้นแสนอายซังตายตรง เดินไปลงเรือกลับไปลับลำ

(พระอภัยมณี : 305)

นางสุวรรณมาลี

สาเหตุที่นางสุวรรณมาลีแก้แค้นพระอภัยมณีเพราะผิดหวังที่พระอภัยมณีไม่ปกป้องนาง และจะคืนนางให้อุศเรนทั้งที่ก่อนหน้านั้นพระอภัยมณีก็แสดงว่ารักนางสุวรรณมาลี ทำให้นางต้องอับอายเพราะนางได้บอกกับผู้อื่นว่านางเป็นมเหสีของพระอภัยมณี ดังความว่า

นางฟังคำยามวิโยคยิ่งโศกซ้ำ ให้แค้นคำพระอภัยใครจะเหมือน
เสียแรงหวังตั้งจิตไม่บิดเบือน มาแซเชือนเสียไม่รับให้อับอาย
แต่แรกเล่าเขาว่าผัวเป็นชั่วช้า จะเอาหน้าไว้ที่ไหนน่าใจหาย
มิขออยู่สู้สิ้นชีวาวาย พลางฟูมฟายชลนาแล้วพาที
กรรมของแม่แน่แล้วลูกแก้วเอ๋ย ไม่ควรเลยสารพัดจะบัดสี
เขาเลื่องลืออื้อฮึงถึงเพียงนี้ ตายเสียดีกว่าอยู่รับอัประมาณ
ช่างกระไรใจคอพระพ่อเจ้า พูดกับเราไว้แต่ก่อนล้วนอ่อนหวาน
เป็นน่าแค้นแสนเสียดายสายสังวาล จะให้ทานเสียก็ดีไม่มีภัย

(พระอภัยมณี : 292)

สังฆราช

ในเรื่องพระอภัยมณีสาเหตุที่สังฆราชแก้แค้นนางละเวงเพราะสังฆราชผิดหวังที่นางละเวงไปหลงรักพระอภัยมณีซึ่งเป็นศัตรูและยอมเป็นมเหสีจนตั้งครรภ์ นอกจากนั้นทั้งนางยุพาผกา และนางสุลาลีวันบุตรบุญธรรมของนางละเวงก็ตั้งครรภ์กับศรีสุวรรณและสินสมุทซึ่งเป็นศัตรูเช่นเดียวกัน สังฆราชหวังว่านางละเวงจะแก้แค้นให้กับชาวลังกาแต่กลับไปหลงรักศัตรู ดังคำประพันธ์ว่า

ฝ่ายฝรั่งสังฆราชพระบาทหลวง ศิษย์ทั้งปวงบอกว่านางมาข้างหน้า
โมโหหุนหมุนออกนอกศาลา เห็นลูกสาวเจ้าลังกาเคียงสามี
เลียบเชิงเทินเดินดูเป็นคู่กัน ศรีสุวรรณเคียงหน้ารำภาสะหรี
เป็นสี่คู่ทั้งยุพาสุลาลี แต่ล้วนมีท้องทั่วทุกตัวคน
พลอยขายหน้าฝรั่งทั้งประเทศ เสียประเภทพวกหญิงชาวสิงหล
ยิ่งฉุนคิดแม้ว่ากายกูวายชนม์ จะให้คนเลื่องชื่อออกอื้ออึงฯ
พลางเดินมาหน้าประตูร้องอูเหม่ อีเจ้าเล่ห์ลวงกูไม่รู้ถึง
กูเจ็บแค้นแทนด้วยจึงช่วยมึง เพราะคิดถึงคุณท้าวเจ้าลังกา

(พระอภัยมณี : 822)

เรื่องสิงหไกรภพ

ท้าวจัตุพักตร

สาเหตุที่ท้าวจัตุพักตรแก้แค้นนางสร้อยสุดาซึ่งเป็นบุตรีของตน เพราะท้าวจัตุพักตรผิดหวังที่นางประพฤติตนไม่เหมาะสมไม่เป็นกุลสตรีไม่รักนวลสงวนตัว หนีตามสิงหไกรภพทั้งที่ตนเป็นถึงธิดากษัตริย์ และดื้อดึงไม่เชื่อฟังตน จึงทำให้ท้าวจัตุพักตรโกรธนางสร้อยสุดา ดังความว่า

เจ้ากรุงมารดาลเดือดไม่เงือดงด อีหน้าสดแสนชั่วตามผัวหนี
ยังด้านหน้ามาห้ามเจ้าพราหมณ์ดี จะใคร่ตีหยิกขาให้สาใจ
ช่างโง่เหลือเชื่อผัวไม่กลัวพ่อ มันลวงล่อลุ่มหลงไม่สงสัย
ไม่รักศักดิ์จักตามอ้ายพราหมณ์ไป ให้มีใหม่ก็ไม่มีอีขี้ริ้ว
เสียแรงกูสู้ถนอมช่วยกล่อมเกลี้ยง บำรุงเลี้ยงมาแต่นิดยังจิดจิ๋ว
ไม่ฟังคำทำผิดแล้วบิดพริ้ว พระโกรธกริ้วตรัสด่าสารพัน

(สิงหไกรภพ : 82)

ท้าวเทพาสูร

ในเรื่องสิงหไกรภพสาเหตุที่ท้าวเทพาสูรแก้แค้นนางเทพกินนราเพราะท้าวเทพาสูรผิดหวังที่รู้ว่านางตกเป็นชายาของสิงหไกรภพซึ่งเป็นศัตรู และคิดว่านางเทพกินนรานอกใจตน โดยเข้าใจว่านางสมยอมสิงหไกรภพ ดังความว่า

ท่านท้าวเทพาสูรคิดขุ่นข้อง เขม้นมองร้องอุเหม่มเหสี
หลงลำลึกนึกถึงว่ามึงดี กลับมามีผัวใหม่นอกใจกู
(สิงหไกรภพ : 215)

นางเทพกินนรา

สาเหตุที่นางเทพกินนราแก้แค้นนางแก้วกินนรีเพราะนางเทพกินนราผิดหวังที่นางแก้วกินนรีพระธิดาของตนประพฤติตนไม่เหมาะสมลักลอบได้เสียกับรามวงศ์ซึ่งเป็นศัตรู และไม่ยอมเชื่อฟังตนเองผู้เป็นมารดากลับไปเข้าข้างสวามีทำให้เสียเกียรติยศทั้งของตนและวงศ์วานยักษ์ ดังความว่า

พระมารดาค้อนแค้นว่าแสนดื้อ ชะช่างถืออุณรุทนางอุษา
สู้ถนอมกล่อมเกลี้ยงอุ้มเลี้ยงมา จนใหญ่กล้าว่าไรก็ไม่ฟัง
ครั้นผิดมิมีชั่วแต่ตัวเจ้า พลอยให้เราวุ่นวายเมื่อภายหลัง
สอนไม่เอาเจ้าจะทำแต่ลำพัง ข้าไม่ฟังเจ้าดอกบอกให้รู้
(สิงหไกรภพ : 150)

เรื่องลักษณวงศ์

นางทิพเกสร

สาเหตุที่นางทิพเกสรแก้แค้นลักษณวงศ์เพราะนางทิพเกสรผิดหวังจนกลายเป็นความโกรธที่ลักษณวงศ์ซึ่งเป็นบุคคลอันเป็นที่รักไปสนใจเหล่านางกินนรี ด้วยนางทิพเกสรหวังว่าเมื่อลักษณวงศ์มารับตนก็จะเฝ้าดูแลและสนใจนางเพียงคนเดียว แต่ด้วยบุญคุณของเหล่ากินนรีที่ช่วยเหลือตนจึงระงับความโกรธเหล่ากินนรีได้ แต่กลับไปโกรธแค้นลักษณวงศ์ที่ไปทำเจ้าชู้กับเหล่ากินนรี ดังความว่า

นางเกสรสุดแค้นให้แน่นอก น้ำตาตกทรวงตรมอารมณ์หมาง
จะหวงหึงคิดถึงพระคุณนาง เป็นสุดอย่างที่จะคิดให้ผิดใจ

แต่พอพี่กินนรีนั้นผินพักตร เข้าหยิกผลักเชษฐาไม่ปราไส

.....

(ลักษณวงศ์ : 281)

อีกเหตุการณ์หนึ่งที่นางทิพเกสรคิดแก้แค้นลักษณวงศ์เพราะนางทิพเกสรผิดหวังเป็นอย่างยิ่งที่ลักษณวงศ์มีมเหสีอีกคนหนึ่งคือนางยี่สุน ด้วยนางทิพเกสรหวังให้ลักษณวงศ์รักตนเพียงผู้เดียว เมื่อพลัดพรากจากกันนางก็พยายามตามหาจนมาพบและดีใจหวังว่าจะได้อยู่ครองรักกันตลอดไป แต่กลับพบว่าลักษณวงศ์มีมเหสีอีกคนหนึ่งทำให้นางผิดหวังอย่างรุนแรงและโกรธแค้นลักษณวงศ์เป็นอย่างมาก ดังความว่า

เจ้าพราหมณ์ก้มพักตราแล้วจาบัลย์ ให้อัดอั้นอยู่ในอกไม่อาจทูล
คิดจะใคร่แจ้งความเสียตามสัจ ให้เคืองขัดคั่งแค้นไม่เสื่อมสูญ
ทั้งเจียมตัวเอกายิ่งอาดูร ไร้ประยูรวงศ์ญาติจะพาดพิง
มาตกอยู่ธานีบุรีเขา เหมือนโคเข้าฝูงราชสีห์สิงห์
ถึงพระจอมภูวนาถสวาทจริง อันเมียมิ่งมันจะทำให้รำคาญ

(ลักษณวงศ์ : 333)

เมื่อนางทิพเกสรยิ่งได้เห็นนางยี่สุนยิ่งทำให้นางเกิดความหึงหวงลักษณวงศ์ รู้สึกซอกซ้ำใจและแค้นใจมากยิ่งขึ้น ดังความว่า

เจ้าพราหมณ์แค้นแสนเคืองซ้ำเลืองค้อน อุระร้องหวงหึงมเหสี
แล้วซ้ำเลืองแงดูพระภูมี แสนทวีทรวงซ้ำระกำใจ

(ลักษณวงศ์ : 334)

ท้าวกรดสุริกาล

สาเหตุที่ท้าวกรดสุริกาลแก้แค้นนางยี่สุนเพราะท้าวกรดสุริกาลผิดหวังที่นางยี่สุนพระธิดาประพฤติตนไม่เหมาะสมไม่เป็นกุลสตรี ลักลอบได้กับลักษณวงศ์ทั้งที่ตนเองเป็นถึงพระราชธิดา

นอกจากท้าวกรดสุริกาลจะผิดหวังแล้วยังโกรธที่ทำให้ตนเองนั้นเสื่อมเสียเกียรติด้วย ดังความว่า

บัดนี้มีชายชาติอันอาจหาญ อุหังการไม่กลัวจะผุยผง
มาลอบรักลูกกูดูอาจองค์ ทำทะนงเข้ามานอนในปรางค์ทอง
แต่ก่อนไรใครไม่อาจมาอวดหาญ อ้ายนี่พาลจะกระไรจึ่งจองหอง
จะรีบไปล้อมราชปราสาททอง จงจัดกองทัพพลันให้ทันกาล

.....

อุเหม่แม่อย่ามาแก้กันเลยเจ้า ข้ารู้เท่าเทียมคำอย่าทำห้าม
อันเลี้ยงลูกหมายใจจะให้งาม มันไม่ตามเชื้อชาติก็ฟาดฟัน
(ลักษณวงศ์ : 320)

สาเหตุของการแก้แค้นที่เกิดจากการถูกขัดใจ การที่ตัวละครถูกขัดใจหมายถึงถูกขัดขวางหรือห้ามปรามไม่ให้ทำในสิ่งที่ต้องการ พบในเรื่องโคบุตร และเรื่องลักษณวงศ์

เรื่องโคบุตร

ยักขินี

เนื่องจากนางยักขินีพอใจในตัวโคบุตรและอรุณกุมาร อยากจะครองคู่กับกุมารทั้งสอง แต่ทั้งสองรู้ว่านางเป็นยักษ์แปลงจึงคิดแยกตัวออกมาโดยไม่ทำร้ายนางยักขินี แต่ยักขินีไม่ยอม และโกรธที่ถูกทั้งสองขัดใจจึงเป็นสาเหตุให้ยักขินีแก้แค้นโคบุตรและอรุณกุมาร ดังความว่า

.....

อียักษ์ฟังคั่งแค้นแน่นอุรา พิโรธว่าไปกับองค์พระทรงฤทธิ์
เสียแรงรักชักชวนมาเชยชื่น ไม่ถึงคืนก็มาทำให้ช้ำจิต

จะขืนไปก็ไม่ไว้ซึ่งชีวิต แล้วแผลงฤทธิ์กลับร่างอย่างชินี

(โคบุตร : 46)

ยักษ์น้ำสี่ตน

เมื่อโคบุตรเข้ามาห้ามและขัดขวางไม่ให้ยักษ์น้ำสี่ตนแก้แค้นนางมณีสาครและอรุณกุมาร จึงเป็นสาเหตุให้ยักษ์น้ำสี่ตนขัดใจที่ไม่สามารถทำร้ายกุมารทั้งสองได้ตามความต้องการ นอกจากนี้โคบุตรยังสั่งสอนไม่ให้ยักษ์น้ำสี่ตนรังแกเด็กทำให้ยักษ์น้ำสี่ตนยิ่งทวีความโกรธแค้น ดังคำประพันธ์ว่า

พวกรากโขสโกรธร้องอยู่ก้องกึก จองหองฮึกเหิมนักทำหักหาญ

มิส่งมามึงจะพากันวายปราณ มิใช่การของเองไม่เกรงกัน

(โคบุตร : 15)

เรื่องลักษณวงศ์

ในเรื่องลักษณวงศ์สาเหตุที่นางทิพเกสรแก้แค้นลักษณวงศ์เพราะนางทิพเกสรถูกขัดใจที่ลักษณวงศ์ไม่ยอมเล่นด้วยตามที่ตนต้องการ และนางยังถูกลักษณวงศ์ด่าว่าที่มารบกวนการท่องมนตร์ จึงทำให้นางโกรธลักษณวงศ์ ดังความว่า

นางโฉมยงองค์ทิพเกสร เฝ้าวิงวอนชักชวนพระเชษฐา

พ่อตาไปไกลลับไม่กลับมา เล่นซิงช้าเถิดอย่าบ่นพระมนต์เลย

พระฟังนางทางตอบว่าตาสั่ง แม้นผิดพลั้งตาจะตีเจ้าพี่เอ๋ย

เวลานี้พี่ไม่เล่นแล้วทรามเชย พระแกล้งเลยเล่าบ่นพระมนตรา

.....

พระแกล้งเฉยเลยเล่าแต่คาถา กัลยาแค้นเพียงเลือดตาไหล

(ลักษณวงศ์ : 170)

สาเหตุของการแก้แค้นที่เกิดจากความไม่พอใจ ความไม่พอใจที่เป็นสาเหตุนำไปสู่ความโกรธแค้นที่พบในนิทานคำกลอน นั้นมักเป็นความไม่พอใจของตัวละครในวัยเด็ก การล่วงล้ำอาณาเขตที่ตนเองเป็นเจ้าของ การละเมิดสิทธิส่วนตัว การพูดจาเหน็บแนมยั่วให้ไม่พอใจอย่างรุนแรง การทำให้ได้รับความเจ็บอาย สาเหตุนี้พบในนิทานคำกลอน 3 เรื่องคือ เรื่องโคบุตร เรื่องสิงหไกรภพ และเรื่องพระอภัยมณี

เรื่องโคบุตร

นางมณีสาคร

สาเหตุที่นางมณีสาครแก้แค้นโคบุตรเพราะนางมณีสาครไม่พอใจที่ท้าวพรหมทัตไม่ยอมให้ตนเองไปท่องเที่ยวกับโคบุตรแต่กลับยอมให้อรุณกุมารซึ่งเป็นน้องของตนได้ไป นางมณีสาครจึงโกรธท้าวพรหมทัตแต่ไม่สามารถแก้แค้นพระราชบิดาได้จึงไปแก้แค้นที่โคบุตรผู้เป็นต้นเหตุที่ไม่ยอมให้ตนไปด้วยตั้งแต่ต้นแทน ดังคำประพันธ์ว่า

บิตุรงค์ทรงพระสรวลสำรวลร่า ตามแต่เจ้าจะว่าอัชฌาสัย
เมื่อพ่อแม่เขาไม่รักจะหักไป แล้วภูวนัยเล้าโลมนางโฉมงาม
อนุชาพ่อจงพาไปฝึกสอน นางมณีสาครจะช่วยห้าม
แล้วตรัสปลอบพระธิดาพงางาม แม่อย่าตามไปให้ยากลำบากกาย
แม้นขุกเข็ญเป็นหญิงนี้ยากนัก พระลูกรักพ่อว่าอย่าผันผาย
พระอนุชาเขาเชื้อเนื้อว่าชาย อันตรายโพยภัยเขาไม่มี
นางทรงฟังแค้นจิตบิตุเรศ ชลเนตรไหลนองหม่นหมองศรี
เจ้าหยิกข่วนเชษฐาไม่ปรานี แล้วเข้าที่ไสยาโศกาลัย

(โคบุตร : 24)

ยักษ์น้ำสี่ตน

สาเหตุที่ยักษ์น้ำสี่ตนแก้แค้นนางมณีสาครและอรุณกุมารเพราะยักษ์น้ำสี่ตนไม่พอใจที่กุมารทั้งสองเข้ามาในเขตและใช้สระของพวกตนโดยพลการถือเป็นการละเมิดสิทธิในการเป็นเจ้าของซึ่งเป็นเหตุนำไปสู่ความโกรธแค้นได้ ดังเนื้อความว่า

.....

จะกล่าวถึงยักษ์ร้ายในสายชล ทั้งสี่ตนฤทธิไกรดังไฟกาฬ
พระเวสสุวรรณสาปสรรให้เฝ้าสระ ด้วยโมหะฤทธิแรงกำแหงหาญ
ได้ยินพี่น้องสองกุมาร ลงลอยเล่นชลธารสะเทื้อนไป
แสนพิโรธโดดทะลึ่งเสียงอึงอัด ไล่สะกัดเรียกกันอยู่หวั่นไหว
(โคบุตร : 14)

หัศกัณฐ์

สาเหตุที่หัศกัณฐ์แก้แค้นโคบุตรและอรุณกุมารเพราะหัศกัณฐ์ไม่พอใจที่โคบุตรและอรุณกุมารเหาะล่วงล้ำละเมิดสิทธิเข้ามาในอาณาเขตของตนจึงเข้าทำร้ายทั้งสองเป็นการแก้แค้น ดังความว่า

หัศกัณฐ์แหวกว่ายมาในน้ำ เที่ยวผุดดำวารินกินมัจฉา
เห็นมนุษย์พี่น้องทั้งสองรา มันโกรธาโกรธนักดังอัคคี
สิงหนาทผาดแผงสำแดงฤทธิ์ ดังจะปิดบังแสงพระสุริย์ศรี
หมายเขม้นเข่นฆ่าเข้าราวี อสุรีถาโถมกระโจมมา
(โคบุตร : 30)

เรื่องสิงหไกรภพ

นางเทพกินนรา

นางเทพกินนราโกรธแค้นที่รามวงศ์ลักลอบได้นางแก้วกินนรีอยู่แล้วและเมื่อถูกรามวงศ์ยั่วว่าอย่างไรตนก็เป็นบุตรเขยของนางเทพกินนราแล้วจะยอมรับหรือไม่ยอมรับก็ตาม ดังคำประพันธ์ว่า

พระฟังคำทำว่าษมาบาป ทำก้มกราบตรัสแจ้งแถลงไข
เมื่อตะกี้นี้ไม่รู้ว่าผู้ใด เดี๋ยวนี้ได้รู้แน่ว่าแม่ยาย

ลูกนี้นามรามวงศ์ที่ลงโทษ ดิดประโยชน์จะเป็นกระเส็นสาย
ต้องจองจำร่ำรับแต่อับอาย จึงฝากกายธิดาพระยามาร
หมายจะใคร่ให้สนิทกับบิตุราช ทั้งมาตุรงค์จงสงสาร
เมื่อตะกี้นี้ว่าไม่ได้ประทาน เยาวมาลย์มิใช่คู่ไม่รู้เลย
แต่ลักลอบรักใคร่ถึงได้เสีย มิใช่เมียหรือขอรับไม่นับเขย
เป็นคราวเคราะห์เพราะบุญไม่คุ้นเคย อย่าถือเลยลูกได้ยึดไม้มือ
ขอทูลความตามจนเป็นคนยาก พระจะพรากให้ใครที่ไหนหรือ
ลูกอาวรณ์ร้อนใจดังไฟฮือ โปรดอย่าถือโทษทัณฑ์หม่อมฉันเลย

(สิงหไกรภพ : 151)

เมื่อนางเทพกินนราถูกยั่วจึงเกิดความไม่พอใจและโกรธแค้นมากยิ่งขึ้น ดังคำประพันธ์ว่า

นางฟังคำซ้ำจิตยิ่งคิดแค้น ชะช่างแสนซื่อสุดเจ้าบุตรเขย
ทั้งก้าวเฉียงเลี่ยงเลียบพูดเปรียบเปรย ยั่วเยาะเย้ยตัดพ้อล้อแม่ยาย

(สิงหไกรภพ : 152)

ท้าวเทพาสูร

ท้าวเทพาสูรไม่พอใจที่นางมณฑาวดีไม่แก้แค้นให้ท้าวจัตุพักตรสวามีของตนที่ตายไป และยังลำเอียงเลี้ยงดูรามวงศ์ซึ่งเป็นบุตรของศัตรูมากกว่าหลานคนอื่น จึงเป็นสาเหตุทำให้ท้าวเทพาสูรโกรธแค้นนางมณฑาวดี ดังความว่า

เทพาสูรฉุนรำพึงถึงสหาย สุชลพรายพรอยพรั่งหล่อหลั่งไหล
แล้วถามซักอรรคเรศว่าเหตุไร เสียกรุงไกรไม่รู้ถึงหูเรา
วิรุณพัฒนัดดาไม่ว่าขาน ว่ารักหลานล้นเหลือหลงเชื่อเขา
ผิดสังเกตเหตุไฉนจึงใจเบา รักศัตรูงูเห่าสืบเผ่าพงศ์

.....

เทพาสูรฉุนแค้นว่าแสนร้าย ทุดอียายแก่แรดแพรศยา
เขาฆ่าผัวตัวตายวายชีวา ยังด้านหน้ารักใคร่กูไม่เคย
คิดว่าดีอีเฒ่ามันเจ้าเล่ห์ ทำโว้เว้พันผูกกับลูกเขย
ตัวก็แก่แต่น้ำใจกระไรเลย ช่างเฉยเมยลืมผัวด้วยมัวเมา
(สิงหไกรภพ : 179)

คงคาประลัย

ในเรื่องสิงหไกรภพสาเหตุที่คงคาประลัยแก้แค้นท้าวอินณุมาศเพราะคงคาประลัยไม่พอใจที่นางจันทรมเหสีของท้าวอินณุมาศมีครรภ์และจะต้องมีโอรสของตนเองอย่างแน่นอน ทำให้คงคาประลัยคิดว่าตนซึ่งเป็นเพียงบุตรบุญธรรมก็จะไม่มีความหมาย ถูกลดฐานะและความสำคัญลง ผนวกกับคงคาประลัยยังฝังใจว่าท้าวอินณุมาศเป็นผู้ฆ่าบิดามารดาและวงศ์วานของตนจึงเกิดความโกรธแค้นจนต้องแก้แค้นในที่สุด ดังคำประพันธ์ว่า

ฝ่ายคงคาประลัยใจฉกาจ หินชาติเชื้อโจรกำแหงหาญ
นึกทะนงตามพงศ์สันดานพาล แต่ทราบสารแสนรันทดสลดใจ
ชนนีมีครรภ์โอรสราช โหรเขาคาดว่าจะยิ่งยศมะไห
อันตัวเราเล่าจะอยู่ในกรุงไกร แล้วมิใช่ลูกเกิดอุธรเธอ
อันลูกตัวชั่วช้าไม่หาญหัก ไหนจะรักลูกเลี้ยงเคียงเสนอ
ลูกของเขาเขาก็ตั้งจะบำเรอ เราจะเก้ออยู่เปล่าๆ ไม่เข้าการ
หนึ่งเสนาข้าเขาเห็นเราพลั้ง เขาจะชังเรานักจะหักหาญ
ถ้าไว้ช้าน่าที่จะอับประมาณ ต้องคิดผลาญเสียแต่ต้นกลอย่างนี้
พระพาราในชะตาก็ตกอับ จะโจมจับจอมเจ้าบุรีศรี
ทำลายล้างเสียให้วางวายชีวี ด้วยเดิมทีฆ่าพ่อกูวายชนม์
จะแก้แค้นแทนคุณพระบิตุเรศ ให้เรืองเดชลือแจ้งทุกแห่งหน
แล้วเล้าโลมเอาใจพวกไพร่พล ชุมนุมคนสงครามตามกระทรวง
(สิงหไกรภพ : 10)

เรื่องพระอภัยมณี

สินสมุท

สินสมุทไม่พอใจที่ตนเองรบแพ้ศรีสุวรรณจนสลบไปเมื่อฟื้นขึ้นมาก็เกิดความอับอาย สินสมุทเป็นบุตรนางผีเสื้อมีกำลังมหาศาลและไม่เคยรบแพ้ใครเมื่อแพ้ ทำให้พาลโกรธแค้นชาวเมืองรมจักรที่กำลังทำหน้าที่ของตนอยู่ จึงเป็นสาเหตุให้สินสมุทเข้าทำร้ายชาวเมืองรมจักร ดังคำประพันธ์

.....

แลเห็นชาวเมืองเคืองระคาย เข้าตั้งล้อมป้อมค่ายอยู่หลายชั้น
แล้วเหลียวดูผู้คนบนหน้าที่ เสียงยังตีฆ้องตรวจกันกวดขัน
ให้แค้นใจไพรีที่ตีรัน ลุกถลันโลดโผนโจนทะยาน

.....

(พระอภัยมณี : 237)

นางผีเสื้อ

ในเรื่องพระอภัยมณีนางผีเสื้อไม่พอใจที่พระฤาษีช่วยเหลือให้พระอภัยมณีและนางเงือกหนีตนเอง ไม่พอใจที่พระฤาษีสั่งสอนตนให้ปล่อยพระอภัยมณีไป นางผีเสื้อจึงโกรธแค้นพระฤาษีที่เข้ามาก้าวก่ายกับเรื่องของตนเอง ด้วยสาเหตุข้างต้นจึงทำให้นางผีเสื้อแก้แค้นพระฤาษี ดังความว่า

เขาว่ากันผัวเมียกับแม่ลูก ยื่นจมูกเข้ามาบ้างช่วยสั่งสอน
แม้นคบคู่กูไว้มิให้นอน จะราญรอนรบเร้าเฝ้าตอแย

(พระอภัยมณี : 155)

3. **ถูกหลอกลวง** การถูกหลอกลวงเป็นสาเหตุทำให้เกิดการเข้าใจผิด เป็นการทำร้ายจิตใจของผู้ถูกหลอกลวง และผลของการถูกหลอกนั้นยังอาจไปทำร้ายผู้ที่ไม่มีความผิด ทำให้ผู้ที่ถูกหลอกเสียหน้า เสียศักดิ์ศรี ผู้ถูกหลอกจึงโกรธผู้ที่หลอกตนและแก้แค้นผู้นั้นเพื่อระบายความแค้น พบในนิทานคำกลอน 2 เรื่องคือ เรื่องสิงหไกรภพ และเรื่องลักษณวงศ์

เรื่องสิงหไกรภพ

เมื่อรามวงศ์รู้ว่าตนเองถูกวิรุณพัฒน์ลวงไปให้ท้าวเทพาสูรทำร้ายก็เกิดความโกรธแค้น เพราะตนนั้นเห็นวิรุณพัฒน์เป็นทั้งญาติและพี่เลี้ยง จึงหลงเชื่อว่าวิรุณพัฒน์หวังดีกับตนเอง ดังความว่า

พระรามวงศ์ว่าองอาจชาติกระษัตริย์ ว่าแค้นขัดเคืองเข็ญเป็นไฉน

ถ้าแม้นว่ากล้าจริงไปชิงชัย นี่ลวงให้หลงมาน่าไม่อาย

เราสัตย์ซื่อถือญาติชาติโกหก ใครจะยกยอมึงอย่าพึงหมาย

จงเร่งมาฆ่ากูจะสู้ตาย ไม่เสียดายชีวิตสักนิดเดียว

(สิงหไกรภพ : 139)

เรื่องลักษณวงศ์

ในเรื่องลักษณวงศ์สาเหตุที่ท้าวพรหมทัตแก้แค้นนางยักษ์เพราะนางยักษ์หลอกตนว่านางสุวรรณอำภาจะฆ่าตน ทำให้ท้าวพรหมทัตหลงไปทำร้ายนางสุวรรณอำภาและลูกทั้งที่ไม่มีความผิด นอกจากนี้ท้าวพรหมทัตยังอับอายที่ตนถูกนางยักษ์หลอกมาเป็นเวลานานว่าเป็นเทพธิดาจนท้าวพรหมทัตได้นางยักษ์เป็นมเหสีและมีพระธิดาด้วยกัน ดังความว่า

พระจอมพงศ์เห็นอนงค์กลายเป็นยักษ์ ก็สิ้นรักกลับโกรธอยู่หุนหัน

จงผ่าทรวงดูดวงชีวีมัน หญิงฉกรรจ์ชาติข้าอีหน้าเป็น

อีสองหน้าบ้ากามตะกรามราค มาแกล้งพรากอยู่เมืองให้เคืองเข็ญ

ให้อ้อนวอนว่าเลือดตากระเด็น ที่จะเป็นนั้นอย่าหมายไม่รอดตัว

(ลักษณวงศ์ : 255)

4. **เสียบุคคลที่เป็นที่รัก เสียสิ่งที่หวงแหน** การสูญเสียบุคคลที่เป็นที่รักและสิ่งที่หวงแหนนั้นเป็นสาเหตุที่ทำให้เกิดความโกรธแค้น ซึ่งเกิดได้จากการที่ผู้สูญเสียมีความรู้สึกว่าตนเองเป็นเจ้าของ มีความผูกพัน ทั้งกับคนและสิ่งของ ผู้อื่นจะเอาไปจากตนไม่ได้ เมื่อสูญเสียจึงเหมือนกับตนเองสูญเสียส่วนหนึ่งของตนเองไป ทำให้เกิดความโกรธแค้นผู้ที่มาพรากไปจากตน พบในนิทานคำกลอน 4 เรื่อง ดังนี้

สาเหตุการแก้แค้นที่เกิดจากการเสียบุคคลอันเป็นที่รัก พบในเรื่องลักษณวงศ์ เรื่องพระอภัยมณี เรื่องสิงหไกรภพ และเรื่องโคบุตร

เรื่องลักษณวงศ์

ลักษณวงศ์

สาเหตุที่ลักษณวงศ์คิดแก้แค้นวิรุณมาศเพราะลักษณวงศ์ถูกวิรุณมาศแย่งนางสุวรรณอำภาซึ่งเป็นมารดาและบุคคลอันเป็นที่รักของตนไป เมื่อลักษณวงศ์ทราบว่าวิรุณมาศซึ่งเป็นยักษ์เป็นผู้ลักเอาไปก็ตั้งใจศึกษาวิชาที่พระฤาษีสอนโดยไม่คลายความแค้นและความคิดถึงนางสุวรรณอำภา ดังความว่า

วันหนึ่งเข้าไสยาเวลาดึก อนาถนึกคั่งแค้นแสนสงสาร
คิดถึงแม่แต่จากกันก็ช้านาน โอ้ป่านนี้ทูนกระหม่อมจะกรอมใจ
ลำลึกถึงลูกน้อยจะสร้อยเศร้า ทุกค่ำเช้าจะกำสรดกรรแสงไห้
จะแลเหลียวเปลี่ยวเปล่าแล้วเศร้าใจ ด้วยอยู่ในเงื้อมมือพญามาร
โอ้แม่คุณทูนเกล้าของลูกเอ๋ย พระแม่เคยอยู่ปราสาทราชฐาน
เวรใดให้แม่ไปแดดาล พระกุมารทรงโศกโศกาลัย
สะอึกสะอื้นกำสรดระทดจิต สุขุมคิดคั่งแค้นไม่หลับไหล
จนไก่แก้วแจ้วขันสนั่นไป วิหกไพรตื่นจากรังอยู่พรั่งพร้อม

(ลักษณวงศ์ : 173)

เมื่อเห็นว่าตนเองมีวิชาที่จะสู้กับยักษ์ได้จึงลาพระฤาษีไปช่วยนางสุวรรณอำภา ลักษณวงศ์พลัดพรากจากนางสุวรรณอำภาตั้งแต่อายุ 8 ขวบ และทั้งคู่ยังถูกท้าวพรหมทัตสั่งประหารเพราะหลงเชื่อนางยักษ์แปลง ลักษณวงศ์ยังเล็กมากเมื่อรอดจากการถูกประหารนางสุวรรณอำภาผู้เป็นแม่จึงเป็นที่พึ่งเพียงคนเดียวของลักษณวงศ์ แต่กลับต้องพลัดพรากจากกัน ต้องเดินป่าเพียงผู้เดียวเป็นเวลานานจึงจะพบพระฤาษี สิ่งเหล่านี้เป็นความคับแค้นที่สะสมอยู่ในตัวลักษณวงศ์มาตลอด และทำให้ลักษณวงศ์โกรธแค้นคนที่มาลักมารดาของตนไปอย่างมาก

ท้าววิรุณมาศ

สาเหตุที่ท้าววิรุณมาศแก้แค้นลักษณวงศ์เพราะลักษณวงศ์มาลักนางสุวรรณอำภาซึ่งเป็นบุคคลอันเป็นที่รักของตนไปถึงแม้ว่าจะไม่สามารถทำอะไรนางได้ก็ยังรักนางอยู่ และดูแลนางเป็นอย่างดี นอกจากนั้นยังโกรธที่ถูกท้าทายโดยลักษณวงศ์ซึ่งวิรุณมาศเคยเห็นว่าเป็นเพียงเด็กเล็ก ๆ คนหนึ่งเท่านั้น ยิ่งทำให้ท้าววิรุณมาศโกรธลักษณวงศ์มากขึ้น ดังคำประพันธ์ว่า

ในสาราว่าพระกาลมาผลาญยักษ์ ชื่อพระลักษณวงศ์อันเรืองศรี
มารับองค์พระมารดาในราตรี ให้ยักษีเร่งยกโยธาตาม
ไปทางทิศบูรพาป่าระหง ให้สิ้นโครตญาติวงศ์ไม่เข็ดขาม
จะคอยรับสัประยุทธ์ในสงคราม แม้นมิตามจะมาล้างให้วางวาย
(ลักษณวงศ์ : 197)

ท้าวกรดสุริกาล

สาเหตุที่ท้าวกรดสุริกาลคิดแก้แค้นลักษณวงศ์เพราะลักษณวงศ์แย่งนางยี่สุนพระธิดาซึ่งเป็นบุคคลอันเป็นที่รักไป โดยลักษณวงศ์ลักลอบได้นางยี่สุนซึ่งเป็นการแย่งนางไปจากตนและยังเป็นการหยามเกียรติและศักดิ์ศรีของตนซึ่งเป็นกษัตริย์ จึงยิ่งทำให้ท้าวกรดสุริกาลโกรธลักษณวงศ์เพิ่มมากขึ้น ดังความว่า

ได้ทรงฟังก็ตะลึงให้อึ้งอั้น พระหวนหันอยู่ในจิตพิศวง
ดังใครตัดเศียรพรากไปจากองค์ เสียดายทรงพระธิดาวิลาวัลย์

ตบพระหัตถ์องค์สั่นอยู่หวั่นไหว กูขอบใจมึงนักอีสาวสวรรค์
ชะใครช่างอุกอาจประมาทกัน กูจะฟันลงให้ยับอยู่กับกร
(ลักษณวงศ์ : 319)

.....

ท้าวกรดสุริกาลให้ดาลโกรธ ทุ้ดไอ้โฉดชาติกามาผ่าหงส์
ยังเยี่ยมหน้าท้าทายหมายทะนง มึงไม่คงชีวิตอย่าคิดการ
(ลักษณวงศ์ : 321)

นางยี่สุน

สาเหตุที่นางยี่สุนคิดแก้แค้นพราหมณ์เกสรเพราะพราหมณ์เกสรแย่งความสนใจ ความรัก ความพอใจที่ลักษณวงศ์มีต่อนางไป และยังให้ความไว้วางใจพราหมณ์เกสรมากจนไม่สนใจนางเหมือนเดิม นางจึงรู้สึกน้อยใจ เจ็บใจจนกลายเป็นความแค้นใจ ดังความว่า

ปางเยาวยอดยี่สุนมเหสี แสนทวีทุกข์ทนกมลไหม้
พงศ์กระษัตริย์ภัสดาไม่อาลัย ตั้งแต่ได้พราหมณ์มาก็ราโรย
(ลักษณวงศ์ : 337)

ทำให้นางยี่สุนแค้นพราหมณ์เกสรและวางแผนกำจัดพราหมณ์เกสร ดังความว่า

นุชนาฏน้อยจิตเจ้าคิดแค้น ในทรวงแสนปั่นป่วนให้หวนโหย
ยามบรรทมเพิ่มพูนอาดูรโดย พระพักตรผ่องหมองโรยระทมทรวง
คอยสดับจับความเจ้าพราหมณ์ผิด ให้น้อยจิตเจ็บใจนั้นใหญ่หลวง
อย่าเลยจะอุบายด้วยลายลวง เห็นกระทรวงนี้จะสมอารมณ์คิด
(ลักษณวงศ์ : 337)

เรื่องพระอภัยมณี

นางผีเสื้อ

สาเหตุที่นางผีเสื้อแก้แค้นครอบครัวเงือกเพราะนางผีเสื้อเห็นว่าครอบครัวเงือกเป็นผู้ที่พรากพระอภัยมณีซึ่งเป็นบุคคลที่เป็นที่รักของตนไปโดยพาหนี นางจึงโกรธแค้นเงือกพ่อแม่ และนางเงือกมาก ดังคำประพันธ์ว่า

ฝ่ายพวกผีที่อยู่ทิศทักษิณ ครั้นได้ยินจึงแจ้งแถลงไข
เห็นเงือกพามนุษย์รีบรุดไป ข้างทิศใต้แต่เมื่อคืนวานซืนนี้

.....

นางผีเสื้อเหลือโกรธโลดทะลึ่ง โตดังหนึ่งยุคุนธร์ขุนไศล
ลุยทะเลโครมครามออกตามไป สมุทรไทแทบจะล่มถล่มทลาย
เหล่าละเมาะเกาะขวางหนทางยักษ์ ภูเขาหักหินหลุดทรุดสลาย
เสียงครึกครื้นคลื่นขึ้นกลุ้มกาย ผีเสื้อร้ายรีบรุดไม่หยุดยืน

(พระอภัยมณี : 145)

อุศเรน

สาเหตุที่อุศเรนคิดแก้แค้นสินสมุทเพราะสินสมุทไม่ยอมคืนนางสุวรรณมาลีซึ่งเป็นคู่หมั้นของตนเป็นการทำให้อุศเรนเสียบุคคลอันเป็นที่รักของตนไป จึงโกรธแค้นและบริภาษสินสมุทรวมทั้งพระอภัยมณีด้วยเพราะอุศเรนคิดว่าพระอภัยมณีเองก็คงคิดไม่คืนนางให้เช่นเดียวกัน ดังคำประพันธ์ว่า

อุศเรนคั่งแค้นแสนพิโรธ แกล้งกลั้นโกรธตรัสประภาษด้วยอาจหาญ
ตัวของเจ้าเยาว์ยังกำลังพาล เหมือนหนึ่งหลานลามลวนไม่ควรเลย

.....

อุศเรนเหลือแค้นแน่นอุระ ว่าซิชะพูดเพราะช่างเหมาะเหม็ง
โดยจะว่าถ้าไม่ใช่คนกันเอง ก็จะเกรงกันทำไมมิใช่นาย

ซึ่งวอนว่าพระอภัยให้ช่วยขอ คิดว่าพ่อลูกกันเหมือนมั่นหมาย
เมื่อรักหญิงทิ้งสัตย์ตัดผู้ชาย ไม่เสียดายคำแล้วก็แล้วไป
(พระอภัยมณี : 296)

นางละเวง

สาเหตุที่นางละเวงคิดแก้แค้นนางสุวรรณมาลีเพราะนางเป็นสาเหตุให้เจ้ากรุงลังกาพระราชบิดาและอุศเรนพระเชษฐาของตนต้องตาย ทำให้นางละเวงสูญเสียบุคคลที่เป็นที่รักไปถึง 2 คน และยังทำให้เมืองลังกาต้องสูญเสียไพร่พลจำนวนมากจากการสู้รบ เมื่อขึ้นครองราชย์จึงคิดแก้แค้นให้เจ้ากรุงลังกาและอุศเรน ดังความว่า

.....

แล้วเล่าเรื่องเมืองผลึกทำศึกเจน อุศเรนบิตุราชไปพลาดพลั้ง
เสียพระชนม์คนตายก็หลายแสน จะแก้แค้นคิดหมายไม่วายหวัง
(พระอภัยมณี : 426)

นางสุวรรณมาลี

ในเรื่องพระอภัยมณีสาเหตุที่นางสุวรรณมาลีคิดแก้แค้นนางละเวงเพราะนางละเวงซึ่งเป็นศัตรูแย่งพระอภัยมณีสวามีซึ่งเป็นบุคคลที่เป็นที่รักของนางไป นอกจากนั้นเหล่ากษัตริย์เมืองผลึกที่เป็นกำลังของตนก็ไปหลงรักชาวลังกาจึงทำให้นางสุวรรณมาลีโกรธแค้นนางละเวงมากยิ่งขึ้น ดังความว่า

นางออกนั่งยังหน้าพลับพลาโถง ท้องพระโรงทิวทุ่งริมกรุงศรี
แสนรำลึกตรึกตราถึงสามี จะอยู่ที่ห้องไหนหนอในวัง
เขม่นจิตคิดหึงคำนึงนึก หรืออยู่ตึกแต้มทองที่สองหลัง
เฝ้าเคล้าคลึงเช้าค่ำแต่ลำพัง ยิ่งแค้นคั่งเคืองขืนกลืนน้ำตา
(พระอภัยมณี : 743)

เรื่องสิงหไกรภพ

นางสร้อยสุดา

สาเหตุที่นางสร้อยสุดาคิดแก้แค้นนางเทพกินนราเพราะตนถูกนางเทพกินนราแย่งสิงหไกรภพซึ่งเป็นสวามีของตนไป นางสร้อยสุดายังแค้นที่นางเทพกินนราทำให้สิงหไกรภพไม่สนใจไม่เข้าข้างและไม่ปกป้องตนดังก่อน จึงยิ่งทวีความโกรธแค้นนางเทพกินนรา ดังคำประพันธ์ว่า

นางฟังคำรำพันให้อั้นอัด เกิดวิบัติบ้านเมืองจะเคืองเข็ญ
ยิ่งแค้นคั่งดังจะพาเลือดตากระเด็น มันกลับเป็นสิทธิ์ขาดไม่คลาดคลา
น้อยหรือพระจะให้ร่วมสุพรรณภาชน์ เหลือประหลาดหลงรักมันหนักหนา
ให้เคียงนั่งตั้งปิ่งขึงหน้าตา อีกิ้งก่าได้ทองจองหองจริง

(สิงหไกรภพ : 254)

ท้าวจัตุพักตร

สาเหตุที่ท้าวจัตุพักตรแก้แค้นสิงหไกรภพเพราะสิงหไกรภพลักลอบได้นางสร้อยสุดาพระธิดาของตนและยังพานางหนีไปด้วย ซึ่งทำให้ท้าวจัตุพักตรต้องเสียพระธิดาซึ่งเป็นบุคคลอันเป็นที่รักให้กับสิงหไกรภพไป ดังความว่า

ไม่มีใครอ้ายแก้วแล้วก่อเหตุ มาแปลงเพศปลอมรักเป็นปักษา
ก็แปลกหูอยู่แต่วันได้มันมา เห็นพูดจาลาดเลาะจะเจ้าชู้
หลงเชื่อฤทธิ์คิดเห็นว่าเป็นนก จึงเจ็บอกอัปยศต้องอดสู
ถึงดำดินบินบนไม่พ้นกู อ้ายเจ้าชู้กูจะทำให้หนำใจ

(สิงหไกรภพ : 73)

เรื่องโคบุตร

นางอำพัน

สาเหตุที่นางอำพันแก้แค้นนางมณีสาครเพราะนางมณีสาครแย่งโคบุตรซึ่งเป็นสวามีของนางไป ด้วยความรักนางอำพันจึงยอมหนีตามโคบุตรมา นางอำพันคิดว่าโคบุตรมีตนเพียงคนเดียว แต่ครั้นมาอยู่เมืองพาราณสีตนเองต้องตกเป็นรองนางมณีสาครทำให้นางรู้สึกเจ็บแค้นเป็นอย่างมาก ดังความว่า

โฉมอำพันมาลาน้ำตาตก ให้เจ็บอกใหญ่หลวงเพียงทรวงหัก
แรกก็หมายว่าพระไร้นารีรัก จึ่งหาญหักตามติดไม่คิดอาย
(โคบุตร : 77)

เมื่ออภิเษกแล้วไปอยู่เมืองปราการบรรพต โคบุตรก็แสดงความรักนางมณีสาครมากกว่านางอำพัน ดังคำประพันธ์ว่า

โฉมมณีสาครบวรลักษณ์ พระทรงศักดิ์รักใคร่ไม่อางขนาง
อำพันนั้นก็รักเป็นปานกลาง ทั้งสองนางก็เป็นที่ราคีกัน
(โคบุตร : 90)

สิ่งเหล่านี้ทำให้นางอำพันคับแค้นใจและตนเองกำลังตั้งครรภ์อยู่แต่โคบุตรกลับไม่สนใจห่วงใยตน ทำให้นางเหมือนอยู่ตัวคนเดียวในเมือง ดังความว่า

นางอำพันทรงครรภ์อยู่อ่อนๆ พระภูธรละเมินอยู่เหินหัน
เฝ้าเคล้าคลึงฝ่ายขวาไม่ราวัน โฉมอำพันคิดแค้นแสนระกำ
ด้วยไกลวงศ์พงศาคณาญาติ โอ้อนาถหนอใครจะอุปถัมภ์
ไม่มีชื่นกลืนเข้าไม่เต็มคำ นางปั่นป่วนครวญคร่ำระกำนาน
(โคบุตร : 90)

ด้วยสาเหตุเหล่านี้นางจึงโกรธแค้นและคิดแก้แค้นนางมณีสาคร

นางมณีสาคร

สาเหตุที่นางมณีสาครคิดแก้แค้นนางอำพันเพราะ นางอำพันแย่งโคบุตรซึ่งเป็นบุคคลที่เป็นที่รักของตนไป นอกจากนั้นเมื่อนางทะเลาะกันโคบุตรก็ไม่เข้าข้างนาง และยังทำร้ายนางด้วย ดังคำประพันธ์ว่า

..... บุญข้าน้อยแล้วจึงเลี้ยงไม่เที่ยงธรรม
พระจับไม้เรียวรี่ไล่ตีหวด นางเจ็บปวดก็ทรงกรรแสงศัลย์

เสียงกรีดก้องร้องเถียงพระทรงธรรม์ ไปฆ่าฟันเสียเถิดองค์พระทรงภุช

(โคบุตร : 102)

นางมณีสาครเคยได้รับความรักและตามใจจากโคบุตรเป็นอย่างมากมาตั้งแต่เด็กครั้นเป็นมเหสีโคบุตรก็รักนางมากกว่าผู้อื่น เมื่อโคบุตรแสดงกิริยาที่ไม่อยากพบนางทั้งบริภาษและทำร้าย จึงทำให้นางตกใจและยิ่งโกรธแค้นนางอำพันที่ทำให้โคบุตรเปลี่ยนไป ดังความว่า

แสนสงสารนางมณีศรีสวัสดิ์ จอมกระษัตริย์ภัสดาหันหน้าหนี
ทั้งอำพันมาลาไม่พาที ไม่นบนอบเทวีเหมือนก่อนมา
ให้แค้นคั่งดังแสงอัคคีสุม ยิ่งกลัดกลุ้มเจ็บจิตขนิษฐา
สุดจะขืนกลืนกลั้นชลนา นางโศการ่ำไห้อาลัยลาญ

(โคบุตร : 98)

สาเหตุการแก้แค้นที่เกิดจากเสียสิ่งที่หวงแหน พบในเรื่องโคบุตร และเรื่องพระอภัยมณี

เรื่องโคบุตร

ในเรื่องโคบุตรสาเหตุที่คนธรรพ์คิดแก้แค้นโคบุตรเพราะคิดว่าโคบุตรและอรุณกุมารจะเข้ามาแย่งนารีผลที่พวกตนเฝ้ารักษาอย่างหวงแหนเพื่อรอให้ผลสุกและจะได้นำนารีผลมาเชยชม จึงโกรธแค้นและเข้าทำร้ายโคบุตรและอรุณกุมาร ดังความว่า

ฝ่ายคนธรรพกับพวกวิชาธร เหาะเร่ร่อนคอยระวังนารีผล
เห็นพี่น้องสององค์ในอำพน แต่ละตนเดือดดาลทะยานใจ
ด้วยหวงแหนแค้นเคืองเป็นที่สุด เหม่มนุษย์สองรามาแต่ไหน
แกว่งพระขรรค์ห้ันเหาะระเห็จไป ทะลวงไล่บุกบั่นกระชั้นมา

(โคบุตร : 26)

เรื่องพระอภัยมณี

สังฆราช

สาเหตุที่สังฆราชแก้แค้นนางละเวงเพราะสังฆราชโกรธที่นางละเวงยกโคตรเพชรซึ่งเป็นสมบัติคู่บ้านคู่เมืองที่มีอำนาจวิเศษทำให้เมืองลังกาเจริญรุ่งเรืองบริบูรณ์ และเป็นสิ่งที่ชาวเมืองลังกาหวงแหนให้นางเสาวคนธ์ไป จึงทำให้สังฆราชโกรธมากและบริภาษนางละเวง ดังความว่า

พระสังฆราชตวาดก้องร้องขู่คุ แกเดือดดุด่าละเวงไม่เกรงขาม
มันรักผัวชั่วช้าอีบ้ากาม ช่างบอกความเพชรนิลจนสิ้นตัว
เสียแผ่นดินถิ่นที่แล้วมิหนำ ยังกลับซ้ำปั้นเจ่อบำเรอผัว
เอาเพชรดีสีออกเหมือนหมอกมัว เท่าดอกบัวอยู่บนโขดเป็นโคตรเพชร
มันให้เขาเอาไปเสียได้แล้ว ที่เนินแก้วก็จะเริศไม่เกิดเดร็จ
มันมีครูรู้ตำรากาลเม็ด เอาโคตรเพชรไปสำหรับประดับเมือง
แม้ใส่ไว้ในศิลาข้าจะบอก เป็นเพชรงอกแววววาวเขียนขาวเหลือง
จะบริสุทธิ์สมบัติไม่ขัดเคือง แต่พวกเมืองลังกาจะอาดูร
แต่ลูกมันนั้นประเสริฐเกิดมาเล่า จะกลับเอามาได้ยังไม่สูญ
จะต้องขาดญาติวงศ์พงศ์ประยูร เพราะเค้ามูลแม่เพชรเดร็จมณี
ไปบอกเล่าเจ้ามึงหมายพึ่งผัว ไม่รอดตัวเช่นบำรุงซึ่งกรุงศรี
เร่งรำลึกตรึกตรองคืนของดี มาไว้ที่ลังกาให้ถาวร

(พระอภัยมณี : 913)

มังคลา

สาเหตุที่มังคลาแก้แค้นนางเสาวคนธ์เพราะโกรธแค้นที่นางเอาโคตรเพชรสมบัติคู่บ้านคู่เมืองของตนไป แม้มังคลาจะไม่เคยเห็นแต่สังฆราชก็เล่าให้ฟังถึงความสำคัญของโคตรเพชร จึงทำให้มังคลาคิดแก้แค้นและไปเอาโคตรเพชรกลับคืนมาเมืองลังกาดังเดิม ดังคำประพันธ์ว่า

อันพาราการะเวกใช่วงศ์ญาติ หมิ่นประมาทเมืองเราให้เศร้าหมอง
เอาโคตรเพชรค่าเมืองงามเรืองรอง ซึ่งเป็นของคู่ลังกาไปธานี

จึงเมืองเราเบาบางโรยร้างเลิศ ไม่ก่อเกิดแก้วเพชรทั้งเจ็ดสี
เราเจ็บจิตคิดแค้นแสนทวี จะไปตีคืนเอาของเรามา
(พระอภัยมณี : 1091)

สาเหตุของการแก้แค้นที่พบในนิทานคำกลอนทั้ง 4 เรื่องมีสาเหตุมาจากการเกิดความโกรธแค้นที่ถูกทำร้ายทั้งตนเองและคนที่รัก ถูกรังแก ผิดหวัง ถูกขัดใจ ไม่พอใจ ถูกหลอกลวง เสียคนรัก เสียของรัก จะเห็นได้ว่าสาเหตุต่าง ๆ เหล่านี้ไม่ได้เกิดขึ้นกับผู้ที่ถูกกระทำเพียงอย่างเดียวแต่จะเกิดขึ้นกับบุคคลที่ใกล้ชิด บุคคลอันเป็นที่รัก เมื่อคนที่รักถูกรังแกหรือทำร้ายก็จะเกิดความโกรธแค้นเช่นเดียวกัน และผู้ที่ทำให้เกิดความโกรธแค้นนั้นไม่ได้เกิดกับผู้ที่เป็นศัตรูเพียงอย่างเดียว แต่จะเกิดขึ้นกับคนที่เป็นคนรัก เช่นสามี ภรรยา บิดามารดากับบุตรก็ได้หากฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดทำให้เกิดความไม่พอใจจนกลายเป็นความคับข้องใจ ซึ่งการแก้แค้นที่พบในนิทานคำกลอนทั้ง 4 เรื่อง จะพบการแก้แค้น 2 ลักษณะคือ แก้แค้นทันทีที่เกิดความโกรธหรือ เมื่อเกิดความคับข้องใจแล้วแต่ยังรอโอกาสที่เหมาะสมในการแก้แค้น เพื่อให้การแก้แค้นนั้นประสบผลสำเร็จ

สาเหตุของการให้อภัย

เมื่อตัวละครเกิดความโกรธแค้นโดยปกติก็จะมีการแก้แค้นตอบสนอง แต่มีตัวละครอีกกลุ่มหนึ่งซึ่งไม่แสดงออกเช่นนั้นแต่กลับให้อภัยต่อคู่กรณีที่เป็นต้นเหตุของความแค้นนั้น การให้อภัยนั้นมีหลายระดับ เช่น ให้อภัยไปทั้งที่ผู้นั้นสมควรได้รับการแก้แค้น หรือเมื่อเกิดความโกรธแค้นแล้วแต่ระงับเสียได้ หรือโกรธแค้นและคิดแก้แค้นไปแล้วระงับได้ หรือแก้แค้นไปแล้วแต่ให้อภัยในภายหลัง โดยสาเหตุของการให้อภัยนั้นมาจากตัวผู้ให้อภัยเอง ทั้งที่เกิดจากความรู้สึกส่วนตัว เช่นความรัก หรือมโนธรรมในจิตใจของผู้ให้อภัยและส่วนที่เกิดจากเหตุผลทางสังคมที่ผู้ให้อภัยต้องคำนึงถึง ทั้งความถูกต้อง สภาพแวดล้อม สังคม และผู้อื่นที่จะมีปฏิกิริยาต่อตน สาเหตุของการให้อภัยที่พบในนิทานคำกลอนทั้ง 4 เรื่องแบ่งออกเป็น 8 สาเหตุดังนี้ คือ

1. ความรัก
2. ต้องการทดแทนคุณ
3. ความเชื่อเรื่องกรรม
4. เมตตา

5. มีผู้มาชี้แนะ
6. คำนึงถึงสถานภาพ
7. คำนึงถึงประโยชน์ส่วนตน
8. เข้าใจเหตุการณ์ตามความเป็นจริง

1. **ความรัก** ความรักเป็นสาเหตุที่ทำให้เกิดการให้อภัยเนื่องจากเมื่อผู้ที่เป็นสาเหตุทำให้เกิดความแค้นขึ้นนั้นเป็นคนที่ตนรัก จึงทำให้มองข้ามความผิดและให้อภัยโดยไม่คำนึงถึงสิ่งที่ผู้นั้นได้กระทำไว้กับตน สาเหตุนี้พบในนิทานคำกลอน 2 เรื่อง คือเรื่องสิงหไกรภพ และเรื่องลักษณวงศ์

เรื่องสิงหไกรภพ

ท้าวอินณุมาศ

สาเหตุที่ท้าวอินณุมาศให้อภัยคงคาประลัยซึ่งคิดกบฏต่อตน เป็นเพราะความรักของท้าวอินณุมาศที่มีต่อคงคาประลัยซึ่งมีมากเสมอด้วยลูกที่แท้จริงของตนจึงให้อภัยแม้ว่าคงคาประลัยจะทำความผิดอย่างใหญ่หลวง ดังความว่า

โอ้พ่อดวงนัยนาบิดาเอ๋ย ไม่ควรเลยลูกรักจะหักหาญ
พ่อพร่ำเลี้ยงรักษาพยาบาล เจ้าเปรียบปานเหมือนชีวิตของบิดา
หรือแค้นพ่อข้อไรนะลูกเอ๋ย ไม่บอกเลยให้รู้ซึ่งโทษา
เจ้าจะฆ่าพ่อแล้วหรือแก้วตา หรือปรารถนาสิ่งใดในธานี
จงบอกพ่อขอเถิดไม่ขัดขวาง เมื่อวายวางขวัญข้าวช่วยเผาผี
พระลูกแก้วแววตาอย่าราวี ให้เสนีราษฎรได้ร้อนรน

.....

โอ้ด้วงจิตคิดแค้นว่าฆ่าพ่อ เนื้อความข้อนี้ก็แจ้งทุกแห่งหน
พ่อเจ้ารบอัปราในสาชล แต่เจ้าคนเดียวมาถึงธานี
ก็เพราะพ่อชะลอประโลมเลี้ยง ในวังเวียงลูกรักเป็นศักดิ์ศรี

เจ้าจึงได้โยธามาราวี พระคุณมีเจ้าจงคิดถึงบิดา
สิบสองพระคลังวังเวียงเศวตฉัตร์ แสนสมบัติสุดสวาทจะปรารถนา
ก็ตามใจเถิดพ่อให้ทั้งพารา อย่าฆ่าฟันผู้คนให้ล้มตาย
ขอฝากฝูงไพร่ฟ้าอาณาราษฎร์ กำนัลนาฏนักสนมสิ้นทั้งหลาย
แต่แม่พ่อขอบรรพชากาย กว่าจะวายชีวานิคาลัย

(สิงหไกรภพ : 12)

พินทุมาร

สาเหตุที่พินทุมารให้อภัยสิงหไกรภพและพราหมณ์เทพจินดาเพราะ เนื่องจากพินทุมารเลี้ยงดูทั้งสองคนมานานถึง 14 ปีจึงรักและผูกพันเหมือนบุตรของตนเอง เมื่อแรกที่ทราบว่าทั้งสองหนีไปก็เกิดความแค้น แต่สามารถระงับไว้ได้และออกตามกุมารทั้งสองด้วยหวังให้กลับมาอยู่กับตนดังเดิม ดังคำประพันธ์ว่า

โอ้ชะรอยพี่น้องทั้งสองศรี พากันหนีพ่อแล้วจึงสูญหาย
ทั้งรักลึกผูกแค้นแสนเสียดาย ระทวยการล้มกลิ้งลงนิ่งไป
น้ำค้างพรมลมโปรยลงตามปล่อง ละอองต้องการยักษ์ไม่ตักษัย
ค่อยชื่นฟื้นกลืนกล้ำระกำใจ นั่งร้องไห้อยู่ในห้องปล่องคีรี

.....

เจ้าคอยหลบหนีไปมิได้สั่ง ไม่สงสารพ่อมั่งเลยลูกเอ๋ย
ตั้งแต่วันนี้ไปที่ไหนเลย จะได้เชยชมสองพระลูกรัก
เมื่อลูกแก้วแววตาเจ้าฆ่าพ่อ ควรได้ข้อวิตกเพียงอกหัก
ยิ่งร่ำไรไห้สะอื้นเสียงฮัก ๆ ปิ้มว่าจักมอดม้วยด้วยลูกยา

(สิงหไกรภพ : 42)

นางมณฑาวดี

เมื่อสิงหไกรภพมาขอโทษนางมณฑาวดีที่ฆ่าท้าวจัตุพักตรสวามีของตน นางเกิดความรักและเอ็นดูและเห็นว่าเหมาะสมกับนางสร้อยสุดาจึงคลายความโกรธแค้นและให้อภัยสิงหไกรภพ ดังคำประพันธ์ว่า

นางฟังคำชำเลืองดูลูกเขย ช่างเฉลยลิ้นลมก็คมสัน
สมกับสร้อยสุดาวิลาวัณย์ ที่ผูกพันพยาบาทค่อยคลาดคลาย
(สิงหไกรภพ : หน้า 118)

เรื่องลักษณวงศ์

ในเรื่องลักษณวงศ์เมื่อนางยี่สุ่นเห็นว่าท้าวกรดสุริกาลพระราชบิดาของตนสู้ลักษณวงศ์ไม่ได้และจะถูกลักษณวงศ์ฆ่าจึงขอร้องให้ไว้ชีวิตพระราชบิดาของตน ลักษณวงศ์จึงไว้ชีวิตเพราะเห็นแก่นางยี่สุ่นซึ่งเป็นคนที่ตนเองรัก ดังความว่า

ป่างพระยอดยุพยงทรงสดับ พระทัยวับวาดจิตหวีดผวา
เยี่ยมพระแกลแลดูพระบิดา เห็นนาคเลื้อยล้อมพระจอมไตร
เจ้ากลัวนาคหลับเนตรทูรนร้อง เอ็นดูน้องอย่าสลัดให้ตัดษัย
พระบิตุรงค์ทรงธรรม์จะบรรลัย ช่วยขับไล่นาคีให้หนีจร
(ลักษณวงศ์ : 332)

.....

ป่างพระหน่อขัติเยศเกศมงกุฎ สงสารนุชจักรพงศ์ก็ทรงศร
เสียงสนั่นลั่นเปรื่องกระเดื่องดอน ฝูงนาคีหนีว่อนไม่เห็นกาย
(ลักษณวงศ์ : 322)

อีกตอนที่ปรากฏสาเหตุนี้คือลักษณวงศ์ให้อภัยนางยี่สุ่นเพราะท้าวกรดสุริกาลขอร้องและขอโทษแทนนางยี่สุ่นที่ทำอุบายซึ่งเป็นสาเหตุให้ฆ่าพราหมณ์เกสรตาย ลักษณวงศ์จึงต้องให้อภัยนางยี่สุ่นแม้ว่าตนจะยังโกรธแค้นนางเพียงใดก็ตาม ดังความว่า

บิดาขอโทษองค์นางนงลักษณ์ พระลูกรักมิได้รู้ว่าพราหมณ์นาง

.....

นี่หากเกรงบิตุรงค์ดอกนงเยาว์ หาไม่เกล้าก็จะกลิ้งอยู่กลางทาง

(ลักษณวงศ์ : 351)

2. **ต้องการทดแทนคุณ** การให้อภัยเพราะสาเหตุนี้เกิดจากผู้ที่เป็นต้นเหตุของความแค้นเคยมีบุญคุณกับตนมาก่อน เมื่อเกิดความโกรธขึ้นจึงระงับไว้ได้และให้อภัยเพื่อเป็นการทดแทนคุณที่เคยช่วยเหลือตนไว้ พบในนิทานคำกลอน 2 เรื่อง คือ เรื่องสิงหไกรภพ และเรื่องพระอภัยมณี

เรื่องสิงหไกรภพ

เมื่อพราหมณ์เทพจินดาเล่าความจริงให้สิงหไกรภพฟังว่าพินทุมารไม่ใช่บิดาที่แท้จริง ทำให้สิงหไกรภพแค้นพินทุมารมาก แต่ก็ให้อภัยเพราะนึกถึงบุญคุณที่เคยเลี้ยงดูตนมาเป็นอย่างดี ดังความว่า

พระโฉมยงองค์สิงหไกรภพ ได้แจ้งจบความในก็ใจหาย
ชลนัยน์ไหลหลั่งลงพรั่งพราย ให้ระคายเคืองแค้นท้าวกุมภัณฑ์

.....

แล้วคิดถึงคุณยักษ์ที่รักใคร่ แต่มดไรมิให้ตอมถนอมขวัญ
ค่อยคลายหายโกรธปรึกษากัน ถ้ากระนั้นเราจะอยู่ไปไยมี

(สิงหไกรภพ : 40)

เรื่องพระอภัยมณี

สาเหตุที่พระอภัยมณีให้อภัยอุศเรนเพราะอุศเรนเคยมีบุญคุณเคยช่วยพาตนเองและพวกออกจากเกาะที่ตนเองและพวกหนีนางผีเสื้อ จนภายหลังมาพบกับนางสุวรรณมาลี ถึงแม้ตนจะรักนางสุวรรณมาลีเพียงใดก็ตามแต่ก็พยายามไกล่เกลี่ยให้สินสมุทคืนนางสุวรรณมาลีให้อุศเรน โดยกล่าวกับสินสมุทว่า ให้นึกถึงบุญคุณของผู้ที่เคยช่วยเหลือไม่ให้คิดอกตัญญู ดังความว่า

แล้วตรัสบอกลูกน้อยกลอยสวาท เจ้าหน่อเนื้อเชื้อชาติดังราชสีห์
อันรักษาศีลสัตย์กัตเวที ย่อมเป็นที่สรรเสริญเจริญคน
ทรลักษณ์อกตัญญุตาเขา เทพเจ้าก็จะแช่งทุกแห่งหน
ให้ทุกข์ร้อนงอนหง่อทรพล พระเวทมนต์เสื่อมคลายทำลายยศ
เพราะบิดามาด้วยอุศเรนนี้ คุณเขามีมากล้นพ้นกำหนด
เจ่าทำผิดก็เหมือนพ่อทรยศ จงออมอดเอ็นดูพ่อแต่พองาม

(พระอภัยมณี : 295)

หรือตอนที่เกิดศึกเมืองผลึกกับเมืองลังกาพระอภัยมณีจับอุศเรนได้ พระอภัยมณีก็ยังนึกถึงบุญคุณของอุศเรนจึงให้อภัยและปล่อยไปโดยไม่ถือโกรธอุศเรนถึง 2 ครั้ง นอกจากนี้ยังพูดจาหว่านล้อมให้อุศเรนหันมาปรองดองกันด้วย ดังความว่า

จึงว่าเข้าเล่าก็ยังกำลังแค้น จะทดแทนทำสงครามก็ตามจิต
จะปล่อยไปไม่สังหารผลาญชีวิต ด้วยว่าคิดคุณน้องสนองคุณ
เดี๋ยวนี้เล่าเจ้าก็ป่วยจะช่วยเจ้า แทนที่เรามาเรือเจ้าเกื้อหนุน
พระน้องจงสรงเสวยเหมือนเคยคุ้น พระการุณร่ำว่าด้วยอาลัย

(พระอภัยมณี : 414)

3. **ความเชื่อเรื่องกรรม** การให้อภัยด้วยสาเหตุนี้เป็นเพราะว่าผู้ให้อภัยมีความเชื่อเรื่องกรรม ที่ว่าหากทำร้ายผู้อื่นไปแล้วกรรมที่เกิดจากการทำร้ายผู้อื่นนั้นจะติดตามตัวไปตลอดทำให้ไม่ได้พบกับความสงบสุข เมื่อมีความเชื่อเช่นนี้จึงให้อภัยผู้ที่เคยทำร้ายตนเอง ด้วยเกรงกลัวกรรมจะสนองตอบตน พบในนิทานคำกลอน 2 เรื่อง คือ เรื่องโคบุตร และเรื่องพระอภัยมณี

เรื่องโคบุตร

โคบุตร

โคบุตรต่อสู้และฆ่ายักษ์เฝ้าสระทั้ง 4 ตน ต่อมาจึงชุบชีวิตยักษ์ทั้งหมด ด้วยสาเหตุที่โคบุตรมีความเชื่อเรื่องกรรมที่จะติดตามตอบสนองตนต่อไป ดังคำประพันธ์ว่า

พี่จะชุบกุมภัณฑ์ที่บรรลัย จึ่งจะไม่เป็นกรรมกระจำกาย

(โคบุตร : 17)

นอกจากนี้โคบุตรยังได้ชุบชีวิตเหล่าคนธรรพ์ที่ต่อสู้กับโคบุตรเพราะคิดว่าโคบุตรจะมาแย่งชิงนารีผลจนตาย เมื่อโคบุตรเห็นซากศพก็เกิดความสังเวช และให้อภัยโดยไม่ต้องการให้เป็นบาปติดตัวไปภายหน้า ดังความว่า

.....

เห็นซากศพวิทยาธรบรรดาตาย ทั้งกรกายขาดพลันกระจัดกัน

หวนพระทัยใจจิตคิดสังเวช แสนสมเพชวิทยาที่อาสัญ

.....

จะชุบชีวิตไว้พอหายหลาบ อย่าเป็นบาปติดกายไปภายหน้า

ดำริพลางทางหยิบเอายามา กุมาราเคี้ยวพ่นทุกคนไป

(โคบุตร : 27)

นางมณีสาคร

สาเหตุที่นางมณีสาครให้อภัยนางอำพันเพราะนางมณีสาครมีความเชื่อเรื่องกรรม โดยไม่ต้องการสร้างกรรมกับนางอำพันที่ตนเคยโกรธแค้นให้ผูกพันกันต่อไปในภายภาคหน้า ดังคำประพันธ์ว่า

นางโฉมยงทรงฟังสุนทรหวาน คิดสงสารกัลยาน้ำตาไหล

ที่แค้นเคืองเปลื้องปลดสลดใจ พลอยร่ำไรเล้าโลมนางโฉมยง

อุตสาห์กลั้นกรรแสงเสียเถิดน้อง พี่ไม่ปองผูกกรรมนวลละหง

นิจจาเอ๋ยเคยอยู่สบายองค์ ผู่งอนงค์แซ่ซ้องประคองนาง

(โคบุตร : 130)

เรื่องพระอภัยมณี

ในเรื่องพระอภัยมณีสาเหตุที่สุดสาครให้อภัยชีเปลือยเพราะสุดสาครมีความเชื่อในเรื่องกรรมว่าที่ตนเองถูกชีเปลือยทำร้ายเป็นเพราะกรรมไม่ดีของตนที่เคยทำมาก่อน ชาตินี้จึงไม่อยากก่อกรรมอีกซึ่งจะทำให้ตนเองต้องเวียนว่ายอยู่ในกรรมต่อไปอีก จึงขอร้องให้ท้าวสุริโยไทให้อภัยชีเปลือย เพราะไม่ต้องการให้เป็นกรรมติดตัวทั้งตนเองและท้าวสุริโยไท ดังความว่า

สุดสาครอ่อยจิตคิดสงสาร จึงทัดทานทูลท้าวเจ้ากรุงศรี
ว่าขอโทษโปรดอย่าให้ฆ่าตี เหตุทั้งนี้เพราะกรรมกระทำไว้
ไม่หุนหันฉันทาพยาบาท นึกว่าชาติก่อนกรรมจะทำไฉน
จะฆ่าฟันมันก็ซ้ำเป็นกรรมไป ต้องเวียนว่ายเวทนาอยู่ช้านาน

(พระอภัยมณี : หน้า 397)

4. **เมตตา** เป็นสาเหตุของการให้อภัยที่เกิดจากผู้ที่ให้อภัยรู้สึกเมตตา สงสารคู่กรณีและต้องการให้อีกฝ่ายพ้นทุกข์โดยผู้ที่ให้อภัยจะเป็นผู้ที่มีสถานภาพสูงกว่าผู้ที่ได้รับการให้อภัย พบในเรื่องสิงหไกรภพ

เรื่องสิงหไกรภพ

สาเหตุที่สิงหไกรภพให้อภัยเหล่าเสนาและทหารของท้าวจัตุพักตรเพราะสิงหไกรภพเกิดความเมตตา สงสารที่เหล่าทหารต้องมารับโทษโดยที่ตนเองไม่มีความผิด ทั้งไม่ได้คิดโกรธแค้นสิงหไกรภพแต่ต้องรบเพราะทำตามหน้าที่ สิงหไกรภพจึงไม่คิดแก้แค้นเหล่าเสนาและทหารที่มารบกับเมืองโกญจาของตนเอง แต่ให้เหล่าเสนาทหารนำศพของท้าวจัตุพักตรกลับเมืองไป ดังความว่า

พระนบนอบตอบสนองว่ากองทัพ จะให้กลับไปบุรีตามวิสัย
ทั้งลูกรักจักลาพระคลาไคล เอาศพไปให้อนงค์นางนงคราญ
ตามพวกพ้องของเขาได้เผาศพ ตามขนบนัคเรศประเทศสถาน
จะให้พี่จินดาปรีชาชาญ ครองเมืองมารันกันไพรี

(สิงหไกรภพ : 115)

5. **มีผู้มาชี้แนะ** สาเหตุการให้อภัยในกรณีนี้เกิดขึ้นเมื่อมีผู้มาชี้แนะ สั่งสอนให้คลายความโกรธแค้นและให้ปรองดองกัน ชี้ให้เห็นถึงผลดีของการให้อภัยและผลเสียของการแก้แค้น ผู้ที่มาชี้แนะนั้นเป็นคนที่ผู้นั้นเคารพ จึงเชื่อฟังและให้อภัยกันในที่สุด สาเหตุนี้พบในเรื่องพระอภัยมณีเพียงเรื่องเดียว

พระอภัยมณี

สาเหตุที่กษัตริย์เมืองผลึกและลังกาให้อภัยกันเพราะพระฤาษีเกาะแก้วพิสดารมาเทศน์สั่งสอนให้สงบศึกกัน ทั้งยังให้กษัตริย์ทั้งสองเมืองเห็นถึงผลเสียจากการทำร้ายกันว่าทำให้ชาวเมืองได้รับความเดือดร้อนอย่างมากด้วยสาเหตุเพียงเพราะการแย่งชิงสวามีกันของทั้งสองฝ่าย ดังความว่า

ขณะนั้นค่อนดึกศึกสงบ ต่างนอบนบนับถือพระฤาษี
ไม่กริบเกรียบเงียบสงัดทั้งปัถพี พระโยคีเทศนาในอาการ
คือรูปรสกลิ่นเสียงไม่เที่ยงแท้ ย่อมเฒ่าแก่เกิดโรคโศกสงสาร
ความตายหนึ่งพึงให้เห็นเป็นประธาน หวังนิพพานพ้นทุกข์สนุกสบาย
ซึ่งชาวเมืองเคืองเข็ญถึงเช่นนี้ เพราะโลกีย์ตัณหาพาฉิบหาย
อันศีลห้าว่าอย่าทำให้จำตาย จะตกอบายภูมีชุมนรก

(พระอภัยมณี : 883)

และพระฤาษียังเทศน์ให้กษัตริย์ทั้งสองฝ่ายปรองดองกัน ดังความว่า

อย่าโทษเขาเราก็ผิดให้คิดเห็น จึงจะเป็นสัตย์ธรรม์ในสัณฐาน
จงปรองดองครองสัตย์ปฏิญาณ ถือศีลทานเถิดอย่าหมายทำร้านกัน
ทั้งชาตินี้มีสุขไม่ทุกข์ร้อน เมื่อม้วยมรณ์ก็จะได้ไปสวรรค์
เป็นผัวเมียเสียตัวได้พัวพัน จงรักกันเถิดสีกาดีกว่าชัง
มีลูกเต้าก็คงเป็นวงศ์ญาติ ได้สืบชาติเชื้อสายไปภายหลัง
กูว่านี้ดีเหลือแม่เชื่อฟัง จงเร่งตั้งสัจจาอย่าช้าที

(พระอภัยมณี : 885)

6. **คำนึงถึงสถานภาพ** สาเหตุของการให้อภัยนี้เกิดขึ้นเมื่อต้องการแก้แค้นแล้วเห็นว่าคนที่ถูกแก้แค้นเป็นคนที่อ่อนแอกว่าไม่คู่ควรที่จะทำร้าย หากทำร้ายไปจะเกิดผลเสียขึ้นกับตน เช่นเสียศักดิ์ศรี และถูกสังคมมองว่าเป็นคนไม่ดีทำร้ายได้แม้กระทั่งผู้ที่อ่อนแอกว่าตน พบในเรื่องโคบุตรเพียงเรื่องเดียว

เรื่องโคบุตร

เมื่อโคบุตรทราบว่าถูกนางยักษ์แปลงหลอกให้เข้าเมืองเนรมิตรและหวังให้ตนกับอรุณกุมารเป็นสวามี โคบุตรจึงโกรธนางยักษ์แปลงและคิดฆ่า แต่เมื่อเห็นว่านางเป็นหญิงหากฆ่าจะทำให้ตนเสียศักดิ์ศรีและจะเป็นที่ครหาได้ จึงให้อภัยและแสดงฤทธิ์สั่งสอนให้นางกลัว ดังคำประพันธ์ว่า

แล้วหยุดยั้งรั้งรอพระทัยนิ่ง มันเป็นหญิงฆ่าตายก็ขายหน้า
พอสอนใจไว้จำเป็นตำรา จะเช่นฆ่ายักษ์ร้ายคงวายวาง
(โคบุตร : 46)

7. **คำนึงถึงประโยชน์ส่วนตน** การให้อภัยสาเหตุนี้เกิดขึ้นเมื่อผู้ให้อภัยเห็นถึงประโยชน์ที่ตนจะได้จากการให้อภัยผู้นั้น จึงให้อภัยเพื่อให้ไปทำประโยชน์บางอย่างให้แก่ตน สาเหตุนี้พบในเรื่องโคบุตรเพียงเรื่องเดียว

เรื่องโคบุตร

เมื่อโคบุตรไปขอความช่วยเหลือพญาวานรให้ฆ่าหัศกัณฐ์เพราะตนเองเป็นมนุษย์ไม่สามารถฆ่าได้ แต่พญาวานรไม่เชื่อและคิดว่าโคบุตรจะมายุยงให้ตนและหัศกัณฐ์รบกัน ทำให้โคบุตรโกรธและแสดงฤทธิ์จับพญาวานรแต่โคบุตรก็ให้อภัยไว้ชีวิต เพราะตนต้องการให้พญาวานรช่วยตนฆ่าหัศกัณฐ์ ดังความว่า

พระโคบุตรยิ้มเยื้อนเอื้อนพระโอษฐ์ อันที่โทษเองถือซึ่งสังขาร
แต่ครั้งนี้มิให้ถึงซึ่งวายปราณ แล้วกุมารเรียกรัดพระองค์มา

.....

พระยิ้มเยื้อนเอื้อนอรรถตรัสสนอง เราไม่ปองจะให้ท่านเป็นผุยผง
อันเครื่องทิพที่ประดับสำหรับองค์ ฤทธิรงค์แต่ล้วนเทพศาสตรา
ด้วยยักษีมีพรประกาสิต มนุษย์ล้างชีวิตไม่สังขาร์
แม้นหาไม่ไหนจะรอดเป็นอสุรา ไม่พักมากวนท่านให้วุ่นวาย
แม้นท่านไปเรามิได้ให้ลำบาก ต้องเหนื่อยยากเหมือนเขารบกันทั้งหลาย
ไม่เหนื่อยเหน็ดเด็ดได้ด้วยสบาย จะให้นายถือธำมรงค์ไป
เข้าต่อฤทธิ์รุกราชพิฆาตขว้าง คงจะล้างอสุราให้ตัดษัย
ถอดธำมรงค์ทรงยื่นให้ทันใด อย่านอนใจการด่วนจวนเวลา
(โคบุตร : 35)

8. **เข้าใจเหตุการณ์ตามความเป็นจริง** การให้อภัยสาเหตุนี้จะเกิดขึ้นเนื่องจากผู้ให้อภัยได้เข้าใจเหตุการณ์ที่เป็นความจริงแล้วหลังจากที่เข้าใจผิดไป จึงให้อภัยแก่คู่กรณีนั้นได้แม้จะเคยโกรธแค้นมาก่อน พบใน เรื่องพระอภัยมณี เพียงเรื่องเดียว

เรื่องพระอภัยมณี

เมื่อท้าวทศวงศ์เข้าใจเหตุการณ์ทั้งหมดตามที่นางละเวงได้อธิบายความจริงว่าตนเองไม่ได้มีส่วนเกี่ยวกับการจับตัวท้าวทศวงศ์มาเมืองลังกา จึงทำให้ท้าวทศวงศ์ให้อภัยนางละเวงพร้อมทั้งขอโทษที่ตนคิดโกรธแค้นทั้งที่นางไม่มีส่วนรู้เห็นด้วย ดังความว่า

นางวัณฬาสารภาพพึ่งทราบเกล้า ว่าลูกเต้าเจ้ากรรมทำข่มเหง
ไม่บอกแม่แต่มันคิดกันเอง ไม่ยำเกรงพระราชอาญา
แต่ลูกนี้มิได้เป็นใจด้วย จะคิดช่วยกำจัดตัดเกศา
ทั้งสององค์ทรงธรรม์จงกรุณา แต่ตัวข้านี้ได้โปรดยกโทษทัณฑ์

.....

ท้าวทศวงศ์ว่าอ่อพ่อขอโทษ มาหลงโกรธแม่วัณฬารำภาสาหรี
เออลูกเต้าเล่าก็เป็นไปเช่นนี้ ไม่พอที่ทำข่มเหงกันเองเลย
(พระอภัยมณี : 1178)

สาเหตุของการให้อภัยทั้ง 8 ประการที่พบในนิทานคำกลอนทั้ง 4 เรื่องนั้น สาเหตุที่เกิดจากความรัก เป็นสาเหตุที่มาจากความรู้สึกส่วนตัวของผู้ที่ให้อภัย จะให้อภัยโดยไม่กลับไปนึกถึงสิ่งที่เป็นเหตุที่ทำให้ตนโกรธ ผู้ให้อภัยเกิดถูกใจ หรือมีความผูกพันกับบุคคลนั้น ๆ ทั้งก่อนและหลังการให้อภัย ส่วนการให้อภัยเพราะคำนึงถึงประโยชน์ส่วนตนนั้นก็เป็นสาเหตุที่เกิดจากความรู้สึกส่วนตนของผู้ให้อภัยที่เห็นประโยชน์ที่ตนเองจะได้รับเมื่อให้อภัยจึงให้อภัยผู้นั้น

การให้อภัยเพราะคำนึงถึงสถานภาพทางสังคม สาเหตุนี้เป็นพฤติกรรมที่เกิดจากการควบคุมของสังคม หากไม่ให้อภัยจะทำให้ตนเองเป็นคนไม่ดีในสังคม สาเหตุการให้อภัยนี้จะมีเหตุผลเกี่ยวข้องกับผู้อื่นและสังคม การให้อภัยเมื่อเข้าใจเหตุการณ์ตามความเป็นจริง เป็นการให้อภัยเพราะตนเองหลงเข้าใจผิดคิดว่าผู้นั้นจะมาทำร้ายตน เมื่อเข้าใจเหตุการณ์ทั้งหมดจึงให้อภัย

ส่วนการให้อภัยเพราะต้องการทดแทนคุณ การให้อภัยเพราะเมตตา และการให้อภัยเพราะมีความเชื่อเรื่องกรรมนั้น ผู้ให้อภัยคำนึงถึงศีลธรรม ไม่ได้คำนึงเหตุผลทางสังคมเป็นสำคัญ แต่จะเกิดจากความดีงามในจิตใจและมโนธรรมของตนเองเป็นสำคัญ การให้อภัยเพราะมีผู้มาชี้แนะนั้นส่วนหนึ่งมาจากการมีศีลธรรมของผู้ให้อภัยแต่ต้องให้ผู้อื่นมาชี้แนะให้เห็นผลเสียของการแก้แค้นทำร้ายกัน และเห็นผลดีของการให้อภัยเมื่อผู้ให้อภัยเห็นดังนั้นแล้วจึงให้อภัยกัน

บทที่ 3
วิธีการแก้แค้นและการให้อภัย

วิธีการแก้แค้น

วิธีการแก้แค้นเป็นพฤติกรรมโต้ตอบหรือตอบสนองผู้ที่ทำให้เกิดความไม่พอใจ หรือขัดเคืองใจหรือโกรธแค้นผู้ศึกษาได้วิเคราะห์วิธีการแก้แค้นจากนิทานคำกลอนของสุนทรภู่จำนวน 4 เรื่อง คือ โคบุตร สิงหไกรภพ ลักษณวงศ์และพระอภัยมณี โดยวิเคราะห์จากเจตนาของผู้แก้แค้นและพฤติกรรมที่ปรากฏในเรื่อง พบวิธีการแก้แค้น 3 วิธี ดังนี้

1. การทำร้ายร่างกาย มี 2 วิธีดังนี้
   1.1 การทำร้ายร่างกายให้บาดเจ็บ
   1.2 การฆ่า
2. การทำร้ายจิตใจ มี 4 วิธีดังนี้
   2.1 การบริภาษ
      2.1.1 การบริภาษฝ่ายเดียว
      2.1.2 การบริภาษโต้ตอบ
   2.2 การปิดบังความจริง
   2.3 การไม่ทำตามที่ต้องการ
   2.4 การทำเสน่ห์
3. การทำร้ายทั้งร่างกายและจิตใจ มี 6 วิธีดังนี้
   3.1 การทรยศ
   3.2 การทำอุบายลวง
   3.3 การหลอกหลอนให้หวาดกลัว
   3.4 การบริภาษและทำร้ายร่างกาย
   3.5 การบริภาษและฆ่า

1. **การทำร้ายร่างกาย** การแก้แค้นวิธีนี้เป็นการทำให้เกิดการบาดเจ็บทางร่างกาย เช่น การทุบตี การเฆี่ยน การจับทรมาน การการหยิกข่วน ซึ่งอาจทำร้ายกันตัวต่อตัวหรือใช้กำลังคนจำนวนมากเข้าทำร้ายกันก็ได้

1.1 **การทำร้ายร่างกายให้บาดเจ็บ** การแก้แค้นวิธีนี้มุ่งทำร้ายคู่กรณีให้บาดเจ็บมุ่งระบายอารมณ์ ไม่ได้มุ่งทำร้ายให้เป็นอันตรายถึงชีวิต จากการวิเคราะห์นิทานคำกลอนพบการแก้แค้นด้วยวิธีนี้ในนิทานคำกลอน 3 เรื่อง คือเรื่องสิงหไกรภพ เรื่องโคบุตร และเรื่องลักษณวงศ์

เรื่องสิงหไกรภพ

รามวงศ์จับนางอองออยมัดด้วยเถาวัลย์ไม่ให้หนีแล้วทรมานทุบตีนางด้วยไม้กระบอง หลังจากนั้นรามวงศ์ก็ขว้างจักรใส่นางจนทำให้ขาข้างขวาของนางอองออยขาดได้รับความเจ็บปวดทุกข์ทรมานอย่างมาก ดังคำประพันธ์ว่า

พระตัดเอาเถาวัลย์ที่พันไม้ มัดมือไพล่สองข้างกลัวนางหนี
ให้นึกแค้นแน่นใจฉวยไม้ตี อองออยผีพูดวอนให้อ่อนใจ
พระจะมาฆ่าเมียเสียแล้วหรือ น้องสัตย์ซื่อหรือพระองค์มาสงสัย
ทำแลบลิ้นปลิ้นตาให้อาลัย พระแค้นใจว่ามันหลอกไม่บอกจริง
พระหวดซ้ำร่ำไปมิได้หยุด อองออยสุดเจ็บเสือกลงเกลือกกลิ้ง
เห็นไม่เชื่อเหลือจะอ้อนวอนประวิง กัดเซือกทิ้งถลิ้งลุกคุกคำราม

(สิงหไกรภพ : 169)

.....

พระแค้นนักชักกระบองร้องสำทับ กระทืบโถมโจมจับจิกเกศี
ตีผีดิบผึงล้มจมธุลี แล้วซ้ำตีจะให้ตายวายชีวา
มันร้องกรีดหวีดหวาดขยาดโขมด ลุกกระโดดโลดผึงถลิ้งถลา
พระโกรธนางซว้างจักรอันศักดา ถูกขาขวาขาดสิ้นยังตีนเดียว
มันโดดโหยงโทงเทงโย่งเย่งสูง ข้ามยางยูงยืนเท่าภูเขาเขียว
ฝูงสัตว์อื่นตื่นฉาววิ่งกราวเกรียว พระลดเลี้ยวเหาะเหินดำเนินไป

(สิงหไกรภพ : 170)

เรื่องโคบุตร

ยักษ์น้ำสี่ตนแก้แค้นนางมณีสาครและอรุณกุมาร

ยักษ์น้ำสี่ตนไล่ทำร้ายนางมณีสาครและอรุณกุมารโดยทั้งไล่จับและขัดขวางไม่ให้กุมารทั้งสองหนีขึ้นไปจากสระได้ เนื่องจากโกรธแค้นที่กุมารทั้งสองเข้ามาใช้สระและรบกวนอาณาเขตของพวกตน ดังคำประพันธ์ว่า

.....

ได้ยินเสียงพี่น้องสองกุมาร ลงลอยเล่นชลธารสะเทื้อนไป
แสนพิโรธโดดทะลึ่งเสียงอึงอัด ไล่สะกัดเรียกกันอยู่หวั่นไหว
แสนสงสารสุดสวาทเพียงขาดใจ เห็นยักษ์ไล่ติดพันกระชั้นมา
สองพี่น้องร้องหวีดกราดกรีดเสียง ชีวิตเพียงจะพินาศด้วยยักษา
เจ้าแหวกว่ายเวียนวงในคงคา อสุรากั้นกางไว้กลางชล

(โคบุตร : 14)

ยักษ์น้ำสี่ตนแก้แค้นโคบุตร

ยักษ์น้ำสี่ตนไล่ทำร้ายโคบุตรด้วยความโกรธที่โคบุตรขัดขวางไม่ให้พวกตนทำร้ายนางมณีสาครและอรุณกุมาร ดังความว่า

ยักษ์พิโรธโลดไล่เป็นสิงคลี กระโดดตีตึงตังประดังมา

(โคบุตร : หน้า 16)

คนธรรพ์และวิทยาธรแก้แค้นโคบุตรและอรุณกุมาร

เหล่าคนธรรพ์และวิทยาธรใช้พระขรรค์ไล่ทำร้ายโคบุตรและอรุณกุมาร ด้วยความโกรธเนื่องจากเหล่าคนธรรพ์และวิทยาธรเข้าใจว่าทั้งสองจะเข้ามาแย่งนารีผลที่พวกตนเฝ้าอยู่ ดังความว่า

ด้วยหวงแหนแค้นเคืองเป็นที่สุด เหม่มนุษย์สองรามาแต่ไหน
แกว่งพระขรรค์หันเหาะระเห็จไป ทะลวงไล่บุกบั่นกระชั้นมา

(โคบุตร : 26)

นางมณีสาครแก้แค้นโคบุตร

นางมณีสาครหยิกข่วนโคบุตรด้วยความแค้นที่ท้าวพรหมทัตไม่ยอมให้ตนเดินทางไปกับโคบุตรแต่อรุณกุมารกลับได้ไป เนื่องจากไม่สามารถแก้แค้นท้าวพรหมทัตพระราชบิดาได้จึงหันมาแก้แค้นโคบุตรที่ไม่ยอมให้ตนเดินทางไปด้วยตั้งแต่แรกแทน ดังคำประพันธ์ว่า

นางทรงฟังแค้นจิตบิตุเรศ ชลเนตรไหลนองหม่นหมองศรี
เจ้าหยิกข่วนเชษฐาไม่ปรานี แล้วเข้าที่ไสยาโศกาลัย

(โคบุตร : 24)

เรื่องลักษณวงศ์

นางทิพเกสรแค้นที่ลักษณวงศ์ไม่สนใจตน และยังตำหนิที่นางมาวุ่นวายด้วย ทำให้นางทิพเกสรโกรธและเข้าหยิกข่วนลักษณวงศ์ ดังความว่า

นางฟังคำซ้ำแค้นเข้าหยิกข่วน เขาได้กวนฤามาลงเอาเขาได้
ปากของใครๆ ก็ร้องให้ก้องไป เจ้าหัวใจฤามาห้ามจำนรรจา
พระรับหัตถ์ปัดป้องประคองไว้ อุ่ยอะไรมาหยิกเอาหนักหนา
ทะยานใจเขาไม่ไปเล่นชิงช้า พ่อตามาเถิดจะฟ้องให้ต้องตี
ไยมิฟ้องข้าจะร้องกระนั้นแหละ แกล้งกระแทะเข้าไปผลักพระโฉมศรี
ลักษณวงศ์เดินตรงเข้ากุฎี กุมารีตามหลังมานั่งเคียง
พี่ฟ้องแล้วฤายังมานั่งนิ่ง ถ้าฟ้องจริงแล้วจะร้องให้สุดเสียง
พระถอยหนีศรีสวัสดิ์เข้านั่งเคียง ขยับเรียงไล่ล่อทำลิ้นเลียน

(ลักษณวงศ์ : 171)

1.2 **การฆ่า** การแก้แค้นวิธีนี้ผู้แก้แค้นมีจุดประสงค์มุ่งเอาชีวิตผู้ที่ทำให้เกิดความโกรธแค้นตั้งแต่แรก แบ่งวิธีการแก้แค้นออกเป็น 4 วิธีคือ

1.2.1 **ไล่ฆ่า** การแก้แค้นวิธีนี้คล้ายกับการไล่ทำร้าย แต่มีจุดประสงค์ที่รุนแรงกว่า คือต้องการเอาชีวิตผู้ที่ทำให้โกรธแค้น วิธีการนี้พบในนิทานคำกลอน 4 เรื่อง คือ เรื่องโคบุตร เรื่องสิงหไกรภพ เรื่องลักษณวงศ์ และเรื่องพระอภัยมณี

เรื่องโคบุตร

หัศกัณฐ์แก้แค้นโคบุตรและอรุณกุมาร

หัศกัณฐ์ไล่ฆ่าโคบุตรและอรุณกุมารด้วยความโกรธที่ทั้งสองเหาะเข้ามาในถิ่นของตน ดังเนื้อความว่า

หัศกัณฐ์แหวกว่ายมาในน้ำ เที่ยวผุดดำวารินกินมัจฉา
เห็นมนุษย์พี่น้องทั้งสองรา มันโกรธาโกรธนักดังอัคคี
สิงหนาทผาดแผงสำแดงฤทธิ์ ดังจะปิดบังแสงพระสุริย์ศรี
หมายเขม้นเข่นฆ่าเข้าราวี อสุราถาโถมกระโจมมา

(โคบุตร : 30)

ยักษ์ขินีแก้แค้นโคบุตรและอรุณกุมาร

เมื่อยักขินีกลับร่างเป็นดังเดิมก็เข้าโจมตีและไล่ฆ่าโคบุตรและอรุณกุมารด้วยความโกรธที่ทั้งสองไม่ยอมเป็นสามีตน ดังคำประพันธ์ว่า

.....

อียักษ์ฟังคั่งแค้นแน่นอุรา พิโรธว่าไปกับองค์พระทรงฤทธิ์
เสียแรงรักชักชวนมาเชยชื่น ไม่ถึงคืนก็มาทำให้ช้ำจิต
จะขืนไปก็ไม่ไว้ซึ่งชีวิต แล้วแผลงฤทธิ์กลับร่างอย่างขินี
ทั้งปรางค์มาศราชวังเป็นหิมเวศ สำแดงเดชเหยียบยอดคีรีศรี
โลดถลาถาโถมเข้าโจมตี ดังเสียงสายอสุนีสนั่นครัน

(โคบุตร : 46)

เรื่องสิงหไกรภพ

ท้าวจัตุพักตรจะฆ่าสิงหไกรภพโดยให้ทหารเข้าล้อมจับและต้องการฆ่าสิงหไกรภพด้วยตนเอง ด้วยความโกรธที่สิงหไกรภพพานางสร้อยสุดาพระธิดาของตนหนี ดังเนื้อความว่า

พนาสูรฟังทูลกระทืบแท่น กูแสนแค้นมันพาธิดาหนี
ตามไปจับสับฟันเสียวันนี้ แล้วท้าวตีกลองศึกเสียงครึกครื้น
พวกรากโษสโกฏิแสนถือแหลนหลาว แกว่งทวนง้าวอ้วนล่ำดำทะมื่น
ต่างแบกขอนค้อนกำซาบหอกดาบปืน มาเพียบพื้นพาราหน้าพระลาน
เจ้ากรุงยักษ์ศักดาบัญชาสั่ง ให้ตามทั้งทั่วไปในไพรสาณฑ์
แม้นประสบพบมันประจัญบาน พวกยักษ์มารมึงล้อมให้พร้อมกัน
กูไปถึงจึงจับสับประยุทธ อ้ายมนุษย์กูจะฆ่าให้อาสัญ
แต่ลูกน้อยสร้อยสุดาวิลาวัณย์ จะรับขวัญนัยนามาธานี

(สิงหไกรภพ : 74)

เรื่องลักษณวงศ์

ท้าวกรดสุริกาลจะฆ่านางยี่สุ่นพระธิดาโดยจะฟันทั้งนางยี่สุ่นและชายชู้ที่ลักลอบได้เสียกัน ด้วยความโกรธที่นางยี่สุ่นพระธิดาประพฤติตนไม่เหมาะสม ดังความว่า

อียี่สุ่นมันก็รู้คบชู้ชัด มันแนะนัดให้ชู้มาเคียงหมอน
อีกาลีนอกจิตกูบิดร จะฟันฟอนเสียให้ศพประกบกัน

(ลักษณวงศ์ : 319)

เรื่องพระอภัยมณี

สินสมุทไล่ฆ่าชาวเมืองรมจักรด้วยความโกรธและอายที่ตนเองรบแพ้ศรีสุวรรณจนถูกตีสลบไป ดังคำประพันธ์ว่า

แล้วเหลียวดูผู้คนบนหน้าที่ เสียงยังตีฆ้องตรวจกันกวดขัน
ให้แค้นในไพรีที่ตีรัน ลุกถลันโลดโผนโจนทะยาน

เข้ากลางทัพจับคนขึ้นฟันฟาด ไล่พิฆาตเข่นฆ่าโยธาหาญ
ชาวบุรีหนีชนไม่ทนทาน อลหม่านมี่อึงคะนึงไป
สินสมุทหยุดท้าอยู่หน้าค่าย เหวยตัวนายโยธีอยู่ที่ไหน
อย่าถอยหลังนั่งนิ่งมาชิงชัย แล้วเลี้ยวไล่ไพร่พลไม่ทนทาน
(พระอภัยมณี : 237)

1.2.2 **ยกทัพไปรบ** การแก้แค้นวิธีนี้เป็นการใช้กำลังบริวารของตนเข้าทำร้ายคู่กรณีโดยยกทัพไปรบเพื่อฆ่าให้เสียชีวิต การแก้แค้นวิธีนี้พบในนิทานคำกลอน 2 เรื่อง คือ เรื่องพระอภัยมณี และเรื่องสิงหไกรภพ

เรื่องพระอภัยมณี

เจ้ากรุงลังกาและอุศเรนแก้แค้นพระอภัยมณี

เจ้ากรุงลังกายกทัพไปรบกับพระอภัยมณีที่เมืองผลึกด้วยความโกรธเนื่องจากอุศเรนบุตรของตนไปรบเพื่อแก้แค้นพระอภัยมณีที่ไม่คืนนางสุวรรณมาลีให้ แต่ต้องพ่ายแพ้กลับมาทำให้เกิดความอับอาย ดังความว่า

จะกลับกล่าวเจ้าลังกาอาณาเขต ปิ่นประเทศแว่นแคว้นแดนสิงหล
แต่ลูกยามาถึงแจ้งยุผล ว่าเสียพลพ่ายแพ้จะแก้อาย

.....

..... หมายจะไปทำศึกไม่นึกหนี
ให้เกณฑ์คนพลเมืองเอกโทตรี บรรดามีมาระดมเข้าสมทบ
แต่ทัพหน้าห้าแสนถือแหลนหลาว ทั้งปืนยาวปืนสั้นเข้าบรรจบ
ยังปีกป้องกองหลวงควงเข้ารบ ทหารรบห้าหมื่นพื้นฉกรรจ์
ทั้งกองหลังรั้งท้ายก็หลายแสน ล้วนปืนแม่นมีแรงแข็งขยัน
มารวมรอมพร้อมหมดกำหนดวัน ใครไม่ทันโทษาถึงผ่าทรวง

ราชบุตรอุศเรนเป็นทัพหน้า เจ้าลังกากำกับเป็นทัพหลวง
มาถึงทั่วหัวเมืองสิ้นทั้งปวง ตามกระทรวงศึกกษัตริย์ปราบดัสกร

(พระอภัยมณี : 406)

นางละเวงแก้แค้นพระอภัยมณีและนางสุวรรณมาลี

นางละเวงแก้แค้นพระอภัยมณีกับนางสุวรรณมาลีโดยใช้วิธีทำเสน่ห์ให้เมืองต่างๆ ยกทัพทั้งเก้าทัพไปตีเมืองผลึกพร้อมกันแทนตน เนื่องจากโกรธแค้นพระอภัยมณีและนางสุวรรณมาลีที่เป็นสาเหตุทำให้บิดาและพี่ของตนต้องตาย ดังตัวอย่างคำประพันธ์ว่า

ในสารทรงองค์ละเวงวัณฬาราช เสวยราชย์ลังกามหาศวรรย์
สืบกษัตริย์ขัตติย์วงศ์ในพงศ์พันธุ์ ทุกคืนวันว้าเหว่อยู่เอกา
เหมือนหงส์ทองล่องเมฆวิเวกสูง ไม่เหมือนหงส์ทองห้องคูหา
แม้นสิ้นบุญสูญกษัตริย์ขัตติยา ชาวพาราราชฎรจะร้อนรน
บัดนี้เล่าชาวกษัตริย์เป็นศึกเสี้ยน ยังเบียดเบียนชายหญิงชาวสิงหล
ไม่มีชายนายทัพกำกับพล จะผ่อนปรนปราบศึกช่วยตรึกตรา
จึงเสี่ยงทายพรายแพร่งให้แจ้งข่าว ถึงองค์ท้าวเจ้าประเทศเหมือนเชษฐา
ผู้ใดรับดับแค้นแทนบิดา ปราบปัจจามิตรให้บรรลัยลาญ
จะมอบตราราหูคู่สมบัติ สืบกษัตริย์สุริย์วงศ์ดำรงสถาน

.....

(พระอภัยมณี : 433)

ฝ่ายทัพท้าวเจ้าประเทศทุกเขตแคว้น ต่างหลีกแล่นเข้าถึงฝั่งดังประสงค์
เห็นทัพบกยกทหารชาญณรงค์ ทั้งเอกองค์เจ้าเมืองหนุนเนื่องมา
ด้วยจะใคร่ได้ผู้หญิงชิงกันรบ ไม่สมทบถ้อยทีประสีประสา
เสียงทหารชานโห่เป็นโกลา เดินโยธาข้ามทุ่งเข้ากรุงไกร

(พระอภัยมณี : 474)

หัสกันแก้แค้นนางเสาวคนธ์

หัสกันโกรธแค้นนางเสาวคนธ์ที่นำโคตรเพชรสมบัติคู่บ้านคู่เมืองของเมืองลังกามาไว้ที่เมืองการะเวก หัสกันจึงแก้แค้นโดยการยกทัพไปเผาทำลายเมืองการะเวกและสั่งทหารให้ฆ่าชาวเมืองการะเวกที่เป็นชายและจับเอาชาวเมืองที่เป็นหญิงมาเป็นคนรับใช้พวกตน ดังความว่า

หัสกันหันหุนด้วยรุ่นหนุ่ม ดังเพลิงสุมทรวงแค้นนั้นแสนสา
ให้จับจำอำมาตย์ลงอาชญา สั่งเสนาฝรั่งทั่วทุกตัวนาย
ให้รุมเข้าเผาพาราการะเวก มันโหยกเหยกแย่งริบให้ฉิบหาย
แต่สาวสาวเอาไว้ใช้อย่าให้ตาย พบผู้ชายจงฟันให้บรรลัย

(พระอภัยมณี : 1100)

นางเสาวคนธ์แก้แค้นหัสกันและมังคลา

นางเสาวคนธ์ยกทัพเมืองวาหุโลมไปรบเมืองลังกาตามคำแนะนำของสุดสาคร เนื่องจากนางแค้นที่มังคลาให้หัสกันไปเผาทำลายเมืองการะเวก ดังความว่า

.....

แค้นฝรั่งดังอุระจะทลาย พระพี่ชายช่วยว่าอย่าช้าที
เกณฑ์โยธาวาหุโลมเข้าสมทบ ยกไปรบลังกาเถิดมารศรี
ได้แก้แค้นแทนที่มาเผาธานี นางเห็นดีได้คิดแข็งจิตใจ

(พระอภัยมณี : 1139)

เรื่องสิงหไกรภพ

ท้าวเทพาสูรโกรธแค้นที่สิงหไกรภพฆ่าท้าวจัตุพักตรสหายของตน จึงแก้แค้นโดยการยกทัพไปรบเมืองมารันด้วยหมายจะฆ่าญาติวงศ์ของสิงหไกรภพที่อยู่เมืองมารัน ดังความว่า

เทพาสูรฉุนแค้นแน่นแสนสุด เหม่มนุษย์ประมาททำอาจหาญ
น้อยหรือมาฆ่าสหายกูวายปราณ กูจะผลาญทั้งโคตรตามโทษทัณฑ์

(สิงหไกรภพ : 138)

1.2.3 **จับกินเป็นอาหาร** การแก้แค้นวิธีนี้ใช้เมื่อผู้ที่มีความแค้นเป็นอมนุษย์ เช่นยักษ์ และฝ่ายที่ถูกแก้แค้นเป็นผู้ที่อ่อนแอกว่า เมื่อฝ่ายแก้แค้นโกรธจึงฆ่าด้วยการจับกินเสีย การแก้แค้นวิธีนี้พบในนิทานคำกลอน 2 เรื่อง คือเรื่องสิงหไกรภพ และเรื่องพระอภัยมณี

เรื่องสิงหไกรภพ

ประลัยกัลป์โกรธแค้นที่สิงหไกรภพทำร้ายท้าวเทพาสูรสหายของตน จึงจะไปแก้แค้นโดยการจะนำตัวสิงหไกรภพมาสับทำเป็นเมี่ยงกิน ดังคำประพันธ์ว่า

ประลัยกัลป์หันหุนให้ฉุนแค้น กระทืบแท่นแผ่นผาสุธาไหว
น้อยหรือชะมนุษย์มันสุดใจ มาทำให้พระสหายกูขายพักตร
จะจับไปสับทำเมี่ยงเคี้ยว กระดูกกระเดี้ยวมันจะมันขยันนัก

.....

(สิงหไกรภพ : 201)

เรื่องพระอภัยมณี

นางผีเสื้อโกรธเงือกพ่อแม่ที่หลอกล่อนางเพื่อถ่วงเวลาไม่ให้พบพระอภัยมณี จึงจับเงือกพ่อแม่กินเป็นอาหารโดยจับหักขาฉีกแขนทั้งสองข้างแล้วเคี้ยวกิน ดังคำประพันธ์ว่า

นางผีเสื้อเบื่อหูรู้เท่าถึง จึงว่ามึงตอแหลมาแก้ไข
มาถึงนี้ซี้โน่นเนื่องกันไป แกล้งจะให้ห่างผัวไม่กลัวกู
แล้วนางยักษ์หักขาฉีกสองแขน ไม่หายแค้นเคี้ยวกินสิ้นทั้งคู่
แล้วกลับตามข้ามทางท้องสินธู ออกว่ายวู่แหวกน้ำด้วยกำลัง

(พระอภัยมณี : 150)

1.3.3 **จับหักคอ** การแก้แค้นวิธีนี้คล้ายกับการแก้แค้นโดยจับกินเป็นอาหาร คือ ผู้ที่ลงมือแก้แค้นไม่ใช่มนุษย์ ซึ่งมีร่างกายที่ใหญ่โตกว่าอีกฝ่ายหนึ่งซึ่งเป็นผู้ที่อ่อนแอกว่าถึงจะสามารถจับอีกฝ่ายหักคอได้ แต่ต่างกันตรงที่ไม่ได้จับกินแต่จับหักคอให้สมกับความแค้นที่ตนเองมี การแก้แค้นวิธีนี้พบในนิทานคำกลอนเพียงเรื่องเดียวคือ เรื่องพระอภัยมณี

เรื่องพระอภัยมณี

นางผีเสื้อแค้นที่สินสมุทไม่ยอมบอกที่อยู่ของพระอภัยมณี จึงจะจับสินสมุทหักคอเพื่อแก้แค้น ดังคำประพันธ์ว่า

อสุรีผีเสื้อเหลือจะอด แค้นโอรสราวกับไฟไหม้มังสา
ช่างหลอกหลอนผ่อนผันจำนรรจา แม้นจะว่าโดยดีเห็นมิฟัง
จะจับไว้ให้พาไปหาพ่อ แล้วหักคอเสียให้ตายเมื่อภายหลัง
โกรธตวาดผาดเสียงสำเนียงดัง น้อยหรือยังโหยกเหยกเด็กเกเร

(พระอภัยมณี : 148)

2. **การทำร้ายจิตใจ** การแก้แค้นวิธีนี้จะทำให้คู่กรณีเกิดความรู้สึกผิดหวัง เสียใจ เจ็บปวด หรือเจ็บแค้น แบ่งออกเป็น 3 วิธีดังนี้

2.1 **บริภาษ** เป็นการแก้แค้นโดยใช้วาจาหยาบคาย ส่อเสียด เสียดสี ประชด ประชัน ทำร้ายอีกฝ่ายหนึ่งให้เกิดความเสียใจ ทุกข์ใจ หรือโกรธแค้น ซึ่งการบริภาษนั้นมีทั้งการบริภาษฝ่ายเดียวและการบริภาษโต้ตอบกัน

2.1.1 **การบริภาษฝ่ายเดียว** เป็นการใช้คำพูดที่หยาบคาย ประชดประชัน เสียดสีแก้แค้นผู้ที่อ่อนแอกว่าหรือมีสถานภาพด้อยกว่า เช่น บิดาบริภาษบุตร ครูบริภาษศิษย์ สามีบริภาษภรรยา หรือคู่กรณีทำความผิดบางอย่างกับผู้ที่โกรธแค้น และรู้ในความผิดของตนเองจึงไม่สามารถโต้ตอบได้ การแก้แค้นวิธีนี้นี้พบในนิทานคำกลอน 3 เรื่องคือ เรื่องสิงหไกรภพ เรื่องลักษณวงศ์ และเรื่องพระอภัยมณี

เรื่องสิงหไกรภพ

ท้าวจัตุพักตรแก้แค้นนางสร้อยสุดา

ท้าวจัตุพักตรโกรธแค้นนางสร้อยสุดาพระธิดาที่หนีตามสิงหไกรภพไป จึงแก้แค้นโดยการบริภาษด้วยถ้อยคำที่หยาบคาย และประชดประชันว่าเห็นผู้อื่นดีกว่าบิดาที่เลี้ยงดูตนเองมา ดังความว่า

เจ้ากรุงมารดาลเดือดไม่เงือดงด อีหน้าสดแสนชั่วตามผัวหนี
ยังด้านหน้ามาห้ามเจ้าพราหมณ์ดี จะใคร่ตีหยิกขาให้สาใจ
ช่างโง่เหลือเชื่อผัวไม่กลัวพ่อ มันลวงล่อลุ่มหลงไม่สงสัย
ไม่รักศักดิ์จักตามอ้ายพราหมณ์ไป ให้มีใหม่ก็ไม่มีอีขี้ริ้ว
เสียแรงกูสู้ถนอมช่วยกล่อมเลี้ยง บำรุงเลี้ยงมาแต่นิดยังจิดจิ๋ว
ไม่ฟังคำทำผิดแล้วบิดพริ้ว พระโกรธกริ้วตรัสด่าสารพัน

(สิงหไกรภพ : 82)

ท้าวเทพาสูรแก้แค้นนางเทพกินนรา

ท้าวเทพาสูรเข้าใจผิดว่านางเทพกินนราทรยศและเอาใจออกห่างตน จึงบริภาษนางเทพกินนราด้วยถ้อยคำที่หยาบคายเสียดสี ดังความว่า

ท่านท้าวเทพาสูรคิดขุ่นข้อง เขม้นมองร้องอุเหม่มเหสี
หลงลำลึกนึกถึงว่ามึงดี กลับมามีผัวใหม่นอกใจกู
ช่างลอยหน้าสามิภักดิ์รักมนุษย์ ขากฤยทุดทรยศไม่อดสู
อีห้ามแหนแสนซ่ำสามมาตามชู้ อยู่ใกล้กูจะใคร่ถองสักสองตึง
ชะคิดแค้นแต่นางแม่อีแก่แรด สาวสิบแปดปีเปรียบไม่เทียบถึง
มาแอบหลังนั่งเฝ้าให้เคล้าคลึง กระบวนมึงมิรู้สิ้นอีลิ้นทอง
เสียแรงรักภักดีดังชีวิต หรือมาคิดเมามัวมีผัวสอง
แม้นจับได้ไม่เลี้ยงเคียงประคอง จะทุบถองล้างน้ำให้หนำใจ

(สิงหไกรภพ : 215)

เรื่องลักษณวงศ์

นางสุวรรณอำภาแก้แค้นท้าวพรหมทัต

นางสุวรรณอำภาแค้นที่ท้าวพรหมทัตสั่งประหารตนและลักษณวงศ์โดยไม่มีความผิด จึงแก้แค้นโดยการประชดท้าวพรหมทัต ด้วยดังความว่า

นางโฉมยงทรงฟังให้คั่งแค้น เป็นสุดแสนกำสรดไม่ปลดเปลื้อง
จึ่งบังคมทูลความไปตามเคือง พระจอมเมืองจะมาถามเนื้อความไย
พระลูกรักทูลสารประทานโทษ พระองค์โปรดจึ่งได้รอดไม่ตักษัย
นี่เหลือเดนเสือสางที่กลางไพร ด้วยเข็ญใจมาพึ่งพระบารมี

(ลักษณวงศ์ : 248)

.....

นางโฉมยงทรงยศประชดให้ ยักษ์พอใจจึ่งได้สมอารมณ์หมาย
เป็นบุญหนักมันไม่หักเอาคอกิน พระนรินทร์จึ่งได้พบประสบพักตร
จะสงสัยอาลัยไปไยเล่า พวกอีเผ่ายักษีไม่มีศักดิ์
จะแกล้งฆ่าพระองค์ผู้ทรงลักษณ์ ยุให้ยักษ์แปลงร่างเป็นกวางทอง

(ลักษณวงศ์ : 251)

นางทิพเกสรแก้แค้นลักษณวงศ์

นางทิพเกสรโกรธที่ลักษณวงศ์มารับนางข้า จึงบริภาษลักษณวงศ์โดยใช้ถ้อยคำประชดลักษณวงศ์เพื่อแก้แค้น ดังคำประพันธ์ว่า

จริงแล้วคะผ่านเกล้าเฝ้าแต่ขัด ชะช่างตรัสคิดขึ้นมาก็น่าสรวล
สักสิบศึกแสนเข็ญไม่เห็นควร รบกับนวลนางกษัตริย์เห็นขัดจริง
ทั้งศิลป์ศรอาชาวราฤทธิ์ ตาประสิทธิ์ให้พระองค์ล้วนยงยิ่ง
แม้นจะรบศึกสู้ศัตรูจริง จะสมสิ่งปรารถนาไม่ช้าเลย

ชะรอยช้าด้วยบรรทมสมสนุก ทุกสิ่งสุขยิ่งยงสรงเสวย
นี่ลาแล้วหรือจึ่งได้มาไกลเชย อย่าช้าเลยอยู่หลังจะคลั่งใจ
(ลักษณวงศ์ : 277)

นางทิพเกสรแก้แค้นมหิงสา

นางทิพเกสรโกรธแค้นที่มหิงสาลักพานางมาจากลักษณวงศ์ จึงบริภาษมหิงสาอย่างรุนแรง ดังคำประพันธ์ว่า

นางสดับดังกระแสงมาแทงโสต ยิ่งพิโรธเคืองแค้นแสนกระสัน
ช่างมีหน้าอวดว่าเป็นเทวัญ ชาวสวรรค์เป็นขโมยไม่เคยมี
ไม่มีสัจสารพัดจะพูดหยาบ ไม่กลัวบาปเลยอะไรที่ไหนนี่
เมื่อเมียเขาหรือมาคิดให้ผิดที อเวจีจะเป็นเรือนสำหรับตน
ยมพระบาลจะประหารด้วยหอกดาบ อย่าทำบาปเลยเห็นไม่เป็นผล
(ลักษณวงศ์ : 292)

เรื่องพระอภัยมณี

ท้าวสุทัศน์แก้แค้นพระอภัยมณีและศรีสุวรรณ

ท้าวสุทัศน์บริภาษพระอภัยมณีและศรีสุวรรณด้วยความโกรธว่า โอรสทั้งสองไปเรียนวิชาที่ไม่เป็นประโยชน์ต่อการปกครองบ้านเมืองไม่สมกับการเป็นกษัตริย์ ดังความว่า

ท้าวสุทัศน์ฟังอรรถโอรสราช บรมนาถขัดข้องให้หมองศรี
โกรธกระทืบบาทาแล้วพาที อย่าอวดดีเลยกูไม่พอใจฟัง
อันดนตรีปี่พาทย์ตะโพนเพลง เป็นนักเลงเหล่าโลนเล่นโขนหนัง
แต่พวกกูผู้หญิงที่ในวัง มันก็ยังเรียนร่ำได้ขำนาญ
อันวิชาอาวุธแลโล่เขน ชอบแต่เกณฑ์ศึกเสือเชื้อทหาร
เป็นกษัตริย์จักรพรรดิพิสดาร มาเรียนการเช่นนั้นด้วยอันใด
ลูกกาลีมีแต่จะขายหน้า ช่างชั่วช้าทุจริตผิดวิสัย
จะให้อยู่เวียงวังก็จังไร ชอบแต่ไสคอส่งเสียจากเมือง

ไปเที่ยวเล่นเป็นปีแล้วมิสา มาพูดจาให้กูคันหูเหือง
พระพิโรธโกรธตรัสด้วยขัดเคือง แล้วย่างเยื้องจากบัลลังก์เข้าวังใน
(พระอภัยมณี : 8)

นางผีเสื้อแก้แค้นนางเงือก

นางผีเสื้อโกรธที่นางเงือกพาพระอภัยมณีหนีไปจากตน จึงแก้แค้นโดยบริภาษนางเงือก ดังเนื้อความว่า

แล้วชี้หน้าด่าอึงหึงนางเงือก ทำซบเสือกสอพลออีตอแหล
เห็นผัวรักยักคอทำท้อแท้ พ่อกับแม่มึงเข้าไปอยู่ในท้อง
ทำปั้นเจ่อเย่อหยิ่งมาชิงผัว ระวังตัวมึงให้ดีอีจองหอง
พลางเช่นเขี้ยวเคี้ยวกรามคำรามร้อง เสียงกึกก้องโกลาลูกตาโพลง
(พระอภัยมณี : 155)

สังฆราชแก้แค้นนางละเวง

สังฆราชบริภาษนางละเวงด้วยความโกรธที่นางยอมเป็นชายาของพระอภัยมณีซึ่งเป็นศัตรูของเมืองลังกาและยังเป็นรองนางสุวรรณมาลีอีกด้วย ดังความว่า

พลางเดินมาหน้าประตูร้องอุเหม่ อีเจ้าเล่ห์ลวงก็ไม่รู้ถึง
เจ็บแค้นแทนด้วยจึงช่วยมึง เพราะคิดถึงคุณท้าวเจ้าลังกา
ยังลวงหลอกกลอกกลับไปรับขู่ มาเป็นคู่หลู่ขาดพระศาสนา
มึงผ่าเหล่าเผ่าพันธุ์อีวัณฬา คบขี้ข้ามาเขาเลี้ยงไว้เคียงตัว
อีลาลีอีผการำภาสะหรี ล้วนตัวดียอดรักช่วยชักผัว
หาให้เจ้าเอาเองไม่เกรงกลัว ล้วนแต่ตัวตอแหลกระแตวับ
มึงลวงกูรู้กันทำผันผ่อน เหมือนหนึ่งหนอนบ่อนไส้กินไตตับ
จนด่านแตกแยกย้ายล้มตายยับ เพราะมึงกลับกลายแกล้งไปแปลงความ
จนฝรั่งลังกาเป็นข้าเขา เพราะมึงเข้าเพศภาษาสยาม
เป็นเมียน้อยซ้อยชดช่างงดงาม เมียหลวงตามเข้ามาหึงถึงประตู

กูรักใคร่ให้วิชาสารพัด ไม่ซื่อสัตย์ซ้ำปดให้อดสู
แกล้งคิดอ่านพาลโกรธยกโทษกู เมื่อจืดแล้วจึงจะรู้คุณเกลือ
จงเร่งมาฆ่ากูจะสู้ม้วย ให้ตายด้วยพี่พ่ออย่าหลอเหลือ
กูแค้นนักจักเชือดเอาเลือดเนื้อ อีลูกเสือลูกจระเข้เนรคุณ

(พระอภัยมณี : 822)

2.1.2 **การบริภาษโต้ตอบกัน** เมื่อฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดบริภาษคู่กรณี ทำให้คู่กรณีเกิดความโกรธแค้นและบริภาษกลับในทันที โดยไม่มีความกลัวเกรงเพราะมีสถานะเท่าเทียมกัน การแก้แค้นวิธีนี้พบในนิทานคำกลอน 3 เรื่องคือ เรื่องโคบุตร เรื่องสิงหไกรภพ และเรื่องพระอภัยมณี

เรื่องโคบุตร

ในเรื่องโคบุตรทั้งนางมณีสาครและนางอำพันโต้เถียงกันด้วยถ้อยคำที่หยาบคาย เสียดสีประชดประชัน กระทบกระเทียบเปรียบเปรยกัน เริ่มจากการบริภาษที่ไม่รุนแรงและทวีความรุนแรงยิ่งขึ้น เพราะต่างฝ่ายต่างอยู่ในอารมณ์หึงหวง

นางมณีสาครบริภาษนางอำพัน ดังความว่า

นางมณีสาครได้ฟังให้คั่งแค้น ยิ่งสุดแสนเคืองขัดให้ตัดษัย
จึงตอบวาจาพลันด้วยทันใด ชะอะไรแม่อำพันขยันจริง
ข้ามันจ้านร่านรักเขารู้จบ เหมือนดังกบสี่ตีนปีนตลิ่ง
พระทรงศักดิ์เธอไม่รักอยู่แอบอิง จึ่งวางวิ่งมาตามพระทรามเชย
สมคะเนแล้วกระไรไม่ไว้หน้า สารพัดที่จะว่าเจ้าข้าเอ๋ย
ไม่คิดถึงความหลังนั้นบ้างเลย เจ้าไม่เคยแล้วอย่าเจิ้นให้เกินการ

(โคบุตร : 99)

นางอำพันโกรธที่ถูกบริภาษจึงแก้แค้นโดยการประชดกลับ ดังคำประพันธ์ว่า

อำพันฟังออกตั้งคารมรับ เที่ยวบังคับรุกรานอยู่ฉาดฉาน
ลูกว่าไรกับแม่มาแหพาน ข้ามันจ้านร่านรักกระนั้นเอง

สมคะเนเหมือนว่าก็ผาสุก ไม่สมคะเนแล้วก็ลุกขึ้นเต้นแหยง
รู้ว่าท่านเจ้าผัวต้องกลัวเกรง อย่าครืนเครงไปเลยแม่ฉันแพ้แล้ว
(โคบุตร : 99)

นางมณีสาครจึงโต้ตอบกลับ ดังความว่า

ดูแสนงอนย้อนรอยทำลอยหน้า คารมกล้าท้าเสียงสำเนียงแจ้ว
เขารู้เช่นเห็นลิ้นอยู่สิ้นแล้ว แม่ดวงแก้วนพเก้าถึงคราวรวย
ข้าเจ้าชั่วผัวร้างไว้ห่างเหิน จึ่งเสาะเดินหาคู่มาชูช่วย
จึ่งลอยหน้าขึ้นมาท้าคารมรวย เห็นงงงวยสมนึกฮึกวาจา
(โคบุตร : 99)

เมื่อนางอำพันได้ยินที่นางมณีสาครบริภาษก็ร้อนตัวว่านางมณีสาครรู้ว่าตนทำเสน่ห์โคบุตร จึงท้าทายให้นางมณีสาครจับเสน่ห์ที่ตนเองทำให้ได้ ดังความว่า

นางอำพันหวั่นไหวอกใจเต้น ด้วยตัวเป็นเหมือนหนึ่งคำเขาร่ำว่า
เหมือนกับวัวหลังขาดซาติอีกา ได้เกินหน้าแล้วกล้าไปลองดู
ต่างคนต่างก็ว่าต่อหน้าผัว เอาความชั่วมาประจานสะท้านหู
ตัวใครเล่าสิว่าเที่ยวหาครู ทำไมรู้จึงไม่จับเอาฉับพลัน
ยิ่งนิ่งแล้วก็ยิ่งกำเริบหนัก อย่าแต่งพักตรใส่สร้อยมาเสกสรรค์
เหลือจะอดแล้วไม่ลดไม่ละกัน พระทรงธรรม์ฟังเอาอย่าเข้าใคร
(โคบุตร : 100)

นางมณีสาครได้ยินก็โกรธและบริภาษว่านางอำพันไม่สำนึกในบุญคุณของพ่อแม่นางมณีสาครที่เมตตานางอำพัน มีเนื้อความว่า

นางมณีฟังสารให้ดาลเดือด ประหนึ่งเลือดอสุชลจะหล่นไหล
อย่าพักทำสารแนแก้ตัวไป ดอกจำปานี่ของใครนางอำพัน

ทั้งสามีก็เห็นดีไปด้วยได้ กำลังแค้นขัดใจว่าถลัน
ไปหาหมอปลุกเสกทำเลขยันต์ ให้ทรงธรรม์หลงกลนางคนดี
เป็นผู้หญิงวิ่งตามพระทรงฤทธิ์ เขาแจ้งจิตเฟื่องฟุ้งทั้งกรุงศรี
คุณบิดรมารดาเขาปรานี ถึงไม่มีก็มิให้อนาทร
ยังขึ้นหน้าท้าทายหมายชนะ ไม่ลดละลิ้นลมดังได้คมศร
คงจะทำเสียให้ยับลงกับกร เมื่อภูธรจะไม่เลี้ยงก็บรรลัย

(โคบุตร : 100)

เมื่อนางอำพันเถียงไม่ได้จึงใช้เสน่ห์ทำให้โคบุตรโกรธนางมณีสาคร และตวาดใส่นางมณีสาคร ทำให้นางมณีสาครโกรธนางอำพันหนักขึ้นจึงบริภาษรุนแรงมากขึ้นว่าเดิม ดังคำประพันธ์ว่า

นางมณีได้ฟังคั่งแค้นจิต ที่ชอบผิดมิได้รออารมณ์ได้
ใครเขาเป็นขี้ข้าหรือว่าไร จึงจะได้ล่วงรู้กับครูมึง
พระทรงศักดิ์รักกูเขารู้แช่ เพราะห่างแหมึงไว้จึ่งได้หึง
พระคลุ้มคลั่งตั้งหน้ามาหามึง ต่อรุ่งจึ่งเห็นว่าจำปายันต์
ทั้งธานีมีใครมาร่วมผัว ช่างแก้ตัวลิ้นลมดูคมสัน
ตัวมึงนั่นแหละทำอีอำพัน อย่าเสกสรรท้าทายให้ตายใจ
นางอำพันว่ามันทุกคำปาก มันมากๆ มันจะข้นจนเป็นไข
เมื่อเห็นจริงแล้วนิ่งมันทำไม มันเป็นไรจึ่งไม่จับเอาตัวมา

(โคบุตร : 101)

เรื่องสิงหไกรภพ

การแก้แค้นระหว่างคงคาประลัยกับเหล่านางสนม

เหล่านางสนมเมืองโกญจาบริภาษคงคาประลัยที่ก่อกบฏท้าวอินณุมาศว่ามีเชื้อสายที่ต่ำทรามเป็นลูกโจรและเนรคุณ ดังคำประพันธ์ว่า

ฝ่ายสนมกรมนางที่นั่งแน่น ให้แสนแค้นเพียงเลือดนัยน์ตาไหล
ต่างลุกขึ้นยืนหน้าพลับพลาชัย แล้วร้องไห้ร่ำว่าด่าประจาน

อ้ายลูกโจรตีเรือเชื้อสลัด อวดสมบัติช่างไม่อายกับเดียรฉาน
น้ำปลาร้าน้ำเกลือท่านเจือจาน มึงกล้าหาญขึ้นเพราะใครมึงไม่อาย
ช่างไม่คิดถึงพระคุณทูนกระหม่อม ช่วยชุบย้อมเลี้ยงไว้ให้สืบสาย
เขาจับมาผ้านุ่งไม่ติดกาย เป็นเจ้านายเพราะใครอ้ายเนรคุณ
(สิงหไกรภพ : 12)

เมื่อคงคาประลัยได้ยินก็โกรธจึงบริภาษโต้ตอบนางสนมว่าเป็นหญิงแพศยา ดังคำประพันธ์ว่า

โจรทมิฬคำนางสาวใช้ ยิ่งแค้นใจกัดฟันอยู่หันหุน
อุเหม่หญิงแพศยาอีทารุณ จะเป็นจุณลงทั้งเขตนิเวศน์วัง
จึงขับไพร่ไสช้างเข้าเสียดเสย สองงาเงยงวงฟาดอยู่ผึงผัง
ระดมปืนครื้นครั่นสนั่นดัง พลับพลาพังจักรวรรดิในบัดใจ
(สิงหไกรภพ : 12)

การแก้แค้นระหว่างเทพาสูรกับนางมณฑาวดี

เทพาสูรโกรธที่นางไม่คิดแก้แค้นให้ท้าวจัตุพักตรสวามี และลำเอียงที่ไปเข้าข้างและรักใคร่สิงหไกรภพซึ่งเป็นคนฆ่าสวามีของตนเองตาย จึงบริภาษนางมณฑาวดีอย่างรุนแรง ดังเนื้อความว่า

เทพาสูรฉุนแค้นว่าแสนร้าย ทุดอียายแก่แรดแพรศยา
เขาฆ่าผัวตัวตายวายชีวา ยังด้านหน้ารักใคร่กูไม่เคย
คิดว่าดีอีเฒ่ามันเจ้าเล่ห์ ทำโว้เว้พันผูกกับลูกเขย
ตัวก็แก่แต่น้ำใจกระไรเลย ช่างเฉยเมยลืมผัวด้วยมัวเมา
แม้นมิคิดนิดหนึ่งถึงสหาย จะต้องตายตามโทษที่โฉดเขลา
วิรุณพัฒน์นัดดาไปหาเรา เขาบอกเล่าล้วนจริงทุกสิ่งอัน
ตัวออกมาว่ากล่าวพูดก้าวเฉียง รักลูกเลี้ยงหลานเอกแกล้งเสกสรร
ไม่ขอพบคบค้านคนอาธรรม์ เมืองมารันของสหายที่วายปราณ
(สิงหไกรภพ : 180)

เมื่อนางมณฑาวดีได้ฟังก็โกรธและบริภาษกลับว่าที่ตนเองออกมารับเทพาสูรในฐานะเพื่อนของจัตุพักตร แต่เทพาสูรกลับฟังความข้างเดียวและบริภาษตน ดังความว่า

นางลุกยืนขึ้นเสียงเถียงทะเลาะ มันเหลือเพราะพระช่างพูดว่ามุสา
เป็นเพื่อนรักจักได้พึ่งจึงออกมา พกโมโหโกรธาร่ำด่าทอ
ที่เท็จจริงสิ่งไรไม่ไถ่ถาม เชื่อฟังความข้างเดียวไปเจียวหนอ
เห็นได้ทีแล้วกระไรไม่รั้งรอ มาค่อนว่าน่าหัวร่อไม่พอแรง
มาพันผูกลูกเขยเพราะเคยเห็น หรือซ่อนเร้นรู้แยบมาแอบแฝง
หรือในนอกซอกซ้ำเห็นดำแดง หรือจะแกล้งถมทับให้อับอาย
คิดว่าพระจะมาเยือนเป็นเพื่อนผัว กลับเป็นชั่วเช่นเขาว่าเกลอพร้าหาย
จะฆ่าตีชีวิตให้วอดวาย ก็ยอมตายแล้วไม่ง้อไม่ขอตัว

(สิงหไกรภพ : 180)

เมื่อเทพาสูรได้ยินก็โกรธและบริภาษโต้ตอบนางมณฑาวดีเป็นผู้หญิงที่ปากร้าย และเปรียบเปรยนางว่าเป็นหญิงเฒ่าหัวงู ดังความว่า

พระยามารดาลเดือดด่าแม่รัก ทุดอียักษ์เจ้าคารมเคยข่มผัว
รักลูกเขยเคยเข้ากันเมามัว ก็ไสหัวไปเสียอย่ามาว่ากู
จนแก่เฒ่าเจ้าโมโหโทโสสุด โย้ไม่หยุดพูดทะลวงเขาหนวกหู
เคยขึ้นเสียงเถียงผัวอีหัวงู จะข่มขู่กูเกียจเกลียดคารม
ไม่รับแพ้แก่แรดมาแผดร้อง ชอบแต่ถองนั่นแหละวะจึงจะสม
นางสุดแสนแค้นคั่งไม่บังคม ฝืนอารมณ์กลับหลังเข้าวังใน

(สิงหไกรภพ : 180)

เรื่องพระอภัยมณี

การแก้แค้นระหว่างนางผีเสื้อกับพระฤาษี

นางผีเสื้อโกรธที่พระฤาษีเข้ามาวุ่นวายกับตน จึงบริภาษพระฤาษีว่าพระฤาษีไม่อยู่ในศีลเข้ามาวุ่นวายเรื่องของสามีภรรยา ดังความว่า

นางผีเสื้อเหลือโกรธพิโรธร้อง มาตั้งซ่องศีลจะมีอยู่ที่ไหน
ช่างเฉโกโยคีหนีเขาใช้ ไม่อยู่ในศีลสัตย์มาตัดรอน
เขาว่ากันผัวเมียกับแม่ลูก ยื่นจมูกเข้ามาบ้างช่วยสั่งสอน
แม้นคบคู่กูไว้มิให้นอน จะราญรอนรบเร้าเฝ้าตอแย

(พระอภัยมณี : 154)

เมื่อพระฤาษีถูกบริภาษจึงโกรธและบริภาษนางผีเสื้อกลับว่าเป็นเพราะนางนั้นรูปชั่วปากร้ายจึงทำให้พระอภัยมณีหนีนางมา ดังคำประพันธ์ว่า

พระโยคีชี้หน้าว่าอุเหม่ ยังโว้เว้วุ่นวายอีตายโหง
เพราะหวงผัวมัวเมาเฝ้าตะโกรง ว่ากูโกงมึงก็ตกนรกเอง
อียักษาตาโตโมโหมาก รูปก็กากปากก็เปราะไม่เหมาะเหม็ง
นมสองข้างอย่างกระโปรงดูโตงเตง ผัวของเอ็งเขาระอาไม่น่าชม
จึงหนีมาอาศัยกูให้อยู่ มิใช่กูรู้เห็นเท่าเส้นผม
มาตรีชาว่ากูผิดในกิจกรรม จะให้สมน้ำหน้าสาแก่ใจ

(พระอภัยมณี : 155)

การแก้แค้นระหว่างสุวรรณมาลีกับนางละเวง

นางสุวรรณมาลีบริภาษนางละเวงผ่านสารด้วยความโกรธ โดยมีเนื้อความกล่าวตำหนินางละเวงที่มาแย่งพระอภัยมณีไป และนางสุวรรณมาลียังตอกย้ำว่านางละเวงนั้นเป็นรองตนควรจะเคารพนบนอบตน และควรสำนึกถึงบุญคุณของนางที่ให้พระอภัยมณีเป็นสวามีร่วมกัน ดังคำประพันธ์ว่า

ถึงโฉมยงองค์ละเวงวัณฬาราช กษัตริย์ชาติเชื้อหญิงในสิงหล
เหมือนจามรีที่รู้จักรักษาสกนธ์ ไม่แปดปนต่างภาษาเป็นราคี
ไปรบพุ่งกรุงผลึกเป็นศึกสู้ คนเขารู้เฟื่องฟุ้งทั้งกรุงศรี
ได้ภิเษกเอกฉัตรสวัสดี หรือไม่มีการเมืองให้เลื่องลือ
ทั้งลูกสาวบ่าวไพร่ได้ภิเษก ร่วมเสวกฉัตรเดียวกันเจียวหรือ
ล้วนรุ่นราวสาวทึนทึกได้ฝึกปรือ เป็นชักสื่อสายสนล้วนคนเคย

ร้อยภาษามาประชุมล้วนหนุ่มแน่น ไม่เป็นแก่นสารปละสละเฉย
เดี๋ยวนี้ปะพระอภัยกระไรเลย เธอช่างเชยชอบเชิงละเลิงลืม
สมคะเนเทครัวเข้ามั่วสุม เป็นรักรุมรวมรักเข้าปลักปลื้ม
เที่ยวชิงรักหักดิบไม่หยิบยืม จะทำลืมเสียแล้วหรือด้วยถือตัว
ธรรมดานารีผู้ดีไพร่ เมียน้อยไหว้กราบเขาเจ้าของผัว
นี่เห็นถูกหยูกยาหูตามัว จึงตั้งตัวสูงเสริมเห็นเหิมฮึก
อันเป็นหญิงชิงคู่เขาชูชื่น เหมือนกล้ำกลืนของสำลักมักสะอึก
ช่วยเตือนใจให้จำรู้สำนึก จงตรองตรึกรับพระเสาวนีย์
แม้คิดทราบบาปบุญที่คุณโทษ อย่าตอบโกรธกราบประณตบทศรี
จะไว้หน้าตามประสาเป็นนารี ถ้าเกินดีก็จะได้ผิดใจกัน

(พระอภัยมณี : 753)

เมื่อนางละเวงได้รับสารก็โกรธที่ตนถูกบริภาษว่าเป็นรองนางสุวรรณมาลี จึงมีสารโต้ตอบนางสุวรรณมาลีมีเนื้อความเสียดสีว่านางสุวรรณมาลีก็ไม่ต่างจากตนเองที่แย่งพระอภัยมณีมาจากนางผีเสื้อ ทั้ง ๆ ที่มีคู่หมั้นอยู่แล้ว และยังเยาะเย้ยว่าพระอภัยมณีเป็นเสมือนชู้มิใช่สามี ดังคำประพันธ์ว่า

อุศเรนพี่ของเราขอเจ้าได้ เจ้ามิใช่มเหสีพระพี่หรือ
กลับมีชู้สู้ผัวไม่กลัวมือ ยังจะถือตัวดีหรือพี่สะใภ้
จะชิงผัวชั่วช้าส่วนฆ่าผัว มันไม่ชั่วบ้างดอกหรือถือไฉน
จนเกิดยุครุกรบทั้งภพไตร ก็เพราะใครเล่าขานางมาลี
แพศยาฆ่าคู่เขารู้ทั่ว ไปลักผัวนางผีเสื้อลงเรือหนี
ส่วนตัวแสนแค้นว่าข้าชิงสามี ส่วนฆ่าพี่เขาสิไม่ให้เขาแค้น
พระทรงยศอดสูมิอยู่ด้วย ยังแร่รวยลามล่วงมาหวงแหน
แต่ผัวนางข้างหนึ่งก็หึงแทน เจ้ามันแสนสันทัดได้หัดปรือ
มาตามเก้อเธอก็ไม่ออกไปหา จะให้ข้าอุ้มพระองค์ไปส่งหรือ
มาโกรธาหน้ามืดทำฮึดฮือ ยังด้านดื้อว่าเป็นผัวไม่กลัวอาย
จงมาชุดอุศเรนไปเป็นคู่ พระนี้ชู้มิใช่ผัวอย่ามัวหมาย
สงสารเจ้าเปล่าเปลี่ยวอยู่เดียวดาย แม้เป็นชายจะช่วยโลมนางโฉมงาม

ให้หายเหือดเดือดดิ้นถวิลสวาท เป็นพระราชสามีอยู่ที่สาม
มิใช่เช่นเป็นเชลยไม่เคยลาม ยิ่งหยาบหยามยิ่งจะซ้ำระยำยับ
เหมือนหยั่งน้ำเห็นปลิงจริงนะเจ้า นัยน์ตาเขาลืมได้มิใช่หลับ
พี่มาลีศรีผลึกกินลึกลับ อย่าให้น้องต้องขับจงกลับไป

(พระอภัยมณี : 758)

นอกจากนี้นางละเวงยังให้พระอภัยมณีมีสารตอบไปยังนางสุวรรณมาลีซึ่งมีเนื้อความบริภาษตัดสัมพันธ์และถือว่าเป็นหนังสือหย่าขาดจากกัน ดังเนื้อความว่า

พนักงานอ่านเนื้อความออกตามเรื่อง พระมิ่งเมืองจอมลังกามหาสวรรค์
ด้วยทราบตามความข้าที่สำคัญ นางสุวรรณมาลีซึ่งมีคาว
เหมือนเต่าใหญ่ไข่ปิดให้มิดหลุม จะคุ้ยขุมขุดรื้อออกอื้อฉาว
ยังมิหนำซ้ำแล่นข้ามแดนดาว มาว่ากล่าวนางละเวงไม่เกรงกลัว
จะกรวดน้ำคว่ำขันไม่พลันคบ มิขอพบมิขอเห็นไม่เป็นผัว
มีลูกเต้าเหม่าแก่ก็แต่ตัว ใจยังมัวเหมือนหนึ่งว่าสิบห้าปี
ข้ารับแพ้แต่เมื่ออยู่ชมพูภพ ยังตามรบกวนอีกต้องหลีกหนี
เป็นขาดเด็ดเสร็จสั่งเสียครั้งนี้ เดือนแปดปีวอกวันจันทร์ข้างแรม
เรื่องสารศรีนี้แหละคือหนังสือหย่า อย่ามาว่าปรายเปรียบพูดเฉียบแหลม
ถ้ารักตัวกลัวเจ็บอย่าเหน็บแนม ขืนลอมแลมแล้วจะอายเมื่อปลายมือ

(พระอภัยมณี : 759)

2.2 การปิดบังความจริง การแก้แค้นวิธีนี้เกิดขึ้นเมื่อผู้คิดแก้แค้นถูกกล่าวหาในสิ่งที่ไม่เป็นความจริงจึงเกิดทิฐิมานะที่จะไม่เปิดเผยความจริงให้สิ้นสงสัย แม้ว่าการกระทำเช่นนั้นจะทำให้ตนทุกข์ทรมานก็ยอม พบในนิทานคำกลอนเรื่องลักษณวงศ์เพียงเรื่องเดียว

เรื่องลักษณวงศ์

พราหมณ์เกสรแค้นที่ลักษณวงศ์เชื่ออุบายของนางยี่สุ่นจนทำร้ายตนโดยไม่ไต่สวนความ พราหมณ์เกสรจึงไม่ยอมอธิบายความจริงที่ตนเองถูกใส่ร้ายและไม่เปิดเผยความจริงว่าตนเองคือนางทิพเกสร ดังความว่า

ถึงตัวตายไม่เสียดายแก่ชีวิต ด้วยสุดคิดสุดแค้นแสนกระสัน
สงสารแต่สายใจที่ในครรภ์ ยังไม่ทันเห็นหน้ามารดาเลย

.....

สงสารพราหมณ์งามชื่นสะอื้นไห้ จนอุทัยรุ่งรางสว่างฉัน
มานะนึกตรึกตราไม่จาบัลย์ เจ้ากลืนกลั้นชลเนตรสังเวชใจ

.....

(ลักษณวงศ์ : 344)

2.3 **การไม่ทำตามที่ต้องการ** การแก้แค้นวิธีนี้เป็นการปฏิเสธไม่ทำตามความต้องการของคู่กรณี โดยคาดหวังว่าจะทำให้คู่กรณีเกิดความผิดหวังอย่างรุนแรง พบในนิทานคำกลอน 2 เรื่อง คือ เรื่องสิงหไกรภพ และเรื่องพระอภัยมณี

เรื่องสิงหไกรภพ

ท้าวจัตุพักตรไม่ยอมยกโทษและยกนางสร้อยสุดาให้ เมื่อสิงหไกรภพให้พราหมณ์เทพจินดาเป็นทูตมาขอขมาและสู่ขอเพื่ออภิเษก โดยท้าวจัตุพักตรกล่าวว่าเป็นเพราะสิงหไกรภพทำผิดที่ลักลอบได้เสียกับนางสร้อยสุดาและยังพานางหนี ไม่ยอมทำตามประเพณีตั้งแต่แรก ดังความว่า

พอจบสารกรานกราบพระทราบเรื่อง ยิ่งแค้นเคืองขึงพักตรท้าวยักษา
เหวยอำมาตย์ราชทูตท้าวโกญจา แม้นเดิมมาขอสู่กูจะยอม

นี่ลอบเล่นเช่นชู้ทำดูถูก แล้วลักลูกกูไปจนไผ่ผอม
ครั้นตามพบรบรอนไม่อ่อนน้อม กูไม่ยอมยังไม่หายไม่คลายแค้น

(สิงหไกรภพ : 104)

เรื่องพระอภัยมณี

นางสุวรรณมาลีแค้นที่พระอภัยมณีไม่ยอมปกป้องตนและจะคืนตนให้อุศเรน จึงหนีไปบวชไม่ยอมเข้าอภิเษกกับพระอภัยมณี ดังคำประพันธ์ว่า

นางฟังความยามวิโยคยิ่งโศกซ้ำ ให้แค้นคำพระอภัยใครจะเหมือน
เสียแรงหวังตั้งจิตไม่บิดเบือน มาแชเชือนเสียไม่รับให้อับอาย
แต่แรกเล่าเขาว่าผัวเป็นชั่วช้า จะเอาหน้าไว้ที่ไหนน่าใจหาย
มิขออยู่สู้สิ้นชีวาวาย พลางฟูมฟายชลนาแล้วพาที
กรรมของแม่แน่แล้วลูกแก้วเอ๋ย ไม่ควรเลยสารพัดจะบัดสี
เขาเลื่องลืออื้ออึงถึงเพียงนี้ ตายเสียดีกว่าอยู่รับอัประมาณ
ช่างกระไรใจคอพระพ่อเจ้า พูดกับเราไว้แต่ก่อนล้วนอ่อนหวาน
เป็นน่าแค้นแสนเสียดายสายสังวาล จะให้ทานเสียก็ดีไม่มีภัย

.....

ฝ่ายพระนุชบุตรีศรีสวัสดิ์ คิดจะผัดผ่อนหาอัชฌาสัย
อยู่อย่างนี้มิได้พ้นพระอภัย จะแก้ไขขัดขวางให้ห่างกัน
เอาการบุญทูลลารักษากิจ โปรดพระบิดาให้ไปสวรรค์
นางนิ่งนึกตรึกความเห็นงานครัน อภิวันท์ชนนีชลีลา
ด้วยบนตัวกลัวกรรมจำจะบวช ถือศีลสวดมนต์อยู่ที่ภูผา
สนองคุณทูลกระหม่อมจอมปชะรา ตามประสานารีเป็นชีไพร

(พระอภัยมณี : 335)

2.4 **การทำเสน่ห์** วิธีการแก้แค้นวิธีนี้เป็นการใช้เวทมนตร์ทำให้ผู้ที่แก้แค้นรักกลับมาอยู่กับตน และรักตนมากกว่าคู่กรณี ซึ่งจะทำให้ผู้ที่ถูกแก้แค้นเสียใจ เจ็บใจ และผิดหวังที่คนรักไม่อยู่กับตนและไม่รักตนเหมือนเดิม พบในนิทานคำกลอนเพียงเรื่องเดียวคือ เรื่องโคบุตร

เรื่องโคบุตร

นางอำพันโกรธแค้นและหึงหวงที่โคบุตรรักนางมณีสาครมากกว่า นอกจากนี้ยังโกรธแค้นที่ต้องตกเป็นรองนางมณีสาครทั้งที่ตนเป็นมเหสีก่อนและศักดิ์ก็เสมอกัน จึงทำเสน่ห์โคบุตรเพื่อให้โคบุตรมาอยู่กับตนและทำให้นางมณีสาครเสียใจ ดังความว่า

.....

เฝ้าคลึงเคล้าฝ่ายขวาไม่ราวัน โฉมอำพันคิดแค้นแสนระกำ
ด้วยไกลวงศ์พงศาคณาญาติ โอ้อนาถหนอใครจะอุปถัมภ์
ไม่มีชื่นกลืนเข้าไม่เต็มคำ นางปั่นป่วนครวญคร่ำระกำนาน
ธรรมดานารีสามีร้าง เพราะจืดจางความรักสมัครสมาน
จะหาผู้รู้เวทวิเศษฌาน มาแก้การพิสมัยมิให้วาง

(โคบุตร : 90)

3. **การแก้แค้นโดยการทำร้ายทั้งร่างกายและจิตใจ** การแก้แค้นวิธีนี้เป็นวิธีการทำร้ายร่างกาย หรือทำร้ายร่างกายและจิตใจไปพร้อมกัน ส่งผลให้ผู้ถูกทำร้ายได้รับความเจ็บปวดทั้งกายและใจ แบ่งออกเป็น 5 วิธีดังนี้ คือ

3.1 **การทรยศ** การแก้แค้นวิธีการนี้เป็นการแก้แค้นโดยทำให้ผู้ที่ถูกแก้แค้นได้รับความเจ็บปวดทางกายทั้งจากการถูกทำร้ายและเจ็บปวดทางใจที่ถูกทรยศ โดยผู้ที่แก้แค้นจะเป็นผู้ที่ใกล้ชิดและหรือเป็นที่ไว้วางใจของคู่กรณี การแก้แค้นวิธีนี้พบในเรื่องสิงหไกรภพเพียงเรื่องเดียว

เรื่องสิงหไกรภพ

คงคาประลัยแก้แค้นท้าวอินณุมาศ

คงคาประลัยแค้นที่ท้าวอินณุมาศฆ่าพ่อแม่ของตนและผิดหวังที่ท้าวอินณุมาศจะมีโอรสของตนเอง จึงทรยศท้าวอินณุมาศโดยก่อกบฏยึดอำนาจและตั้งตัวขึ้นเป็นกษัตริย์ครองเมืองโกญจา ดังคำประพันธ์ว่า

.....

ถ้าไว้ช้าน่าที่จะอับประมาณ ต้องคิดผลาญเสียแต่ต้นกลอย่างนี้
พระพาราในชะตาก็ตกอับ จะโจมจับจอมเจ้าบุรีศรี
ทำลายล้างเสียให้วางวายชีวี ด้วยเดิมทีฆ่าพ่อกูวายชนม์
จะแก้แค้นแทนคุณพระบิตุเรศ ให้เรืองเดชลือแจ้งทุกแห่งหน
แล้วเล้าโลมเอาใจพวกไพร่พล ชุมนุมคนสงครามตามกระทรวง
เข้าเกลี้ยกล่อมพร้อมไพร่ได้หลายหมื่น พอเที่ยงคืนออกประดังใกล้วังหลวง
ก็ครึกครื้นตื่นเหลิงพลอยทะลวง ไพร่ทั้งปวงโห่ลั่นสนั่นดัง
วางปืนหลักลากล้อตระหลบแล่น เสียงแปร๋แปร๋นช้างม้าทั้งหน้าหลัง
ข้างฝ่ายพวกจัตุสดมภ์กรมวัง ไม่พร้อมพรั่งวิ่งพลัดกระจัดกัน

(สิงหไกรภพ : 10)

วิรุณพัฒน์แก้แค้นรามวงศ์

วิรุณพัฒน์แค้นที่รามวงศ์เคยทำร้ายตน จึงทรยศรามวงศ์โดยออกอุบายหลอกว่าตนเองรู้ทางลัดที่จะไปเมืองโกญจาได้เร็วกว่าทางปกติ ทำให้รามวงศ์หลงเชื่อและเดินทางไปกับวิรุณพัฒน์แต่กลับถูกหลอกไปให้ท้าวเทพาสูรทำร้าย ดังความว่า

พอคิดได้อัยการเทพาสูร จอมตระกูลกินนราศักดาหาญ
กับท้าวไทยอัยกาได้สาบาน จะคิดอ่านไปถึงได้พึ่งพา
อันกรุงไกรไปทางทิศพายัพ จะลวงจับรามวงศ์ส่งยักษา
อีกเจ็ดวันมันจะไปกรุงโกญจา จะคิดพาแยกเยื้องไปเมืองมาร

.....

พี่เลี้ยงแจ้งแกล้งว่าแม้นข้านัก เหมือนไม่รักพระบิดาจะว่าขาน
รู้เมื่อไรไปเมื่อนั้นให้ทันการ พระวงศ์วารจะเห็นว่าเป็นดี
กับเสนาห้าร้อยยกถอยก่อน ข้าเคยจรแจ้งทางหว่างวิถี
ไปถึงพระชนกชนนี จะยินดีดังประสงค์จำนงใน
อันสิ่งของกองทัพต่อสรรพเสร็จ ตามเสด็จตามประสาอัชฌาสัย
หน่อกระษัตริย์ตรัสตอบว่าขอบใจ กระนั้นไปพรุ่งนี้เถิดดีครัน

(สิงหไกรภพ : 130)

3.2 **ทำอุบายลวง** การแก้แค้นวิธีนี้ผู้แก้แค้นจะทำให้คู่กรณีถูกเข้าใจผิดทั้งที่ตนไม่ได้กระทำจึงทำให้คู่กรณีถูกลงโทษได้รับความเจ็บปวดทั้งร่างกายและจิตใจ พบในเรื่องลักษณวงศ์

เรื่องลักษณวงศ์

นางยี่สุนทำอุบายลวงลักษณวงศ์เพื่อให้ลักษณวงศ์ลงโทษพราหมณ์เกสร โดยออกอุบายลวงพราหมณ์เกสรให้ช่วยหยิบหนามออกจากเสื้อผ้าของนางยี่สุนแล้วแกล้งร้องโวยวายว่าถูกพราหมณ์เกสรลวนลาม จนทำให้ลักษณวงศ์เข้าใจผิดและสั่งประหารพราหมณ์เกสร ดังคำประพันธ์ว่า

ป่างยี่สุนสุมาลีศรีสวัสดิ์ โทมมนัสหม่นไหม้ฤทัยหมอง
เห็นทรงธรรม์บรรทมก็สมปอง เจ้าตรึกตรองเห็นการจะผลาญพราหมณ์
กระซิบบอกว่าเจ้าพราหมณ์ทรามสวาท ผิดประหลาดคายข้องเหมือนต้องหนาม
อะไรติดผ้าเรานั่นเจ้าพราหมณ์ พ่อรูปงามวานหยิบเสียหน่อยรา
พราหมณ์สดับพาซื่อไม่ถือผิด ค่อยสะกิดแกะดูพระภูษา
ศรีสวัสดิ์ตรัสร้องด้วยมารยา ไฮ้อะไรฉวยผ้าไม่เกรงใจ
สนั่นดังจนเสด็จสะดุ้งตื่น นางงามซื่นชบเศียรกรรแสงไห้
สะอื้นพลางทูลพลางทางพิไร น่าน้อยใจด้วยไอ้พราหมณ์มันลามลวน

กำลังโปรดมันไม่เกรงข่มเหงน้อง เข้าจับต้องผ้าห่มทำหักหวน
ซะล่าเล่นเช่นชู้ไม่คู่ควร เป็นเชิงชวนนารีกาลีเมือง
(ลักษณวงศ์ : 339)

3.3 **การหลอกหลอนให้หวาดกลัว** การแก้แค้นวิธีนี้จะทำให้คู่กรณีหวาดกลัว โดยแสดงให้เห็นถึงอำนาจและพละกำลังที่เหนือกว่าของผู้แก้แค้น คู่กรณีไม่สามารถป้องกันและหลีกหนีได้ พบในเรื่องพระอภัยมณี

เรื่องพระอภัยมณี

นางผีเสื้อแก้แค้นนางสุวรรณมาลี

นางผีเสื้อโกรธแค้นนางสุวรรณมาลีที่พาพระอภัยมณีหนีตน จึงสั่งให้พวกผีที่เป็นสมุนของนางเข้าโจมตีเรือของนางสุวรรณมาลี ทำให้เกิดคลื่นและพายุ และตามหลอกหลอนนางสุวรรณมาลีและบริวารให้หวาดกลัว ดังคำประพันธ์ว่า

พวกผีพรายสายสมุทรผุดขึ้นสิ้น บ้างแลบลิ้นเหลือกตาถลาถลัน
เสียงโครมครามตามคลื่นเป็นหมื่นพัน ทะเลลั่นดังจะล่มถล่มทลาย
ส่วนนางมารหาญยืกสะอึกโถม จ้วงกระโจมโจนไล่ไพร่ทั้งหลาย
เสียงครึกครื้นคลื่นคลั่งกำลังพราย ภูเขาขวางพังทลายทลุยไป

.....

พอสิ้นแสงสุริยนสนธยา ในเวหามืดคลุ้มซอุ่มบัง
พายุหวนป่วนคลื่นเสียงครื้นครึก ลั่นพิลึกโกลาฬข้างหลัง
ยังดึกดื่นคลื่นลั่นสนั่นดัง เพียงจะพังแผ่นผาสุธาธาร
สำเภาโผนโยนโยกโบกสะบัด หางเสือพลัดแพลงพลาดเสียงฉาดฉาน
เหล่าล้าต้าต้นหนพวกคนงาน ต่างเซซานซวนทรงไม่ตรงกาย

.....

ผียิ่งหลามตามไปจนใกล้สว่าง ทั้งตัวนางผีเสื้อน้ำซ้ำมาถึง
ทำอำนาจผาดเสียงสำเนียงอึง โลดทะลึ่งเลี้ยวลัดสกัดทาง
ยุดหางเสือเรือเอียงเพียงจะคว่ำ พอคลื่นซ้ำซัดกระแทกก็แตกผาง
คนกระจัดพลัดพรายบ้างวายวาง เสียงสุรางค์ร้องอึงคะนึงไป

(พระอภัยมณี : 199-200)

อุศเรนแก้แค้นนางวาลี

ปีศาจอุศเรนโกรธแค้นนางวาลีที่ทำให้ตนเองโกรธจนกระอักเลือดตาย จึงตามหลอกหลอนและเข้าสิงนางวาลีเป็นการแก้แค้น ดังคำประพันธ์ว่า

แล้ววิ่งเข้าชาวที่ยืนชี้นิ้ว เหมือนเล่นงิ้วเต้นโลดกระโดดเหยง
พวกข้าเฝ้าเข้ายุดฉุดชะโลง ปีศาจโห่งฮืดฮาดประกาศร้อง
ไม่รู้หรือคืออุศเรนราช พยาบาทอีผู้หญิงหยิ่งจองหอง
แล้วดิ้นโดดโลดโผนโจนคะนอง ไล่ทุบถองวาลีวิ่งหนีทัน

(พระอภัยมณี : 415)

.....

ฝ่ายวาลีปีศาจเข้ากราดเกรี้ยว มันยุดเหนี่ยวหน้าหลังนั่งสลอน
สะดุ้งดิ้นสิ้นแรงตะแคงนอน สะอื้นอ้อนอ่อนอารมณ์ค่อยสมประดี

(พระอภัยมณี : 416)

3.4 **การบริภาษและทำร้ายร่างกาย** เป็นวิธีการแก้แค้นที่ประสงค์ให้ผู้ถูกแก้แค้นได้รับความเจ็บปวดทั้งร่างกายและจิตใจ พบในนิทานคำกลอน 3 เรื่อง คือ เรื่องสิงหไกรภพ เรื่องพระอภัยมณี และเรื่องลักษณวงศ์

เรื่องสิงหไกรภพ

นางเทพกินนราแก้แค้นนางแก้วกินนรี

นางเทพกินนราบริภาษนางแก้วกินนรีโดยประชดว่าทำเหมือนกับพระอุณรุทที่เทวดาอุ้มสมกับนางอุษา ทำความเดือดร้อนให้ตนทำให้เสียศักดิ์ศรีวงศ์ตระกูลและเข้าหยิกตีนางแก้วกินนรีด้วยความโกรธที่ไม่เชื่อฟังตนผู้เป็นมารดาและปกป้องรามวงศ์ซึ่งเป็นศัตรู ดังคำประพันธ์ว่า

พระมารดาค้อนแค้นว่าแสนดื้อ ชะช่างถืออุณรุทนางอุษา
สู้ถนอมกล่อมเกลี้ยงอุ้มเลี้ยงมา จนใหญ่กล้าว่าไรก็ไม่ฟัง
ครั้นผิดมีมิชั่วแต่ตัวเจ้า พลอยให้เราวุ่นวายเมื่อภายหลัง
สอนไม่เอาเจ้าจะทำแต่ลำพัง ข้าไม่ฟังเจ้าดอกบอกให้รู้
จะแพร่งพรายขายหน้าพระยายักษ์ ทั้งเสียศักดิ์เสียยศได้อดสู
อย่าขืนคิดพิศวาสฆาติศัตรู มาไปอยู่กับข้าอย่าช้าที
พลางจูงหัตถ์ตรัสชู่ดูดู๋ดื้อ ยังแกะมือขืดขัดหน้าบัดสี
ไม่ละวางนางฉุดพระบุตรี ทั้งหยิกตีเท่าไรไม่ไคลคลา

(สิงหไกรภพ : 150)

การแก้แค้นระหว่างนางสร้อยสุดากับนางเทพกินนรา

นางสร้อยสุดาบริภาษนางเทพกินนราว่าเป็นเหมือนกิ้งก่าได้ทอง และตำหนินางเทพกินนราว่าทำให้สิงหไกรภพลุ่มหลงจนเสียราชกิจ ดังคำประพันธ์ว่า

น้อยหรือพระจะให้ร่วมสุพรรณภาชน์ เหลือประหลาดหลงรักมันหนักหนา
ให้เคียงนั่งตั้งปิ่งขึงหน้าตา อีกิ้งก่าได้ทองจองหองจริง

(สิงหไกรภพ : 254)

เมื่อนางเทพกินนราได้ฟังก็โกรธที่ถูกบริภาษจึงแก้แค้นโดยการบริภาษตอบ ดังคำประพันธ์ว่า

นางเทพกินนราฟังคิดคั่งแค้น ช่างหวงแหนหึงสาทำปราศรัย
ยิ่งสู้นิ่งยิ่งเฉยยิ่งเคยใจ สะบัดสไบเบือนหน้าแล้วพาที
เหตุเพราะพระเสด็จมาเวลาหนึ่ง จึงอื้ออึงถึงพระมเหสี
ถึงโปรดปรานท่านก็เลี้ยงแต่เพียงนี้ มิรู้ที่ทูลเชิญให้เกินตัว
เป็นแต่ข้าฝ่าละอองฉลองบาท ฉวยกริ้วกราดเคืองขัดจะตัดหัว
จะว่ากล่าวเจ้าชีวิตก็คิดกลัว ต้องเตรียมตัวตามประสาเป็นข้าไท
(สิงหไกรภพ : 255)

นางสร้อยสุดาจึงบริภาษกลับไปว่านางเทพกินนราเป็นเหมือนไก่สองขน เป็นหญิงที่เคยมีสามีมาแล้วคงจะมีมารยามากกว่าตน ดังความว่า

นางฟังคำซ้ำแค้นว่าแสนแง่ ชะนางแม่ปลาช่อนย้อนไถล
ว่าดี ๆ นี่มาเหน็บให้เจ็บใจ เจ้ามันไก่สองขนซนซำนาญ
ถึงคราวขึ้นมืนตึงทำปึ่งปั้น ประชดประชันจะให้ฉาวให้ร้าวฉาน
หมายชนะจะเป็นโสดได้โปรดปราน ออกตั้งต้านตีเสมออย่าเพ่อฮึก
ทำยศอย่างนางพระยากาลวาศ ขึ้นร่วมอาสน์แอบเอียงบนเตียงตึก
แม้นมิกีดนิดหนึ่งอย่าพึงนึก จะรู้สึกตัวดอกบอกให้รู้
(สิงหไกรภพ : 255)

เมื่อนางเทพกินนราได้ฟังก็ยั่วกลับว่าตนเองรู้ตัวว่าตอนนี้เป็นรองนางสร้อยสุดา ตนเองเป็นแม่หม้ายคงจะสู้สาว ๆ อย่างนางสร้อยสุดาไม่ได้อยู่แล้ว ดังเนื้อความว่า

ฝ่ายนางเทพกินนราว่าหม่อมฉัน กลัวลนลานเหลือกลัวตัวเป็นหนู
จริง ๆ นะพระมานั่งตั้งกระทู้ หม่อมฉันรู้แล้วพุคะเป็นเชลย
ไม่ปิดป้องของหลวงไม่หวงห้าม ต้องเกิดความเพราะพระไม่เสวย
จะขืนคร่ำน้ำพระทัยก็ไม่เคย ครั้นนิ่งเฉยอยู่อย่างนี้ก็มีคาว
เพราะสองขนคนแก่เป็นแม่หม้าย ไม่แยบคายลึกซึ้งเหมือนหนึ่งสาว
เสียพาราการวาศจึงขาดคราว เหมือนมะนาวโตงเตงต้องเกรงใจ
(สิงหไกรภพ : 256)

นางสร้อยสุดาจึงบริภาษกลับว่าที่สิงหไกรภพมาสนใจนางก็เป็นเพราะนางเทพกินนราทำเสน่ห์ใส่ ดังความว่า

สร้อยสุดาว่าน้อยหรือช้อยลิ้น ประมาทหมิ่นหมายชนะหรือไฉน
เจ้าคารมลมเติบกำเริบใจ ประชดประชันหมั่นไส้คันไม้มือ
ชวนทะเลาะเพราะพระพิศวาส จะให้ขาดเด็ดเดี่ยวไปเจียวหรือ
ยิ่งหย่อนตามลามไหม้เหมือนไฟฮือ เห็นอยู่มือแล้วกระมังในครั้งนี้
เชื่อว่าวิทยามนต์นางคนโปรด คงเป็นโสดสมคะเนมเหสี
อย่าเพ่อนึกฮึกไปเป็นไรมี ได้ดูดีกันสินะไม่ละกัน

(สิงหไกรภพ : 256)

เมื่อต่างฝ่ายต่างบริภาษกันด้วยถ้อยคำเสียดสี ประชดประชัน เย้ยหยันและหยาบหยาม ทำให้ความโกรธแค้นเพิ่มขึ้น ต่างฝ่ายจึงทำร้ายร่างกายกันด้วยการหยิกข่วนและรุนแรงถึงขั้นตบตี ดังตัวอย่างว่า

สร้อยสุดาว่าซิชะไม่ลดละ เหลือจะอดอีเซลยกลับเย้ยหยัน
ช่างยอกย้อนซ้อนเสริมฮึกเหิมครัน ตบให้ฟันร่วงหลุดพลางยุดยื้อ
นางเทพกินนราปัดเหวี่ยงวัดว่า ข้าเป็นข้าครอกเค้าของเจ้าหรือ
สร้อยสุดาคว้าไขว้ยุดไม้มือ ทะยานยื้อไล่ขยิกข่วนหยิกตี

(สิงหไกรภพ : 256)

ทั้งสองจึงเข้าทำร้ายกันด้วยความโกรธทำให้ได้รับบาดเจ็บไปทั้งสองฝ่าย ดังคำประพันธ์ว่า

.....

หุนโมโหโสกาแค้นสามี เข้าตบตีมิได้ละกินนรา
นางเมียน้อยคอยรับจับพระหัตถ์ ต่างป้องปัดป่ายตะกายข่วนซ้ายขวา
พระไกรภพตบพระหัตถ์ทัสนา สำรวลร่าร้องเออเสมอกัน

ทั้งสองนางต่างปล้ำขยำยุด สไบหลุดหยุดกระหวัดรัดกระสัน
แล้วหมุนเข้าเอาอีกข่วนหยิกกัน พัลวันเหวี่ยงวัดด้วยขัดใจ
ทั้งสองช้างต่างเจ็บต่างเล็บหัก ต่างหอบฮึกเหื่อโทรมซะโลมไหล
ฝ่ายค่อมเค้าสาวสนมกรมใน บ้างวิ่งไปปรางค์ปราสาทราชบุตรี

(สิงหไกรภพ : 259)

.....

นางแสนแค้นแสนสุดรักบุตรี ทรงโศกีซี้หน้าด่าเมียน้อย
มึงมาสู้กูจะทำให้หนำจิต ถึงชีวิตมรณาไม่ราถอย
พลอยหยาบหยามตามผัวอีหัวพลอย ช่างสำออยออดแอดยาแฝดดี
มึงลืมยักษ์รักผัวมัวมนุษย์ ชากฤยทุดทรลักษณ์เสียศักดิ์ศรี
ร่ำด่าพลางนางพระยาพาบุตรี กลับไปที่ปรางค์มาศปราสาททอง

(สิงหไกรภพ : 260)

เรื่องพระอภัยมณี

พระอภัยมณีโกรธนางผีเสื้อ จึงถีบนางผีเสื้อตกจากแท่น ถ่มน้ำลายใส่และบริภาษว่านางเป็นยักษ์มีแต่ความสกปรกมีกลิ่นเหม็นเหมือนซากศพไม่อยู่ส่วนยักษ์จะมาสมสู่กับมนุษย์ ดังคำประพันธ์ว่า

พระสุดแสนแค้นเคืองรำคาญจิต มิได้คิดอินังขังน้ำหน้า
ถีบจนพลัดจากแท่นแผ่นศิลา แล้วเดือดด่าว่าอีกาลีลาน
เขาเบือนเบื่อเหลือเกลียดขี้เกียจตอบ ยังขืนปลอบปลุกปล้ำอีสำส่อน
ทำแสนแง่แสนงอนฉะอ้อนความ แพศยาบ้ากามกวนอารมณ์
ถึงมาตรแม้นม้วยมุดสุดชีวาตม์ อย่าหมายมาดว่ากูจะสู่สม
สัญชาติยักษ์ไม่สมัครสมาคม แล้วทุดถ่มน้ำลายไม่ไยดี

(พระอภัยมณี : 15)

.....

พระแค้นคำซ้ำด่าอีหน้าด้าน ใครจะร่านเหมือนเช่นนี้ไม่มีถึง
น่าอดสูกูได้ทำไมมึง มาเคล้าคลึงโลมลูบจูบผู้ชาย
ทั้งเหม็นสาบเหม็นสางเหมือนอย่างศพ ไม่น่าคบน่ารักยักษ์ฉิบหาย
มายั่วเย้าเฝ้าเบียดเกลียดจะตาย ไม่มีอายมีเจ็บเท่าเล็บมือ

(พระอภัยมณี : 16)

เรื่องลักษณวงศ์

ลักษณวงศ์โกรธแค้นที่นางยักษ์แปลงทำให้ตนเองและนางสุวรรณอำภาได้รับความทุกข์และลำบากเป็นเวลานาน จึงบริภาษและสั่งให้เสนาเข้าทำร้ายด้วยการตี ตบด้วยกะลา เฆี่ยนสองพันครั้ง แล้วให้ใส่ตรวนจำไว้ ดังความว่า

จะกล่าวถึงบรรลัยกัปที่จับนาง มัดมาวางไว้ตรงหน้าพลับพลาศรี
ลักษณวงศ์กับองค์ชลนี เห็นยักษีดังว่าศรมายอนตา
กระทืบบาทสิงหนาทอยู่ฉาดฉาน มึงอีมารแก่แรดแพรศยา
เหวยมนตรีตีตบด้วยกะลา เอาเลือดมาล้างตีนอีสิ้นอาย
ผูกเข้าเฆี่ยนสองพันให้สันขาด มารอำมาตย์รับสั่งแล้วลงหวาย
ตีผึงตบผางฟันกระจาย อีมารร้ายร้องทูลขอโทษตัว
พระเร่งกริ้วตรัสสั่งให้ตบซ้ำ แล้วให้จำคากรวนจนท่วมหัว
ทั้งโซ่กรวนพวนตรึงไว้ตึงตัว อิมารมัวเสือกร้องจนสิ้นลม

(ลักษณวงศ์ : 244)

3.6 **การบริภาษและฆ่า** วิธีการนี้เป็นการแก้แค้นที่ฝ่ายหนึ่งเกิดความไม่พอใจขัดใจ หรือโกรธแค้นในการกระทำของอีกฝ่ายถึงขั้นประสงค์จะเอาชีวิต แต่มีการบริภาษกันก่อนเพื่อระบายความแค้นในเบื้องต้นแล้วจึงทำร้ายผู้ที่ถูกโกรธแค้นให้ถึงชีวิต โดยจะฆ่าเองหรือบริวารเป็นผู้ลงมือแทนก็ได้ พบในเรื่องลักษณวงศ์ เรื่องพระอภัยมณี เรื่องสิงหไกรภพ และเรื่องโคบุตร

เรื่องลักษณวงศ์

ลักษณวงศ์แก้แค้นพราหมณ์เกสร

ลักษณวงศ์บริภาษพราหมณ์เกสรด้วยความโกรธว่าพราหมณ์เกสรว่าไม่เจียมตัว คิดทรยศลักษณวงศ์ หลังจากนั้นลักษณวงศ์ก็ทรมานพราหมณ์เกสรโดยการใส่คาที่คอล่ามเอวไว้แล้วให้ตำรวจหวดด้วยหวาย ใช้กะลาตบปาก แล้วให้โขลนเอาตัวพราหมณ์เกสรไปประหารโดยใช้ขวานสับร่างกายแล้วเอาไปให้นกกากิน ดังคำประพันธ์ว่า

จักรพงศ์ทรงสดับให้คับคั่ง ยิ่งฟังๆ ก็เห็นความนั้นงามเรื่อง
แต่ครั้งพวงมาลาสุดาเดือง ครั้นชำเลืองตาคมก็สมกัน
เร่งพิโรธโกรธพราหมณ์ด้วยความแค้น กระทืบแท่นทองเลื่อนสะเทื้อนลั่น
เหม่ไอ้พราหมณ์หินชาติฉกาจครัน มึงนี่มันใจพาลสันดาลพล
คิดอย่างไรหวาไอ้พราหมณ์กูถามหน่อย จึงหยิกหยอกยอดสร้อยอยู่สับสน
ไฉนมึงหาญเหี้ยมไม่เจียมตน ฉุดภูษานฤมลหรือฉันใด

.....

แล้วตอกหลักปักคาหน้าที่นั่ง เข้าประดังผูกพราหมณ์อยู่กวดขัน
เอาคาใส่คอเครียดให้เหยียดยัน บั้นเอวนั้นล่ามหลักแล้วชักตึง
ตำรวจยืนสองข้างย่างขยาย ลงสองหวายหวดเหวี่ยวเสียงดังผึง

.....

พระยิ่งกริ้วมิได้ตรึกจะนึกแหนง น้อยหรือแกล้งใส่ความเจ้างามขำ
กะลาตบเข้าให้สมที่คมคำ เมื่อมึงทำแล้วเอาโทษมาทานาง

.....

เจ้าทูลได้เท่านั้นไม่ทันจบ พระทรงภพสิงหนาทอยู่ฉาดฉาน
ชะน้อยหรือทำได้ไอ้จัณฑาล อหังการคิดก่อทรยศ

เสียแรงรักเลี้ยงมึงถึงขนาด ประชาราษฎ์ลือชาออกปรากฏ
มาทำถ่อยทรลักษณ์ไม่รักยศ คิดขบถก็ได้น้ำใจมัน
อีโขลนจ่าจิกหัวไปจากวัง มึงไปสั่งให้เขาฆ่าให้อาสัญ
เอาดาบฟันขวานสับให้ยับพลัน ให้กามันกินง่ายสบายคอ
นางโขลนจ่ากลาดกลุ้มเข้ารุมจับ วิ่งประกับตามกันอยู่สอ ๆ
ที่ชิงชังนั่งด่าว่าสอพลอ เขาผูกคอฉุดลากกระชากไป

(ลักษณวงศ์ : 340)

ท้าวพรหมทัตแก้แค้นนางยักษ์แปลง

ท้าวพรหมทัตโกรธแค้นนางยักษ์แปลงที่หลอกตนทำให้ทำร้ายนางสุวรรณอำภาและลักษณวงศ์ และยังหลอกว่าเป็นเทพธิดาจนได้เป็นมเหสี จึงแก้แค้นโดยการบริภาษนางยักษ์แปลงและให้นำตัวไปถ่วงทะเลวน ดังคำประพันธ์ว่า

พระจอมพงศ์เห็นอนงค์กลายเป็นยักษ์ ก็สิ้นรักกลับโกรธอยู่หุนหัน
จงผ่าทรวงดูดวงชีวีมัน หญิงฉกรรจ์ชาติข้าอีหน้าเป็น
อีสองหน้าบ้ากามตะกรามราค มาแกล้งพรากอยู่เมืองให้เคืองเข็ญ
ให้มึงอ้อนวอนว่าเลือดตากระเด็น ที่จะเป็นนั้นอย่าหมายไม่รอดตัว

.....

ตบพระเพลาผางๆ ทางประภาษ เหวยอำมาตย์จับอีกาลีหญิง
อย่าให้มันทำฉะอ้อนวอนประวิง ไปถ่วงทิ้งเสียในกลางทะเลวน
อำมาตย์มารอุตลุดเข้าฉุดลาก คร่ากระชากมัดผูกอยู่สับสน
ยักขินีคร่ำครวญกระบวนกล ถึงสิ้นชนม์จะไว้เช่นให้เป็นตรา

(ลักษณวงศ์ : 256)

ท้าวพรหมทัตแก้แค้นนางสุวรรณอำภา

ท้าวพรหมทัตบริภาษนางสุวรรณอำภาด้วยความเข้าใจผิดโดยว่านางเป็นหญิงไม่ดีคิดฆ่าสามีของตัวเอง หลังจากนั้นจึงสั่งให้เพชฌฆาตนำตัวนางสุวรรณอำภาไปประหาร ดังคำประพันธ์ว่า

พระฟังถามความแค้นให้แน่นจิต ดังปืนพิษปักทรวงให้สังขาร์
ก็เพราะเพื่อผลกรรมได้ทำมา พระโกรธากระทืบบาทตวาดไป
หญิงกาลีดีแต่จะล้างผัว นี่บุญตัวจึงได้รอดไม่ตักษัย
มึงชาติเชื้ออสุริขินีไพร จะว่าไปเล่าก็อายแก่เสนา
เสียแรงหวังตั้งจิตพิศวาส ไม่รู้ว่าชาติมึงเป็นหญิงแพศยา
ให้ยักษ์แกล้งแปลงเพศเป็นกวางมา อสุราบอกกูจึ่งรู้ความ
นี่บุญช่วยจึงได้ม้วยแต่ม้าแก้ว กูรู้แล้วมึงอย่าพักมาทำถาม
เลี้ยงไว้ใยหญิงใจกาลีลาม จะเกิดความครหาทั้งธานี
พระตรัสพลางทางสั่งเพชฌฆาต ไปฟันฟาดเสียที่ริมคีรีศรี

.....

(ลักษณวงศ์ : 142)

ท้าวกรดสุริกาลแก้แค้นลักษณวงศ์

ท้าวกรดสุริกาลโกรธที่ลักษณวงศ์ลักลอบได้นางยี่สุนพระธิดาของตน จึงบริภาษลักษณวงศ์โดยเปรียบว่าเป็นกาใฝ่สูงมาได้นางหงส์ แล้วให้ทหารเข้าล้อมจับและจะฆ่าลักษณวงศ์ ดังคำประพันธ์ว่า

ท้าวกรดสุริกาลให้ดาลโกรธ ทุ้ดไอ้โฉดชาติกามาผ่าหงส์
ยังเยี่ยมหน้าท้าทายหมายทะนง มึงไม่คงชีวิตอย่างคิดการ
เหวยทหารโยธาทั้งหน้าหลัง เข้าประดังล้อมจับอ้ายใจหาญ
พลช้างขับช้างวางทะยาน โห่สะท้านเสียงสนั่นทั้งวังเวียง

(ลักษณวงศ์ : 321)

การแก้แค้นระหว่างลักษณวงศ์กับท้าววิรุณมาศ

วิรุณมาศบริภาษลักษณวงศ์ด้วยความแค้นที่ลักษณวงศ์อวดเก่งทิ้งสารท้าทายตน และจะตามไปฆ่าลักษณวงศ์ด้วย ดังความว่า

พอจบสารอ่านสิ้นให้แสนแค้น กระทืบแท่นดังฟ้าคะนองสาย
ไอ้ลูกเท่าขี้ตามาท้าทาย กูนี้หมายว่าใครที่ไหนมา
จะตามล้างเสียให้วางชีวาวาตม์ แล้วจากอาสน์ออกพระโรงท้าวยักษา
สิงหนาทประภาษสั่งแก่เสนา จงกรีธาพลมารชาญสงคราม
(ลักษณวงศ์ : 197)

เมื่อทั้งสองประจัญหน้ากันท้าววิรุณมาศก็แกล้งบริภาษโดยยั่วลักษณวงศ์ ดังคำประพันธ์ว่า

นิจจาเจ้าเบาใจกระไรหนอ เสียแรงพ่อปลงรักเป็นหนักหนา
หรือน้อยใจว่าเข้าไปถึงพารา พ่อไม่มารับตามประเพณี
เมื่อหลับอยู่มิได้รู้จริง ๆ เจ้า อย่าโศกเศร้าขัดข้องให้หมองศรี
ขอเชิญแก้วแววตาไปธานี อย่าราคีคิดแคลงระแวงความ
(ลักษณวงศ์ : 202)

ทำให้ลักษณวงศ์โกรธและบริภาษกลับว่าวิรุณมาศเป็นยักษ์ที่ฝักใฝ่ในกามารมณ์ เปรียบวิรุณมาศเหมือนกับกาจะมาร่วมเรียงกับหงส์อย่างนางสุวรรณอำภาได้อย่างไรและจะฆ่าวิรุณมาศโดยตัดคอวิรุณมาศเสีย ดังคำประพันธ์ว่า

ป่างพระลักษณวงศ์ได้ทรงฟัง ให้แค้นคั่งตรัสตอบด้วยหยาบหยาม
ว่าเหวย ๆ อสุราไอ้บ้ากาม ช่างเลียนลามพูดจาหน้าไม่อาย
พระชลนีมีศักดิ์ดังเหมราช มึงเหมือนชาติเช่นกาอย่ามาหมาย
แต่บาทาหน้ามึงมิได้กราย ไม่มีอายอาจเอื้อมอหังการ์

มึงถึงกรรมจำตายวันนี้แล้ว พระขรรค์แก้วกูจะตัดเอาเกศา
อีกโกฏิแสนโคตรมึงเร่งขับมา อสุรามิได้รอดไปเมืองมาร

(ลักษณวงศ์ : 202)

.....

หน่อกษัตริย์ชักอัสดรรับ ยืนขยับเหยียบงาคชสาร
ชักพระขรรค์ฟันฟาดเจ้ากรุงมาร ดังสะท้านตกสะท้อนธรณี

(ลักษณวงศ์ : 203)

ลักษณวงศ์แก้แค้นนางยี่สุน

ลักษณวงศ์โกรธแค้นที่นางยี่สุนทำให้ตนประหารพราหมณ์เกสรซึ่งเป็นนางทิพเกสรหญิงที่ตนเองรัก จึงบริภาษนางยี่สุนและจะฆ่าโดยใช้ดาบฟันเสีย ดังความว่า

พระทรงศักดิ์ฟังสารโองการเสร็จ ดังจักรเพชรมาพิฆาตขาดสะบั้น
ให้กริ้วนางพลางทูลสนองพลัน มิเพราะนางแจ่มจันทร์หรือจอมไตร
พึงเห็นฤทธิ์นางยี่สุนสกุลหงส์ น้อยหรือลงโทษพราหมณ์ก็เป็นได้
สำออยอ้อนทูลเสนออำเภอใจ ไว้ทำไมฟันตามแม่ทรามรัก
ฉวยพระแสงองค์สั่นจะฟันฟาด .....

(ลักษณวงศ์ : 350)

เรื่องพระอภัยมณี

สินสมุทแก้แค้นโจรสุหรั่ง

สินสมุทโกรธแค้นที่โจรสุหรั่งลวนลามนางสุวรรณมาลี จึงบริภาษโจรสุหรั่งว่าจองหองเป็นเหมือนกาจะมาต้องการหงส์ทองอย่างนางสุวรรณมาลี แล้วเข้ากระชากฉีกร่างของโจรสุหรั่งและยังใช้ศพไล่ตีลูกน้องของโจรสุหรั่ง ดังคำประพันธ์ว่า

สินสมุทรสุดแสนแค้นสุหรั่ง ขึ้นเสียงดังเดือดด่าว่าจองหอง
ตัวเป็นกามาประสงค์ซึ่งหงส์ทอง จะไปถองเสียให้สมอารมณ์มัน

.....

แล้ววิ่งผลุนหนุนออกมานอกห้อง นางรื้อร้องเรียกไว้ก็ไม่กลับ
ถึงสุหรั่งตั้งกระทู้ขู่สำทับ มึงพูดกับมารดากูว่าไร
จะปลุกปล้ำทำดูดังชู้ผัว หมายว่ากลัวเกรงฝีมือหรือไฉน
อย่าปั้นเจ่อเย่อหยิ่งมาชิงชัย จะฆ่าให้ตายสิ้นเหมือนริ้นยุง

.....

เห็นนายโจรโผนจับสัประยุทธ์ ทะยานยุดเหยียบอกผงกหงาย
กระชากฉีกซีกโครงดรากทะลาย เอาศพนายตีไพร่ไล่กระพือ
แขกฝรั่งอังกฤษไม่คิดรบ ถลาหลบล้มกลิ้งบ้างวิ่งตื๋อ
บ้างหมอบราบกราบก้มประนมมือ เสียงอึงอื้ออ่อนน้อมไม่ยอมตาย

(พระอภัยมณี : 218)

การแก้แค้นระหว่างอุศเรนกับสินสมุทร

อุศเรนโกรธสินสมุทที่ไม่ยอมคืนนางสุวรรณมาลีและยังยั่วให้ตนไปหาชายาใหม่ จึงบริภาษสินสมุทด้วยความโกรธ ทั้งสองฝ่ายบริภาษโต้ตอบกันหลายครั้งแต่อย่างไรสินสมุทรก็ไม่ยอมคืนนางสุวรรณมาลีให้อุศเรน อุศเรนจึงหันไปบริภาษพระอภัยมณีแทนว่า พระอภัยมณีคงเหมือนกับสินสมุท รักผู้หญิงจนยอมเสียคำสัตย์ที่เคยให้กันไว้ ดังคำประพันธ์ว่า

อุศเรนเหลือแค้นแน่นอุระ ว่าชิชะพูดเพราะช่างเหมาะเหม็ง
โดยจะว่าถ้าไม่ใช่คนกันเอง ก็จะเกรงกันทำไมมิใช่นาย
ซึ่งวอนว่าพระอภัยให้ช่วยขอ คิดว่าพ่อลูกกันเหมือนมั่นหมาย
เมื่อรักหญิงทิ้งสัตย์ตัดผู้ชาย ไม่เสียดายคำแล้วก็แล้วไป

(พระอภัยมณี : 296)

เมื่อทั้งสองฝ่ายตกลงกันไม่ได้ทั้งสองฝ่ายจึงเปลี่ยนวิธีการแก้แค้นเป็นการทำร้ายร่างกายโดยการรบกัน ทหารทั้งสองฝ่ายเข้ารบกันฝ่ายสินสมุทให้ทหารยิงปืนใหญ่ใส่เรือของอุศเรน และ

ทหารทั้งสองฝ่ายก็เข้าต่อสู้และไล่ฆ่ากัน จนในที่สุดทั้งอุศเรนและสินสมุทก็สู้กันตัวต่อตัว ดังความว่า

.....

แต่ละลูกถูกเรือลังกาแตก บ้างแยะแยกคลื่นโยนโจนทะลึ่ง
พระหน่อไทได้ทีตีตะบึง จนเรือถึงกันหมดไม่ลดละ
ทหารโจนโยนโซ่เอาขอสับ ขึ้นไล่จับฟันฝรั่งดังฉัวะฉะ
บ้างรับรบล้มกลิ้งวิ่งปะทะ ช้างเรือพระหน่อไทไล่เลี้ยวลด
ฝรั่งรับจับแหลนหลาวทวนพุ่ง ถูกช้างพุ่งสินสมุทหลุดไปหมด
ไม่เจ็บช้ำรำเย้ยเหวยอ้ายมด พอเรือจดลำทรงองค์อุศเรน
โจนขึ้นได้ไล่ฟาดเสียงฉาดฉับ ฝรั่งรับรอบข้างทั้งดั้นเขน
พระฟันตายก่ายกองนองระเนน อุศเรนรำทวนเข้าสวนแทง
สินสมุทชำนาญการกระบี่ ปะทะทีโถมฟันด้วยขันแข็ง
อุศเรนเผ่นฟาดก็พลาดแพลง แล้วพลิ้วแทงถูกกุมารจนซานองค์

(พระอภัยมณี : 303)

การแก้แค้นระหว่างหัสกันกับชาวเมืองการะเวก

ชาวเมืองการะเวกโกรธที่หัสกันเผาทำลายเมืองและจะเข้ามาทำลายเมืองในเขตกำแพงเมืองของพวกตน จึงบริภาษว่าหัสกันเปรียบเหมือนกาที่ต่ำศักดิ์ และบริภาษไปถึงนางยุพาผกาซึ่งเป็นมารดาของหัสกันว่าเป็นน้อย ดังคำประพันธ์ว่า

พวกขุนนางต่างว่าเหวยฝรั่ง พระจอมวังวรนาถเหมือนราชหงส์
จะสู้กาหน้าดำที่ต่ำวงศ์ จะเสียทรงเสียนวลไม่ควรเลย
แล้วก็รู้อยู่ว่ามึงไม่ถึงไหน ไม่เข้าได้ในกำแพงจึงแกล้งเฉลย
เขาเกลียดเห็นเป็นว่ากลัวพูดยั่วเย้ย อ้ายลูกเซลยลืมพ่อคิดล่อลวง

อียุพาพาลีที่เป็นแม่ ก็เป็นแต่ตัวเมียเขาเสียขวง
ยังมีหน้าพาฝรั่งสิ้นทั้งปวง มาลามล่วงลอบเข้าเผาพารา
(พระอภัยมณี : 1104)

เมื่อหัสกันถูกบริภาษไปถึงมารดาของตนก็โกรธแค้น สั่งให้ทหารปีนข้ามกำแพงเมืองให้ได้ ฝ่ายเมืองการะเวกนั้นพราหมณ์โลกเชษฐ์ได้อ่านมนต์คุ้มครองเมืองไม่ให้ข้าศึกเข้ามาได้ หัสกันจึงให้ทหารเอาเลือดสัตว์สาดเข้าเพื่อทำลายมนต์แต่ก็ถูกฝ่ายทหารเมืองการะเวกสาดก้อนหิน อาวุธ น้ำมันเดือด ราดลงมาจากกำแพงเมือง เพื่อป้องกันเมืองและแก้แค้นที่หัสกันมาทำลายเมืองของตน ดังความว่า

วายุพัฒน์หัสกันให้ตันจิต ต่างคนคิดคั่งแค้นนั้นแสนสา
จะเข้าไปสังหารผลาญชีวา พิฆาตฆ่าโคตรมันให้บรรลัย
ก็ต้องมนต์คนปีนมือตีนอ่อน จำจะผ่อนผันแปรคิดแก้ไข
จึงรอรั้งสั่งพหลพลไกร ให้ฆ่าไก่เป็ดแพะแกะโคควาย
เอาเลือดฝาดสาดรอบทั้งของเขต ทำลายเวทมนตร์ไสยให้เสื่อมหาย
แล้วเร่งทัพขับพหลพลนิกาย ฟันทลายประตูปีนตีนกำแพง
พาดบันไดไต่พะองเข้ายงยุทธ์ พุ่งอาวุธฟาดฟันล้วนขันแข็ง

.....

พวกบนป้อมหลอมตะกั่วคั่วทรายสาด น้ำมันราดโยธาไม่ฝ่าฝืน
ต่างต่อแย้งแทงฟันเสียงครั่นครื้น ระดมป้อมทลายค่ายลังกา
(พระอภัยมณี : 1104)

เรื่องสิงหไกรภพ

นางเทพกินนราแก้แค้นรามวงศ์

นางเทพกินนราโกรธรามวงศ์ที่ลักลอบได้นางแก้วกินนรีพระธิดาของตน ทั้งพยายามจับนางแก้วกินนรีกับรามวงศ์แยกออกจากกัน ดังความว่า

พระมารดาว่าเจ้านี่อยู่ที่ไหน ใครยกให้เจ้ามาว่าเป็นผัว
มาชิงช่วงหวงกันทำพันพัว ทะนงตัวเต็มประดาชะล่าลาม
ลูกของข้าว่ายากก็ลากฉุด มาแย่งยุดข่มเหงไม่เกรงขาม
เหมือนแกล้งพาลราญทางทำขวางความ เจ้าหน่อนามนัศเรศประเทศใด
(สิงหไกรภพ : 151)

เมื่อจับรามวงศ์และนางแก้วกินนรีแยกจากกันไม่ได้นางเทพกินนราจึงให้ไพล่พลเข้าจับและฆ่ารามวงศ์เสีย ดังคำประพันธ์ว่า

นางแค้นสุดฉุดคร่าประสาหญิง ลูกเขยชิงแย่งยุดฉุดไม่ไหว
ยิ่งโกรธาว้าวุ่นเป็นฟุนไฟ คงจะได้เห็นกันในวันนี้
แล้วโฉมยงลงมาหน้าปราสาท กลัวหน่อนาถจะพาธิดาหนี
ให้สาวใช้ไปสั่งขุนเสนี เตรียมโยธีไว ๆ มาในวัง

.....

นางกระษัตริย์ตรัสขู่ไม่รู้ด้วย แม้นกลัวม้วยแล้วจงลงมาหา
ถ้าดึงดื้อถือดีมิลงมา จะจับฆ่าให้ม้วยไปด้วยกัน
(สิงหไกรภพ : 153)

เรื่องโคบุตร

โคบุตรโกรธแค้นนางอำพันที่ทำเสน่ห์ จึงบริภาษนางอำพันอย่างรุนแรงว่านางเป็นหญิงกาลี เสียแรงที่เข้าใจผิดคิดว่าเป็นหงส์แท้จริงก็เป็นกา และประกาศสิ้นรักในตัวนางอำพัน ดังความว่า

พระทรงฟังดังอัคนีรุทธ มาจี้จุดปุยนุ่นให้ฉุนเฉียว
เจ้ามารยากาลีอย่างนี้เจียว ยังลดเลี้ยวลิ้นลมคารมดี
เมื่อแรกรักคิดว่าศักดิ์กระษัตริย์สูง มาเป็นฝูงสัตว์ร้ายระบายสี
คิดว่าหงส์หลงพลัดเป็นกากี มาย้อมสีลวงซายด้วยลายกร

พระกริ้วตรัสพ้อนางโฉมศรี เสียแรงที่ได้ร่วมสโมสร
สิ้นรักแล้วอย่าพักมาวิงวอน แต่เลือดตกในนครก็อัประมง
(โคบุตร : 118)

หลังจากที่บริภาษแล้วก็คิดจะฆ่านางอำพันและญาติวงศ์ของนางอำพันที่เมืองกาหลงด้วย โดยให้ไปจับญาติของนางอำพันมาทั้งหมด แล้วเอามาใส่แพปล่อยไว้กลางทะเลและจุดไฟคลอก มีเนื้อความว่า

จะทำลายเสียให้วายชีวาวาตม์ ทั้งวงศ์ญาติที่อยู่เมืองกาหลง
มิให้เหลือเชื้อชาติญาติพระวงศ์ แล้วเอื้อนโองการสั่งสี่กุมภัณฑ์
ท่านรีบไปพาราเมืองกาหลง ไปถึงตรงเข้าในไอสวรรย์
สุริยวงศ์พงศาอีอำพัน แก่ฉกรรจ์พูดไม่ชัดมัดเอามา
ใส่แพตะรางขังไว้กลางสมุทร เอาไฟจุดคลอกเสียทั้งวงศา
ทั้งอำมาตย์ทาสีเถรชรา กุมภัณฑ์พากันไปจับมาฉับพลัน
(โคบุตร : 118)

วิธีการแก้แค้นที่พบในนิทานคำกลอนทั้ง 4 เรื่อง พบตั้งแต่วิธีการที่มีความรุนแรงน้อย เช่น การหยิกข่วน การหยิกตี ไปจนถึงการแก้แค้นที่มีความรุนแรงมาก เช่น การทรมาน และการฆ่า ความรุนแรงเหล่านี้ขึ้นอยู่กับวัย สถานการณ์และสถานะของผู้ที่แก้แค้น เช่น เมื่ออยู่ในวัยเด็กก็สามารถแก้แค้นได้แค่เพียงการหยิกข่วน เมื่อโตขึ้นระดับความรุนแรงก็จะเพิ่มขึ้นทั้งวิธีการก็จะซับซ้อนขึ้น ตัวละครที่เป็นชายมักนิยมจะใช้วิธีการแก้แค้นที่มีความรุนแรงทางด้านร่างกาย เช่นการเข้ารบกัน หากเป็นตัวละครหญิงจะใช้วิธีแก้แค้นที่ทำร้ายจิตใจมากเช่น การบริภาษ ใช้เล่ห์กลต่าง ๆ

อย่างไรก็ตามการบริภาษเป็นวิธีที่ทั้งตัวละครชายและหญิงใช้กันมากทั้ง 4 เรื่อง คำที่ใช้บริภาษก็จะแตกต่างกันออกไปตามระดับของความโกรธ และจะเป็นวิธีที่ตัวละครใช้เป็นลำดับแรกก่อนที่จะใช้วิธีอื่น เช่น การทำร้ายร่างกายหรือฆ่า หรือจะใช้การบริภาษเพื่อการแก้แค้นเพียงอย่างเดียว

วิธีการให้อภัย

การให้อภัยเป็นการเลิกคิดโกรธแค้น เลิกคิดแก้แค้น ยกโทษไม่ถือโทษ และไม่กระทำการตอบโต้ใด ๆ หรือหยุดการตอบโต้ ผู้ที่มาทำให้เกิดความเจ็บปวดทั้งทางร่างกายและจิตใจ การให้อภัยจะเกิดขึ้นก่อนการแก้แค้นหรือหลังจากได้แก้แค้นโต้ตอบไปแล้ว หรือให้อภัยตั้งแต่ต้นโดยไม่มีความโกรธแค้นก็ได้ วิธีการให้อภัยที่พบในนิทานคำกลอนของสุนทรภู่แบ่งออกเป็น 4 ประเภท ดังนี้

1. การอโหสิกรรม
2. การระงับความโกรธแค้น
3. การไว้ชีวิต
4. การชุบชีวิต

1. **การอโหสิกรรม** การอโหสิกรรมเป็นการให้อภัยโดยไม่ถือโทษ โกรธเคืองที่เคยทำให้ไม่พอใจ หรือเคยทำร้ายกันมาก่อน ไม่มีการจองเวรกรรมกันอีกต่อไป การให้อภัยวิธีนี้พบในนิทานคำกลอนเพียง 1 เรื่องคือ เรื่องโคบุตร

เรื่องโคบุตร

นางมณีสาครให้อภัยนางอำพันโดยอโหสิกรรม ไม่จองเวรที่เคยโกรธแค้นกันมา ดังความว่า

นางโฉมยงทรงฟังสุนทรหวาน คิดสงสารกัลยาน้ำตาไหล
ที่แค้นเคืองเปลื้องปลดสลดใจ พลอดร่ำไรเล้าโลมนางโฉมยง
อุตส่าห์กลั้นกรรแสงเสียเถิดน้อง พี่ไม่ปองผูกกรรมนวลหง
นิจจาเอ๋ยเคยอยู่สบายองค์ ฝูงอนงค์แซ่ซ้องประคองนาง
เวราใดจำให้ไกลนิเวศน์ โอ้สมเพชนวลน้องจะหมองหมาง
จะได้ใครไปเป็นเพื่อนในเถื่อนทาง สงสารนางโฉมยงเจ้าทรงครรภ์
แม้นรอดถึงพาราบิดาน้อง จะประคองแก้ไขไม่อาสัญ
นี่พารากรุงไกรก็ไกลกัน เจ้าโศกศัลย์สงสารนางเทวี

(โคบุตร : 130-131)

2. **การระงับความโกรธแค้น** การให้อภัยวิธีนี้เป็นการให้อภัยโดยที่ผู้ที่ถูกทำร้ายสามารถระงับความโกรธแค้นผู้ที่ทำร้ายตนได้ในทันที โดยไม่โต้ตอบหรือหากโต้ตอบไปแล้วภายหลังก็ระงับความโกรธแค้นและให้อภัยผู้นั้นได้ พบในนิทานคำกลอน 2 เรื่อง คือ เรื่องสิงหไกรภพ และเรื่องพระอภัยมณี

เรื่องสิงหไกรภพ

สิงหไกรภพให้อภัยพินทุมาร

สิงหไกรภพให้อภัยพินทุมารโดยระงับความโกรธที่พินทุมารหลอกว่าตนเป็นบิดาที่แท้จริงของตน ด้วยสิงหไกรภพนึกถึงบุญคุณของพินทุมารที่เลี้ยงดูและให้ความรักมาจนเติบใหญ่ ดังคำประพันธ์ว่า

พระโฉมยงองค์สิงหไกรภพ ได้แจ้งจบความในก็ใจหาย
ชลนัยน์ไหลหลั่งลงพรั่งพราย ให้ระคายเคืองแค้นท้าวกุมภัณฑ์
แล้วคิดถึงคุณยักษ์ที่รักใคร่ แต่มดไรมิให้ตอมถนอมขวัญ
ค่อยคลายหายโกรธาปรึกษากัน ถ้ากระนั้นเราจะอยู่ไปไยมี

(สิงหไกรภพ : 40)

พินทุมารให้อภัยสิงหไกรภพ

พินทุมารให้อภัยสิงหไกรภพโดยระงับความโกรธเมื่อรู้ว่าสิงหไกรภพและพราหมณ์เทพจินดาหนีไปเพราะรักกุมารทั้งสองมาก ดังความว่า

โอ้ชะรอยพี่น้องทั้งสองศรี พากันหนีพ่อแล้วจึงสูญหาย
ทั้งรักลูกผู้แค้นแสนเสียดาย ระทวยกายล้มกลิ้งลงนิ่งไป
น้ำค้างพรมลมโปรยลงตามปล่อง ละอองต้องกายยักษ์ไม่ตักษัย
ค่อยชื่นฟื้นกลืนกล้ำระกำใจ นั่งร้องไห้อยู่ในห้องปล่องคีรี
โอ้เจ้าดวงนัยนาบิดาเอ๋ย ไม่เห็นเลยที่ว่าลูกจะลอบหนี
พ่อเลี้ยงไว้ได้ถึงสิบสี่ปี มิได้ตีได้ด่าให้อาทร

(สิงหไกรภพ : 42)

เรื่องพระอภัยมณี

ท้าวทศวงศ์ให้อภัยนางละเวง

ท้าวทศวงศ์ให้อภัยนางละเวงโดยระงับความโกรธที่เคยเข้าใจผิดคิดว่านางเป็นผู้สั่งให้จับตนและนางสุวรรณมาลีมา ดังคำประพันธ์ว่า

ท้าวทศวงศ์ว่าอ่อพ่อขอโทษ มาหลงโกรธแม่วัณฬารำภาสะหรี
เออลูกเต้าเล่าก็เป็นไปเช่นนี้ ไม่พอที่ทำข่มเหงกันเองเลย
นางพระยามานั่งลูบหลังไหล่ แม่ชอบใจแม่วัณฬานิจจาเอ๋ย
ได้พบเห็นเป็นบุญได้คุ้นเคย อย่าโกรธเลยลูกเต้าเหมือนเผ่าพันธุ์
ถึงเด็กผิดคิดอาลัยผู้ใหญ่ซื่อ มิควรถือโทษกรณ์พอผ่อนผัน
แม่วัณฬามาลีนี้ดีครัน รู้รักกันนี่กระไรชอบใจจริง
ระรุ่งเรืองเลื่องลือมีชื่อเสียง ได้สืบเยี่ยงอย่างเลิศประเสริฐหญิง
รักกันไปให้ตลอดอย่าทอดทิ้ง มีแต่มิ่งสรรเสริญเจริญใจฯ

(พระอภัยมณี : 1178)

เหล่ากษัตริย์ให้อภัยกัน

ทั้งฝ่ายเมืองผลึกและฝ่ายเมืองลังกาให้อภัยกันโดยระงับความโกรธแค้นที่เคยทำร้ายกัน โดยพระฤาษีเกาะแก้วพิสดารมาเทศน์โปรดทัพทั้งสองฝ่ายให้มีไมตรีกัน ชี้ให้เห็นความผิดของแต่ละฝ่ายทำให้เหล่ากษัตริย์ระงับความโกรธอภัยเป็นไมตรี และให้สัจว่าจะรักใคร่ปรองดองเหมือนเป็นญาติกัน ดังคำประพันธ์ว่า

ฝ่ายกษัตริย์ขัตติยาสิบห้ากษัตริย์ ต่างจบหัตถ์สาธุสะพระฤาษี
โปรดปรึกษาว่าให้เป็นไมตรี ข้าเห็นดีพร้อมพรักจะรัน
แล้วองค์พระอภัยจึงให้สัตย์ ไม่ข้องขัดขึ้งเคียดคิดเดียดฉันท์
จะปกครองสองนางด้วยทางธรรม์ จนถึงวันเวลาชีวาวาย
สุมาลีศรีสวัสดิ์ให้สัตย์บ้าง ไม่โกรธนางฝรั่งสิ้นทั้งหลาย
จะรักใคร่ให้เหมือนญาติไม่คลาดคลาย ขอถวายสัจจาเหมือนพาที

ฝ่ายละเวงเกรงกราบไม่หยาบหยาม ข้าสิ้นความแค้นพระมเหสี
จะสู้ซื่อถือสัตย์สวัสดี หมายเหมือนพี่ร่วมครรภ์จนบรรลัยฯ
(พระอภัยมณี : 885)

3. **การไว้ชีวิต** เป็นวิธีการให้อภัยที่ผู้ให้อภัยไม่คิดเอาชีวิตเมื่อมีการขอชีวิตหรืออยู่ในเหตุการณ์ที่สมควรต้องฆ่าแต่ไม่ฆ่าโดยผู้ให้อภัยเกิดความเมตตาปรารถนาให้ผู้ที่ได้รับการให้อภัยได้รับความสุข การให้อภัยวิธีนี้พบในนิทานคำกลอน จำนวน 4 เรื่อง คือ เรื่องโคบุตร เรื่องสิงหไกรภพ เรื่องลักษณวงศ์ และเรื่องพระอภัยมณี

เรื่องโคบุตร

โคบุตรให้อภัยพญาวานรและพวก

เมื่อพญาวานรกลัวขออภัยที่ล่วงเกินและร้องขอชีวิต โคบุตรจึงให้อภัยพญาวานรและพวกด้วยการไว้ชีวิต ดังคำประพันธ์ว่า

พระโคบุตรยิ้มเยื้อนเอื้อนพระโอษฐ์ อันที่โทษเองถึงซึ่งสังขาร
แต่ครั้งนี้มิให้ถึงซึ่งวายปราณ แล้วกุมารเรียกรัดพระองค์มา
ครั้นนาคหายคลายทุกข์ลุกขึ้นกราบ ศิโรราบกราบงามลงสามท่า
พญาลิงวิ่งเข้ามาวันทา พระอิศรายกโทษได้โปรดปราน
(โคบุตร : 35)

โคบุตรให้อภัยยักขินี

โคบุตรให้อภัยยักขินีโดยการไว้ชีวิต เพราะเห็นว่าเป็นหญิงจะฆ่าก็เสียศักดิ์ศรี ดังข้อความว่า

พระฟังคำซ้ำแค้นแสนทวี นึกจะล้างชีวีให้มรณา
แล้วหยุดยั้งรั้งรอพระทัยนิ่ง มันเป็นหญิงฆ่าตายก็ขายหน้า

พอสอนใจไว้จำเป็นตำรา จะเข่นฆ่ายักษ์ร้ายคงวายวาง

.....

(โคบุตร : 46)

แต่เมื่อนางยักษ์รู้ว่าทั้งสองไม่ยอมอยู่กับตนจึงโกรธจะเข้าทำร้ายโคบุตรและอรุณกุมาร ทำให้โคบุตรต้องต่อสู้และจับนางยักษ์ได้ นางยักษ์ร้องขอชีวิตโคบุตรก็ไว้ชีวิตนางอีกครั้งหนึ่ง และสั่งสอนนางยักษ์ไม่ให้ทำผิดเช่นเดิมอีก ดังความว่า

พระแย้มยิ้มพริ้มพรายภิปรายโปรด ถ้างดโทษแล้วอย่าทำเหมือนหนหลัง
กระทิงถึกมฤคาในป่ารัง ชีวิตยังแล้วอย่าทำให้จำตาย

(โคบุตร : 47)

เรื่องสิงหไกรภพ

เมื่อสิงหไกรภพฆ่าท้าวจัตุพักตร์ตายแล้วก็ไม่ได้คิดลงโทษเหล่าทหารยักษ์ของท้าวจัตุพักตร์ เพราะเห็นว่าทหารเหล่านี้ทำตามคำสั่งของเจ้านายมิได้คิดที่จะทำร้ายตนและบริวาร จึงไว้ชีวิตและให้นำศพของท้าวจัตุพักตร์กลับเมืองไป ดังเนื้อความว่า

พระนบนอบตอบสนองว่ากองทัพ จะให้กลับไปบูรีตามวิสัย
ทั้งลูกรักจักลาพระคลาไคล เอาศพไปให้องค์นางนงคราญ
ตามพวกพ้องของเขาได้เฝ้าศพ ตามขนบนัคเรศประเทศสถาน
จะให้พี่จินดาปรีชาชาญ ครองเมืองมารมารันกันไพรี

(สิงหไกรภพ : 115)

เรื่องลักษณวงศ์

ลักษณวงศ์ให้อภัยท้าวกรดสุริกาล

เมื่อท้าวกรดสุริกาลยอมแพ้และร้องขอชีวิต ลักษณวงศ์จึงให้อภัยโดยการไว้ชีวิต ดังความว่า

พระกุมารชักม้าเข้าหาน้อง ลงประคองกอดกายสายสมร
นิ่งเถิดดวงนัยนาอย่าอาวรณ์ อันบิดรพี่ไม่ล้างให้วางวาย
เมื่อทรงฤทธิ์เธอไม่คิดถึงลูกรัก ทำหาญหักเอาแต่ในพระทัยหมาย
มิทำมั่งก็เหมือนดังมิใช่ชาย พอใจอายก็ให้อึงทั้งพารา
ท้าวกรดสุริยวงศ์สะท้านฤทธิ์ รักชีวิตร้องขอซึ่งโทษา
ขอพระองค์ทรงฤทธิ์อิสรา ได้เมตตาขอชีพชีวัน
จงเอ็นดูลูกน้อยแม่โฉมฉาย ขอถวายเวียงชัยมไหศวรรย์
ทั้งองค์อัครธิดาวิลาวัลย์ จงครองกันปกเกล้าประชากรฯ

(ลักษณวงศ์ : 322)

เรื่องพระอภัยมณี

พระอภัยมณีให้อภัยอุศเรน

พระอภัยมณีให้อภัยอุศเรนโดยการไว้ชีวิตถึง 2 ครั้งด้วยกัน ครั้งแรกสินสมุทรจับเอาตัวอุศเรนได้ แต่เมื่อไปถึงเรือของพระอภัยมณีแล้ว พระอภัยมณีกับศรีสุวรรณก็ให้ปล่อยอุศเรนและให้คืนของที่ยึดมาทั้งหมด เพื่อทดแทนคุณที่เคยช่วยเหลือตน ดังคำประพันธ์ว่า

ฝ่ายพระอภัยมณีกับศรีสุวรรณ วิ่งมาทันขอโทษโอรสา
เข้าสวมสอดกอดลูกเจ้าลังกา ชลนาไหลหลั่งลงพรั่งพราย
แล้วแก้มัดตรัสเรียกขึ้นร่วมอาสน์ พจนามิให้ช้ำระส่ำระสาย
ไม่พอที่วิวาทกันวุ่นวาย ให้คนตายเสียเปล่าเปล่าไม่เข้าการ
อันใจพี่นี้ไม่หวงไม่ลวงหลอก แต่พี่บอกน้องรักขืนหักหาญ
จึงให้น้องลองสู้กับกุมาร เดี๋ยวนี้ท่านเล่าก็แพ้แก่โอรส

เราขอไว้ไม่เอาทั้งข้าวของ คืนสนองคุณให้ท่านไปหมด
แล้วเหลียวหลังมาอ้อนวอนโอรส ขอแทนทดคุณท่านโดยสารมาฯ

(พระอภัยมณี : หน้า 304)

ครั้งที่สองเมื่ออุศเรนกลับมาตีเมืองผลึกอีกครั้ง และแพ้อุบายของนางวาลี จนทำให้พระอภัยมณีจับได้อีก พระอภัยมณีก็ให้อภัยไว้ชีวิตอุศเรนอีกครั้งหนึ่ง ดังคำประพันธ์ว่า

จึงว่าเจ้าเล่าก็ยังกำลังแค้น จะทดแทนทำสงครามก็ตามจิต
จะปล่อยไปไม่สังหารผลาญชีวิต ด้วยว่าคิดคุณน้องสนองคุณ
เดี๋ยวนี้เล่าเจ้าป่วยจะช่วยเจ้า แทนที่เรามาเรือเจ้าเกื้อหนุน
พระน้องจงสรงเสวยเหมือนเคยคุ้น พระการุญร่ำว่าด้วยอาลัยฯ

(พระอภัยมณี : 414)

สุดสาครให้อภัยซีเปลือย

สุดสาครให้อภัยซีเปลือยโดยขอร้องให้ท้าวสุริโยไทไว้ชีวิตซีเปลือย โดยไม่อยากให้เป็นกรรมติดตัวไปอีก ดังคำประพันธ์ว่า

สุดสาครอ่อนจิตคิดสงสาร จึงทัดทานทูลท้าวเจ้ากรุงศรี
ว่าขอโทษโปรดอย่าให้ฆ่าตี เหตุทั้งนี้เพราะกรรมกระทำไว้
ไม่หุนหันฉันทาพยาบาท นึกว่าชาติก่อนกรรมจะทำไฉน
จะฆ่าฟันมันก็ซ้ำเป็นกรรมไป ต้องเวียนว่ายเวทนาอยู่ช้านาน
รูปบวชกายหมายใจจะได้ตรัส ช่วยส่งสัตว์เสียให้พ้นวนสงสาร
จะเข่นฆ่าตาเฒ่าไม่เข้าการ ขอประทานโทษไว้อย่าให้ตายฯ

(พระอภัยมณี : 397)

4. **การชุบชีวิต** วิธีการนี้เป็นวิธีการให้อภัยที่มีผลมาจากการต่อสู้จนทำให้ฝ่ายหนึ่งเกิดเสียชีวิต ผู้ให้อภัยเกิดความสงสารและมีอำนาจหรือของวิเศษที่ชุบชีวิตได้ จึงชุบชีวิตให้กลับมามีชีวิตใหม่อีกครั้ง พบในนิทานคำกลอนเรื่องโคบุตรเพียงเรื่องเดียว

เรื่องโคบุตร

โคบุตรให้อภัยยักษ์เฝ้าสระ

โคบุตรให้อภัยยักษ์เฝ้าสระโดยชุบชีวิตหลังจากที่เกิดการต่อสู้กันจนถูกโคบุตรสังหาร ดังคำประพันธ์ว่า

พี่จะชุบกุมภัณฑ์ที่บรรลัย จึ่งจะไม่เป็นกรรมประจำกาย
พระหยิบยามาเคี้ยวแล้วเที่ยวพ่น กุมภัณฑ์พลได้กลิ่นก็กลับหาย
หมอบประนมก้มตัวด้วยกลัวตาย ต่างถวายอภิวันท์รำพันความ
ขอบพระคุณการุญชุบชีวิต ได้พูดผิดข้าน้อยนี้หยาบหยาม
ขอรองบาทมุลิกาพยายาม ไปติดตามกว่าจะสูญสิ้นชีวา

(โคบุตร : 17)

โคบุตรให้อภัยเหล่าคนธรรพ์

โคบุตรให้อภัยเหล่าคนธรรพ์โดยการชุบชีวิตขึ้นใหม่ หลังจากที่โคบุตรต่อสู้และฆ่าคนธรรพ์ตายเป็นจำนวนมาก ดังความว่า

.....

เห็นซากศพวิทยาบรรดาตาย ทั้งกรการขาดพลัดกระจัดกัน
หวนพระทัยใจจิตคิดสังเวช แสนสมเพชวิทยาที่อาสัญ
อ้ายเหล่านี้ไม่พอที่ทำดุดัน พระพูดกันพี่น้องทั้งสองรา
จะชุบชีวิตไว้พอหายหลาบ อย่าเป็นบาปติดกายไปภายหน้า
ดำริพลางทางหยิบเอายามา กุมาราเคี้ยวพ่นทุกคนไปฯ

(โคบุตร : 27)

วิธีการให้อภัยในนิทานคำกลอนทั้ง 4 เรื่องนั้น พบว่าสามารถให้อภัยโดยระงับความโกรธได้ตั้งแต่ต้นหรือโกรธและแก้แค้นไปแล้วก็สามารถระงับได้ภายหลัง หรือเลิกคิดโกรธแค้นและอโหสิกรรมให้คู่กรณีนั้นเสียเพื่อเป็นการตัดกรรมที่เคยมีต่อกันมา ไปจนถึงเกิดการต่อสู้และเป็นฝ่ายได้เปรียบจึงไว้ชีวิตคู่กรณี หากต่อสู้จนคู่กรณีเสียชีวิตก็สามารถชุบชีวิตขึ้นใหม่ได้ วิธีการให้อภัยที่พบเหล่านี้ล้วนเกิดจากตัวละครฝ่ายดีซึ่งเป็นตัวละครที่มีคุณธรรม สามารถให้อภัยผู้อื่นได้โดยอาจจะให้อภัยตั้งแต่ตอนต้นก่อนการแก้แค้น หรือเกิดขึ้นหลังจากการแก้แค้นแล้วคิดให้อภัยได้

บทที่ 4
ผลของการแก้แค้นและการให้อภัย

ผลของการแก้แค้น

การแก้แค้นมีผลทำให้ผู้ถูกแก้แค้นมีอาการบาดเจ็บ พิการ เสียชีวิต หรือทุกข์ใจ เสียใจ กลัว หรือโกรธแค้นตอบ ผลของการแก้แค้นนั้นไม่ได้มีต่อผู้ถูกแก้แค้นเพียงฝ่ายเดียวเท่านั้น แต่ยังส่งผลกลับไปยังตัวผู้แก้แค้นเองด้วย ผู้วิจัยได้แบ่งผลของการแก้แค้นออกเป็น 2 ประเภท คือ

1. ผลที่เกิดกับผู้ถูกแก้แค้น แบ่งออกเป็น 3 ประเภท คือ
   - 1.1 ผลทางด้านร่างกาย
     - 1.1.1 บาดเจ็บ
     - 1.1.2 เสียชีวิต
     - 1.1.3 ต้องต่อสู้เพื่อป้องกันตัว
   - 1.2 ผลทางด้านจิตใจ
     - 1.2.1 โกรธแค้น
     - 1.2.2 เสียใจ
     - 1.2.3 กลัว
   - 1.3 ไม่สนองตอบการแก้แค้น
2. ผลที่เกิดกับผู้แก้แค้น แบ่งออกเป็น 2 ประเภทคือ
   - 2.1 ผลทางด้านร่างกาย
   - 2.2 ผลทางด้านจิตใจ

1. **ผลที่เกิดกับผู้ถูกแก้แค้น** เมื่อตัวละครเกิดความแค้นอย่างรุนแรงไม่สามารถระงับไว้ได้มักแก้แค้นด้วยวิธีการทำร้ายร่างกายหรือขัดใจ ทำให้คู่กรณีได้รับความเจ็บปวดทางร่างกายและจิตใจ แต่บางครั้งผู้ถูกแก้แค้นก็ไม่แก้แค้นตอบ แบ่งเป็น 2 ประเภทดังนี้

1.1 ผลทางด้านร่างกาย ผลของการแก้แค้นประเภทนี้ผู้ถูกแก้แค้นจะถูกทำร้ายร่างกาย ทำให้บาดเจ็บ พิการ หรือรุนแรงจนถึงกับเสียชีวิต แบ่งผลออกเป็น 3 ประเภท คือ

1.1.1 **บาดเจ็บ** ผู้ถูกแก้แค้นจะถูกทำร้ายร่างกายด้วยความโกรธ แค้น เช่น ถูกทรมาน ถูกทุบตี ถูกไล่ทำร้ายทำให้ได้รับบาดเจ็บ พิการ ทั้งที่เกิดจากการถูกทำร้ายฝ่ายเดียวและการต่อสู้ พบในนิทานคำกลอน 2 เรื่อง คือ เรื่องพระอภัยมณี และเรื่องสิงหไกรภพ

เรื่องพระอภัยมณี

นางสุวรรณมาลีและบริวาร

นางสุวรรณมาลีและบริวารได้รับผลจากการแก้แค้นของนางผีเสื้อ โดยถูกนางผีเสื้อและสมุนเข้าทำร้าย ได้รับบาดเจ็บ และพิการ ดังความว่า

พวกผู้ชายว่ายวนปนผู้หญิง เที่ยวเกลือกกลิ้งกลางคลื่นลื่นไถล
บ้างดำผุดสุดจะกลั้นก็บรรลัย ฝูงปลาใหญ่ได้กลิ่นขึ้นกินคน
บ้างคาบคว้าขาแข้งแย่งขยอก ดูกลับกลอกกลิ้งเกลือกอยู่เสือกสน
ฉนากฉลามตามไล่กินไพร่พล อลวนว่ายสล้างกลางคงคา

(พระอภัยมณี : 200)

ชาวเมืองรมจักร

ชาวเมืองรมจักรได้รับบาดเจ็บจากการถูกสินสมุทเข้าทำร้ายไล่ฆ่า เนื่องจากสินสมุทแค้นและอับอายที่ตนรบแพ้ศรีสุวรรณ

ชาวเมืองผลึก

ชาวเมืองผลึกได้รับความเดือดร้อนและบาดเจ็บจากการที่ต้องเข้าต่อสู้กับกองทัพเมืองต่างๆ ที่นางละเวงทำเสน่ห์ให้มารบเมืองผลึก เพื่อแก้แค้นที่ตนต้องเสียพระราชบิดาและพระเชษฐาไป

ชาวเมืองการะเวก

ชาวเมืองการะเวกได้รับบาดเจ็บและทุกข์ทรมานที่ต้องหลบหนีทหารเมืองลังกาเพื่อเอาตัวรอดจากหัสกันที่เข้าทำลายเมืองการะเวกเพื่อแก้แค้นที่นางเสาวคนธ์เอาโคตรเพชรไปจากเมืองลังกา ดังความว่า

พวกทัพหลังคั่งคับช่วยทัพหน้า เที่ยวจุดไฟไหม้หลังคาติดฝ่าเมือง
เสียงผางโผงโพลงพลุ่งเพลิงรุ่งเรือง ชาวบ้านเมืองวุ่นวิ่งเป็นสิงคลี
บ้างฉวยคว้าผ้าผ่อนแบกหมอนฟูก บ้างอุ้มลูกจูงหลานลนลานหนี
บ้างคลานคลุกลุกล้มไม่สมประดี บ้างพลัดพี่พลัดน้องร้องตะโกน
นางลูกค้าคว้าถุงกระบุงกะบะ แบกกระทะโอ่งอ่างกระถางกระโถน
ที่ผ้าผ่อนล่อนโล่งวิ่งโทงโทน สะดุ้งโดนเด็กผู้ใหญ่ขวักไขว่กัน
บ้างหอบของร้องไห้มุดใต้ถุน ต่างว้าวุ่นวนเวียนวิ่งเหียนหัน
พวกฝรั่งลังกาไล่ฆ่าฟัน สกัดกั้นกลอกกลับไล่จับกุม
พวกผู้หญิงวิ่งบุกเที่ยวซุกซ่อน บ้างซอกซอนหนีไฟอยู่ในหลุม
บ้างหลบตัวกลัวเหลือเอาเสื่อคลุม บ้างมุดตุ่มลงแต่หัวตัวโก้งโค้ง

(พระอภัยมณี : 1100)

เรื่องสิงหไกรภพ

นางอองออย

นางอองออยได้รับบาดเจ็บและพิการจากการถูกรามวงศ์แก้แค้นด้วยการทรมานและตัดขา ดังความว่า

จะกล่าวผีหนึ่งองค์พระทรงยศ สู้นอนอดแอบอยู่ในคูหา
รักษากายหมายขาดแผลศาสตรา ยังแต่ขาข้างเดียวออกเที่ยวโทง
เที่ยวเขย่งเกงกอยไปร้อยทิศ ยังมีฤทธิ์ลุกกระโดดโขยดโหยง
เหนี่ยวยางยูงสูงสุดฉุดชะโลง เดินโทงๆ เที่ยวหาสวามี

(สิงหไกรภพ : 171)

รามวงศ์

รามวงศ์ได้รับบาดเจ็บและทุกข์ทรมานจากการถูกวิรุณพัฒน์และเทพาสูรแก้แค้นด้วยการทรมาน ดังความว่า

ประจานไว้ให้ระยำสมน้ำหน้า เอาขึ้นขาหย่างถ่างไว้กลางสนาม
พวกผู้คุมรุมฉุดว่าพูดลาม ฉวยโซ่ล่ามลากถูพระสู้ทน

เดินไม่ตรงองค์ซวนด้วยกรวนโซ่ อุตสาห์โวเซย่างกลางถนน
ถึงประตูผู้คุมพวกกุมภณฑ์ ยกขึ้นบนขาหย่างนั่งยองๆ
ติดคาคองอมือใส่ขื่อเหล็ก สายโซ่เหล็กล่ามรั้งไว้ทั้งสอง
พวกตรวจตรัสพัสดีนั่งตีม้อง เสียงจองหง่องจองหง่องป่องป่องดัง
(สิงหไกรภพ : 139)

1.1.2 **เสียชีวิต** ผู้ถูกแก้แค้นจะถูกฆ่า โดยจะถูกอีกฝ่ายเข้าทำร้ายจนเสียชีวิต ทั้งที่เกิดจากการต่อสู้ และถูกฆ่าโดยไม่สามารถต่อสู้ขัดขวางได้ พบในนิทานคำกลอน 2 เรื่อง คือ เรื่องลักษณวงศ์ และเรื่องพระอภัยมณี

เรื่องลักษณวงศ์

วิรุณมาศ

วิรุณมาศเสียชีวิตจากการแก้แค้นของลักษณวงศ์ เพราะลักษณวงศ์โกรธแค้นที่วิรุณมาศลักเอานางสุวรรณอำภาพระราชมารดาของตนไป ดังคำประพันธ์ว่า

แล้วผาดแผลงศรทรงมหึมา ถูกอสุราราพร้ายกายกระดอน
กระเด็นจากคชสารสะท้านลั่น กายกุมภัณฑ์ตกผางกลางสิงขร
สิ้นกำลังยังแต่ใจอยู่รอนๆ ยกพระกรตรัสเรียกเสนาใน

.....

เจ้ากรุงยักษ์พักตรเผือดไม่สมประดี พระอินทรีย์เลือดโทรมชะโลมองค์
จะสั่งพลมนตรีก็สุดสั่ง สิ้นกำลังสิ้นเสียงสุดประสงค์
สิ้นกุศลผลกรรมมาจำนง ก็ปลดปลงขาดใจบรรลัยลาญ
(ลักษณวงศ์ : 208)

นางยักษ์แปลง

นางยักษ์แปลงเสียชีวิตจากการแก้แค้นของท้าวพรหมทัต เนื่องจากท้าวพรหมทัตแค้นที่นางยักษ์แปลงหลอกว่าเป็นเทพธิดาทำให้รับนางมาเป็นมเหสี และหลงทำร้ายนางสุวรรณอำภา

นางทิพเกสร

นางทิพเกสรเสียชีวิตจากการแก้แค้นของลักษณวงศ์ที่สั่งประหารนางเพราะเข้าใจผิดด้วยหลงเชื่ออุบายของนางยี่สุน

เรื่องพระอภัยมณี

เงือกพ่อแม่

เงือกพ่อแม่เสียชีวิตเนื่องจากถูกนางผีเสื้อจับเคี้ยวกินเป็นอาหารด้วยความโกรธแค้นที่เงือกพ่อแม่หลอกนางว่าจะพาไปหาพระอภัยมณีแต่กลับพาไปทางอื่นเพื่อถ่วงเวลาไม่ให้ตามพระอภัยมณีได้ทัน

โจรสุหรั่ง

โจรสุหรั่งเสียชีวิตเนื่องจากถูกสินสมุทจับร่างฉีกออกเป็นชิ้น ๆ เพราะโกรธแค้นที่โจรสุหรั่งมาลวนลามนางสุวรรณมาลี

นางวาลี

นางวาลีเสียชีวิตจากการถูกปีศาจอุศเรนแก้แค้นตามหลอกหลอนและเข้าสิงนาง เนื่องจากอุศเรนโกรธแค้นที่นางวาลีพูดยั่วตนให้เจ็บใจที่ต้องพ่ายแพ้พระอภัยมณี ดังคำประพันธ์ว่า

ฝ่ายวาลีปีศาจเข้ากราดเกรี้ยว มันยุดเหนี่ยวหน้าหลังนั่งสลอน
สะดุ้งดิ้นสิ้นแรงตะแคงนอน สะอื้นอ้อนอ่อนอารมณ์ค่อยสมประดี

.....

ซึ่งผิดพลั้งตั้งแต่มาเป็นข้าบาท อย่ากริ้วกราดโปรดเกล้าช่วยเผาผี
พอขาดคำร่ำว่านางวาลี ร้องหวีดทีเดียวดิ้นก็สิ้นใจ

(พระอภัยมณี : 416)

1.1.3 **ต้องต่อสู้เพื่อป้องกันตัว** ผลของการถูกแก้แค้นประเภทนี้ทำให้ผู้ถูกแก้แค้นต้องต่อสู้เพื่อป้องกันตัวจากการแก้แค้นของอีกฝ่าย เพื่อป้องกันชีวิตและศักดิ์ศรีของตนเอง พบในนิทานคำกลอน 4 เรื่อง คือ เรื่องโคบุตร เรื่องสิงหไกรภพ เรื่องลักษณวงศ์ และเรื่องพระอภัยมณี

เรื่องโคบุตร

ยักษ์น้ำสี่ตนทำร้ายโคบุตรที่ขัดขวางมิให้ทำร้ายนางมณีสาครและอรุณกุมาร ทำให้โคบุตรต้องต่อสู้เพื่อป้องกันตัว ดังความว่า

พระฟังสารมารร้ายหมายชีวิต ไม่หวาดจิตปรีดิ์เปรมเกษมสันต์
จึงว่าเหวยอสุราใจอาธรรม์ เราไม่พรั่นดอกที่ซ้อจะต่อตี
(โคบุตร : 15)

คนธรรพ์คิดว่าโคบุตรและอรุณกุมารจะมาแย่งนารีผลของพวกตนจึงเข้าทำร้าย โคบุตรจึงต้องต่อสู้กับเหล่าคนธรรพเพื่อป้องกันตนเองและอรุณกุมาร ดังคำประพันธ์ว่า

พระโคบุตรหยุดถอดเอาแหวนก้อย ให้น้องน้อยใส่นิ้วพระหัตถา
เข้าโจมจับกับพวกวิทยา เสียงศาสตรากริ่งกร่างกลางอัมพร
ชิงพระขรรค์ฟันฟาดเสียงฉาดฉับ ศีรษะพับตกผางกลางสิงขร
ที่เหลือตายรายรอบเข้าราญรอน วิชาธรล้อมกลุ้มเข้ารุมองค์
(โคบุตร : 26)

หลังจากนั้นโคบุตรก็เหาะผ่านมหาสมุทรซึ่งเป็นเขตของหัศกัณฐ์ เมื่อหัศกัณฐ์เห็นก็โกรธที่เข้ามาในเขตแดนของตนจึงทำร้ายโคบุตรและอรุณกุมาร โคบุตรจึงต้องต่อสู้และฆ่าหัศกัณฐ์เพื่อป้องกันตนเองและอรุณกุมาร ดังคำประพันธ์ว่า

.....

พระโคบุตรสุริย์วงศ์ทรงศักดา พระกรคว้ากอดน้องประคองไว้
พระหัตถ์ขวาถอดธำมรงค์ขว้าง หมายจะล้างขุนยักษ์ให้ตักษัย
ถูกมารร้ายกายกรเป็นท่อนไป โลหิตไหลโซมลงในคงคา
(โคบุตร : 30)

และเมื่อโคบุตรและอรุณกุมารเดินทางในป่านางยักขินีเกิดหลงในรูปทั้งสอง หมายจะให้ทั้งสองเป็นสามีตนจึงลวงทั้งโคบุตรและอรุณกุมารไปเมืองที่เนรมิตขึ้น ภายหลังโคบุตรรู้ว่านางเป็นยักษ์ก็คิดจะออกจากเมืองโดยไม่ทำร้ายยักขินี แต่ยักขินีไม่ยอมและจะเข้าทำร้ายโคบุตร โคบุตรจึงต้องต่อสู้กับนางยักษ์

โคบุตรต้องเข้าต่อสู่กับยักษ์น้ำสี่ตน คนธรรพ์ หัศกัณฐ์ และยักขินี เพื่อป้องกันตัวเองเพราะตนเป็นฝ่ายถูกทำร้ายก่อน

เรื่องสิงหไกรภพ

สิงหไกรภพ

ท้าวจัตุพักตรโกรธแค้นสิงหไกรภพที่พาพระธิดาของตนหนี จึงให้ทหารเข้าล้อมจับสิงหไกรภพ ทำให้สิงหไกรภพต้องเข้าต่อสู้เพื่อป้องกันตนเอง ดังคำประพันธ์ว่า

แล้วแผลงทำอำนาจประกาศก้อง เหวยพวกพ้องอสุรินทร์สิ้นทั้งหลาย
ขืนล้อมอยู่กูจะล้างให้วางวาย อย่าใกล้กรายกลับไปเสียให้พ้น
(สิงหไกรภพ : 75)

หลังจากนั้นท้าวจัตุพักตรก็ยังไม่คลายความแค้น ยกทัพไปเมืองโกญจาหมายจะฆ่าสิงหไกรภพอีกครั้ง สิงหไกรภพจึงต้องเข้าต่อสู้เพื่อป้องกันศักดิ์ศรีตนเองที่ถูกรุกรานและปกป้องชีวิตชาวเมืองของตน ดังความว่า

พอจบคำลำลึกสะอึกอื้น อุตสาห์กลืนชลนาน่าสงสาร
บิตุราชมาตุรงค์ทั้งวงศ์วาร คิดรำคาญด้วยยักษ์มันจะมา

จะลากปืนขึ้นป้อมให้พร้อมไว้ ตระเตรียมไพร่พลนิกายทั้งซ้ายขวา
คอยสมทบรบสู้อสุรา มันคงมาเหมือนมันสังด้วยคั้งแค้น
(สิงหไกรภพ : 108)

รามวงศ์

นางเทพกินนราแก้แค้นรามวงศ์ที่ลักลอบได้นางแก้วกินนรีพระธิดา จึงสั่งให้ทหารเข้าจับรามวงศ์ ทำให้รามวงศ์ต้องเข้าต่อสู้กับทหารของนางเทพกินนราเพื่อป้องกันตัวและศักดิ์ศรีของตน ดังความว่า

.....

จะซ่อนเร้นเป็นชายาก็อายนัก ทั้งพวกยักษ์จะฮึกนึกทะนง
เวลานี้พี่จะขอไปต่อสู้ แม่คอยดูจงสงวนนวลหงส์
พลางอิงแอบแนบน้องประคององค์ อุ้มมาตรงแกลสุวรรณพรรณราย
(สิงหไกรภพ : 145)

เรื่องลักษณวงศ์

ท้าวกรดสุริกาลแก้แค้นลักษณวงศ์ที่ลักลอบได้นางยี่สุ่นพระธิดาตน โดยให้ไพร่พลเข้าทำร้ายหมายจะฆ่าลักษณวงศ์ทำให้ลักษณวงศ์ต้องเข้าต่อสู้เพื่อปกป้องศักดิ์ศรีของตนเอง และต้องการทำให้ท้าวกรดสุริกาลอับอาย ดังคำประพันธ์ว่า

เมื่อทรงฤทธิ์เธอไม่คิดถึงลูกรัก ทำหาญหักเอาแต่ในพระทัยหมาย
มิทำมั่งก็เหมือนดังมิใช่ชาย พอใจอายก็ให้อึงทั้งพารา
(ลักษณวงศ์ : 322)

เรื่องพระอภัยมณี

อุศเรนโกรธแค้นที่สินสมุทที่ไม่ยอมคืนนางสุวรรณมาลีคู่หมั้นให้ตน จึงยกทัพไปรบกับสินสมุท พระอภัยมณีผู้ซึ่งเป็นบิดาของสินสมุทตัดสินใจไม่ช่วยรบกับอุศเรนซึ่งมีบุญคุณกับตน แต่

เมื่ออุศเรนแก้แค้นโดยยกทัพตีเมืองผลึกอีก พระอภัยมณีซึ่งเป็นกษัตริย์ครองเมืองอยู่จึงจำต้องยกทัพเข้ารบเพื่อป้องกันศักดิ์ศรี และปกป้องชาวเมืองของตน ดังคำประพันธ์ว่า

มาขัดข้องหมองหมางเพราะนางหนึ่ง จนได้ถึงรบสู้เป็นคู่ขัน
อันวิสัยในพิภพแม้นรบกัน ก็หมายมั่นจะใคร่ได้ชัยชนะ
ซึ่งครั้งนี้พี่พาเจ้ามาไว้ หวังจะได้สนทนาวิสาสะ
ให้น้องหายคลายเคืองเรื่องธุระ แล้วก็จะรักกันจนวันตาย

(พระอภัยมณี : 413)

1.2 **ผลทางด้านจิตใจ** เมื่อผู้ถูกแก้แค้นถูกทำร้ายร่างกายหรือขัดใจจะเกิดผลทางด้านจิตใจ โดยจะเกิดความรู้สึกต่าง ๆ เช่น โกรธแค้น เสียใจ กลัว แบ่งได้เป็น 3 ประเภท คือ

1.2.1 **โกรธแค้น** เป็นผลที่เกิดจากการถูกทำร้ายทั้งร่างกาย จิตใจ หรือทั้งสองอย่าง จึงทำให้ผู้ถูกแก้แค้นโกรธแค้นตอบ โดยทั้งสองฝ่ายต่างมีสถานะเท่าเทียมกัน และอาจจะแก้แค้นกลับไปยังคู่กรณีด้วย พบในนิทานคำกลอน 4 เรื่อง คือ เรื่องสิงหไกรภพ เรื่องพระอภัยมณี เรื่องลักษณวงศ์ และเรื่องโคบุตร

เรื่องสิงหไกรภพ

คงคาประลัย

คงคาประลัยโกรธแค้นนางสนมจากการที่ถูกนางสนมแก้แค้นโดยบริภาษตนอย่างรุนแรง ว่าเป็นคนเนรคุณและอกตัญญู ดังคำประพันธ์ว่า

โจรทมิฬยินคำนางสาวใช้ ยิ่งแค้นใจกัดฟันอยู่หันหุน

(สิงหไกรภพ : 12)

รามวงศ์

เมื่อรามวงศ์ถูกวิรุณพัฒน์ลวงไปให้ท้าวเทพาสูรทำร้าย รามวงศ์จึงมีความโกรธแค้นวิรุณพัฒน์ ดังคำประพันธ์ว่า

พระแสนแค้นแน่นในใจรัญจวน จนองค์ซวนเซล้มไม่สมประดี

(สิงหไกรภพ : 139)

นางมณฑาวดี

เมื่อนางมณฑาวดีถูกท้าวเทพาสูรบริภาษว่าตนที่ไม่แก้แค้นให้ท้าวจัตุพักตรสวามีของตนทำให้นางมณฑาวดีเกิดความโกรธแค้นท้าวเทพาสูร ดังคำประพันธ์ว่า

นางสุดแสนแค้นคั่งไม่บังคม ฝืนอารมณ์กลับหลังเข้าวังใน

(สิงหไกรภพ : 180)

นางเทพกินนรา

เมื่อนางสร้อยสุดาบริภาษนางเทพกินนราด้วยความโกรธแค้นที่นางเทพกินนราทำให้สิงหไกรภพไม่สนใจตนเหมือนเดิม ทำให้นางเทพกินนราเกิดความโกรธแค้น ดังคำประพันธ์ว่า

นางเทพกินนราฟังคิดคั่งแค้น ช่างหวงแหนหึงสาทำปราศรัย
ยิ่งสู้นิ่งยิ่งเฉยยิ่งเคยใจ สะบัดสไบเบือนหน้าแล้วพาที

(สิงหไกรภพ : 255)

สิงหไกรภพ

สิงหไกรภพโกรธแค้นท้าวเทพาสูรเมื่อทราบว่าท้าวเทพาสูรแก้แค้นตนโดยการลวงรามวงศ์บุตรของตนไปทำร้าย ดังความว่า

ได้ทราบความรามวงศ์ต้องลงโทษ ยิ่งกริ้วโกรธราวกับไฟไหม้เวหา
ให้เร่งทัพขับพหลพลโยธา สองวันครึ่งถึงพาราเมืองมารัน

(สิงหไกรภพ : 185)

เรื่องพระอภัยมณี

พระฤาษี

พระฤาษีโกรธแค้นเมื่อตนถูกนางผีเสื้อบริภาษโดยไม่เห็นความดีของตนที่เทศน์ให้นางผีเสื้อปล่อยวางเรื่องทางโลกีย์เสีย ดังความว่า

พระโยคีชี้หน้าว่าอุเหม่ ยังโว้เว้วุ่นวายอีตายโหง
เพราะหวงผัวมัวเมาเฝ้าตะโกรง ว่ากูโกงมึงก็ตกนรกเอง

.....

มาตรีชาว่ากูผิดในกิจกรรม จะให้สมน้ำหน้าสาแก่ใจ

(พระอภัยมณี : 155)

นางละเวง

นางละเวงโกรธที่ถูกนางสุวรรณมาลีแก้แค้นโดยบริภาษผ่านสารมาว่าแย่งสามีคนอื่น ดังคำประพันธ์ว่า

นางฟังเรื่องเคืองคำชุบน้ำฉีก ช่างตีปีกค่อนขอดยอดขยัน
แล้วทูลองค์ทรงยศประชดประชัน เขาว่าฉันชิงผัวไม่กลัวเกรง
พระผ่านเกล้าเล่าก็ตรัสให้สัตย์ไว้ ว่ามิให้ชาวผลึกฮึกข่มเหง
เดี๋ยวนี้เล่าเขาก็ขืนมาครื้นเครง แม้มิเกรงภูวไนยก็ไม่ลด
จะตอบต่อข้อความให้งามหน้า ให้เลือดตาตกเผาะเหยาะเหยาะหยด
น้อยหรือชะจะให้ไปไหว้ประณต มาไว้ยศยังกะว่าเป็นข้าไท

นี่เนื้อเคราะห์เพราะพระองค์จึงหลงถ้อย ต้องเป็นน้อยนึกน่าเลือดตาไหล
จะออกโอษฐ์โปรดปรานประการใด จะกลับไปหรือจะอยู่พระภูธร
(พระอภัยมณี : 754)

นางสุวรรณมาลี

เมื่อนางสุวรรณมาลีถูกนางละเวงแก้แค้นโดยทำเสน่ห์พระอภัยมณีและเหล่ากษัตริย์เมืองผลึกไม่ให้กลับไปเมืองผลึกอีก และยังใช้เสน่ห์ให้พระอภัยมณีเขียนสารบริภาษและหย่าขาดจากนาง ทำให้นางสุวรรณมาลีเกิดความโกรธแค้นนางละเวง ดังคำประพันธ์ว่า

ดูเวียงวังลังกายิ่งพาแค้น จะทดแทนเสียให้สมที่ข่มเหง
ถึงชีวันบรรลัยก็ไม่เกรง อีละเวงจะให้ยับลงกับมือ
ถึงแม้ว่าสามีจะมิเลี้ยง ให้แท้เที่ยงเถิดไม่ฟังแต่หนังสือ
จะสู้ตายวายชนม์ให้คนลือ คงจะดื้อเข้าไปถึงในวัง
(พระอภัยมณี : 760)

นางเสาวคนธ์

เมื่อนางเสาวคนธ์ถูกหัสกันเผาทำลายเมืองการะเวกด้วยสาเหตุที่นางเสาวคนธ์เอาโคตรเพชรของลังกามาไว้ที่เมืองการะเวก ทำให้นางเสาวคนธ์เกิดความโกรธแค้น ดังคำประพันธ์ว่า

นางเสาวคนธ์อ้นอั้นให้ตันจิต ยิ่งซ้ำผิดเพิ่มทวีเพราะหนีหาย
แค้นฝรั่งดังอุระจะทลาย พระพี่ชายช่วยว่าอย่าช้าที
(พระอภัยมณี : 1139)

เรื่องลักษณวงศ์

ลักษณวงศ์

เมื่อลักษณวงศ์ถูกนางทิพเกสรแก้แค้นโดยเข้าหยิกข่วนที่ไม่ยอมเล่นกับตน ลักษณวงศ์จึงเคืองนางทิพเกสร ดังคำประพันธ์ว่า

หน่อกระษัตริย์ขัดเคืองชำเลืองค้อน แม่เกสรนี่มาแกล้งทุกแห่งหน
เขาลุกหนีแล้วยังเที่ยวจังทาลคน จนเวทมนต์ลืมเลือนออกเปื้อนไป
(ลักษณวงศ์ : 170)

วิรุณมาศ

วิรุณมาศแค้นใจที่ถูกลักษณวงศ์แก้แค้นโดยทิ้งสารท้าทาย และลักเอานางสุวรรณอำภาไปจากตน ดังคำประพันธ์ว่า

พอจบสารอ่านสิ้นให้แสนแค้น กระทืบแท่นดังฟ้าคะนองสาย
ไอ้ลูกเท่าขี้ตามาท้าทาย กูนี้หมายว่าใครที่ไหนมา
(ลักษณวงศ์ : 197)

เรื่องโคบุตร

เมื่อนางมณีสาครถูกนางอำพันแก้แค้นโดยทำเสน่ห์โคบุตร จึงโกรธแค้นนางอำพันอย่างรุนแรง ดังคำประพันธ์ว่า

ให้แค้นคั่งดังแสงอัคคีสุม ยิ่งกลัดกลุ้มเจ็บจิตขนิษฐา
สุดจะขืนกลืนกลั้นชลนา นางโศการ่ำไห้อาลัยลาญ
(โคบุตร : 98)

.....

นางมณีได้ฟังให้คั่งแค้น ยิ่งสุดแสนเคืองขัดให้ตัดชัย
(โคบุตร : 99)

1.2.1 **เสียใจ** ความเสียใจเป็นความรู้สึกที่เกิดขึ้นเมื่อตัวละครถูกทำร้ายร่างกายและจิตใจจะมีความรู้สึกเสียใจ เจ็บช้ำน้ำใจมากกว่าปกติเนื่องจากผู้ที่ทำร้ายเป็นบุคคลที่ตนรักและผูกพัน พบในนิทานคำกลอน 3 เรื่อง คือ เรื่องสิงหไกรภพ เรื่องลักษณวงศ์ และเรื่องพระอภัยมณี

เรื่องสิงหไกรภพ

ท้าวอินณุมาศ

คงคาประลัยซึ่งเป็นบุตรบุญธรรมของท้าวอินณุมาศคิดแก้แค้นด้วยการก่อกบฏและคิดฆ่า ท้าวอินณุมาศจึงเกิดความเสียใจอย่างยิ่งเพราะตนให้ความรักและเลี้ยงดูคงคาประลัยเสมือนบุตรที่แท้จริงของตน ดังคำประพันธ์ว่า

จอมกระษัตริย์โทมนัสมานะนึก เห็นข้าศึกจะเข้ากำแพงได้
เสด็จยืนอยู่หน้าพลับพลาชัย เรียกคงคาประลัยด้วยโองการ
โอ้พ่อดวงนัยนาบิดาเอ๋ย ไม่ควรเลยลูกรักจะหักหาญ
พ่อพร่ำเลี้ยงรักษาพยาบาล เจ้าเปรียบปานเหมือนชีวิตของบิดา
หรือแค้นพ่อข้อไรนะลูกเอ๋ย ไม่บอกเลยให้รู้ซึ่งโทษา
เจ้าจะฆ่าพ่อแล้วหรือแก้วตา หรือปรารถนาสิ่งใดในธานี
จงบอกพ่อขอเถิดไม่ขัดขวาง เมื่อวายวางขวัญข้าวช่วยเผาผี
พระลูกรักแก้วตาอย่าราวี ให้เสนีราษฎรได้รนรน

(สิงหไกรภพ : 11)

นางแก้วกินนรี

เมื่อนางแก้วกินนรีถูกนางเทพกินนราพระราชมารดาบริภาษด้วยความโกรธแค้นที่ไม่เชื่อฟังและยังลักลอบได้ศัตรูเป็นสวามี นางแก้วกินนรีจึงเกิดความเสียใจ ดังคำประพันธ์ว่า

พระบุตรีพิลาปก้มกราบบาท ลูกเสียชาติชั่วนักควรตักษัย
พระมาตุรงค์จะระงับดับพระทัย เสด็จไปปรางค์มาศปราสาททอง

(สิงหไกรภพ : 153)

นางเทพกินนรา

เมื่อนางเทพกินนราถูกท้าวเทพาสูรสวามีบริภาษอย่างรุนแรงเพื่อแก้แค้นที่คิดว่าตนนอกใจท้าวเทพาสูร จึงทำให้นางเทพกินนราเกิดความเสียใจและชอกช้ำใจ ดังความว่า

นางเทพกินนราก้มบังคมกราบ สารภาพผิดนักควรตักษัย
จะตีฆ่าด่าฟันทำฉันใด ไม่นอกใจเจ้าพระคุณกรุณา
ถึงจะถือซื่อสัตย์ก็พลัดชั่ว เหมือนเมามัวมืดมิดผิดหนักหนา
อันความดีที่จะทูลมูลิกา เหมือนมืดสิ้นดินฟ้านภาลัย
เหลือจะทูลมูลความเมื่อยามผิด สุดจะคิดให้พระองค์สิ้นสงสัย
แต่เทวันชั้นฟ้าสุราลัย จะเห็นใจจริงจังในครั้งนี้
พลางแลดูภูธรเห็นกรขาด เอน็จอนาถในวิญญามารศรี
สะอึกสะอื้นฝืนอารมณ์ไม่สมประดี วิสัญญีอยู่กับอาสน์เพียงขาดใจ

(สิงหไกรภพ : 215)

สิงหไกรภพ

เมื่อท้าวเทพาสูรแก้แค้นสิงหไกรภพที่พานางสร้อยสุดาพระธิดาหนี โดยไม่ยอมให้อภัยและยกนางให้ ทำให้สิงหไกรภพเกิดความเสียใจและผิดหวังอย่างมาก ดังคำประพันธ์ว่า

พอจบคำลำลึกสะอึกสะอื้น อุตสาห์กลืนชลนาน่าสงสาร

(สิงหไกรภพ : 108)

เรื่องลักษณวงศ์

ท้าวพรหมทัต

เมื่อนางสุวรรณอำภาแก้แค้นท้าวพรหมทัตโดยการบริภาษและประชด จากการที่นางถูกท้าวพรหมทัตสั่งประหารตนและลักษณวงศ์ จึงทำให้ท้าวพรหมทัตเกิดความเศร้าเสียใจอย่างมาก ดังคำประพันธ์ว่า

อนิจจาดวงจิตพี่ผิดแล้ว นางน้องแก้วขอโทษอย่าโกรธพี่
เป็นความทุ่งเสียท่าอย่าพาที จงแจ้งความตามคดีเถิดขวัญตา

(ลักษณวงศ์ : 248)

.....

พรหมทัตได้ฟังยิ่งคลั่งคลุ้ม ดังเพลิงสุมทรวงท้าวยิ่งเศร้าหมอง
น้ำเนตรพรากจากนัยนานอง พระกรสองค่อนทรวงทรงโศกา

.....

(ลักษณวงศ์ : 252)

ลักษณวงศ์

เมื่อนางทิพเกสรแก้แค้นลักษณวงศ์โดยปิดบังความจริง ลักษณวงศ์จึงเกิดความเศร้าโศกเสียใจอย่างรุนแรงที่ตนทำร้ายและสั่งประหารนางอันเป็นที่รักของตน ดังคำประพันธ์ว่า

เพราะพี่จึ่งพระยุพินสิ้นชีวิต จะน้อยจิตผัวรักนี้หนักหนา
พี่ไม่แจ้งว่าเจ้าแปลงเป็นพราหมณ์มา สำคัญว่าสายสวาทเป็นชาติพราหมณ์
ไยไม่เล่าพี่เลยแม่ยอดหญิง ที่สัตย์จริงกริ่งใจได้ไถ่ถาม
โอ้สมรมิ่งมิตรมาปิดความ รักษางามสงวนกายจนวายชนม์
เสียดายนุชสุดสายสวาทพี่ คู่ชีวีร่วมไร้ในไพรสณฑ์
เมื่อยามยากเห็นหน้าประสาจน นฤมลเวียนทูลชะอ้อนวอน
เมื่อไรจะถึงธานีพระปิ่นเกล้า จะได้เฝ้าบิตุรงค์พระทรงศร
ไม่ทันเห็นบิตุเรศพระมารดร ดวงสมรแม่มาม้วยชีวาวัน
โอ้เจ้าดวงชีวีของพี่เอ๋ย ไม่ควรเลยแก้วตาจะอาสัญ
ให้ตบตีโฉมงามนี้คร่ามครัน สารพันที่จะทำทั้งจำจอง
อันชายใดที่จะชั่วเหมือนตัวพี่ แสวงหามเหสีเป็นเพื่อนสอง
ครั้นพบพักตรไม่รู้จักว่าคู่ครอง กลับมาฆ่านิ่มน้องน่าน้อยใจ

(ลักษณวงศ์ : 352)

เรื่องพระอภัยมณี

พระอภัยมณีและศรีสุวรรณ

เมื่อท้าวสุทัศน์พระราชบิดากริ้วและบริภาษโอรสทั้งสองด้วยความโกรธที่ทั้งคู่ไปเรียนวิชาที่ไม่เป็นประโยชน์ต่อการปกครองบ้านเมือง ทำให้พระอภัยมณีและศรีสุวรรณเกิดความเสียใจและน้อยใจ ดังคำประพันธ์ว่า

แสนสงสารพี่น้องสองกษัตริย์ บิดาตรัสโกรธาไม่ปราศรัย
อัปยศอดสูเสนาใน ทั้งน้อยใจผินหน้าปรึกษากัน
พระเชษฐาว่าโอ้พ่อเพื่อนยาก สู้ลำบากยากบุกป่าพนาสัณฑ์
มาถึงวังยังไม่ถึงสักครึ่งวัน ยังไม่ทันทดลองทั้งสองคน
พระกริ้วกราดคาดโทษว่าโฉดเขลา พี่กับเจ้านี้ก็เห็นไม่เป็นผล
อยู่ก็อายไพร่ฟ้าประชาชน ผิดก็ดั้นด้นไปในไพรวัน
แล้วสวมสอดกอดน้องประคองหัตถ์ สองกษัตริย์โศกทรงกันแสงศัลย์
พระอภัยมณีศรีสุวรรณ ก็พากันซวนซบสลบไป

(พระอภัยมณี : 8)

พระอภัยมณี

เมื่อนางสุวรรณมาลีไม่ยอมเข้าพิธีอภิเษกโดยหนีไปบวช เพื่อแก้แค้นที่พระอภัยมณีจะคืนนางให้อุศเรนและไม่ปกป้องนาง ทำให้พระอภัยมณีเกิดความเสียใจอย่างมาก ดังคำประพันธ์ว่า

พระอภัยได้ยินสิ้นสติ เหลือลัทธิที่จะห้ามปรามสมร
ด้วยบนกายหมายประโยชน์โปรดบิดร ให้คิดอ่อนอกใจอาลัยแล
ไม่เหมือนคิดผิดคาดประหลาดหนอ เห็นรอมร่อหรือมาร้างให้ห่างแห
จึงว่าพี่นี้ชะรอยบุญน้อยแท้ จะตั้งแต่ตรอมตรมระทมทวี
ถึงพาราว่าจะสมอารมณ์คิด หรือดวงจิตจะมาอางขนางหนี
เมื่อโฉมยงทรงพรตดาบสินี ก็ตัวพี่นี้จะอยู่กับผู้ใด

(พระอภัยมณี : 336)

1.2.3 **กลัว** เป็นผลที่เกิดจากการถูกแก้แค้นโดยผู้ที่มีสถานะเหนือกว่า ทำให้ไม่สามารถต่อสู้หรือป้องกันตัวได้ พบในนิทานคำกลอน 2 เรื่อง คือ เรื่องโคบุตร และเรื่องลักษณวงศ์

เรื่องโคบุตร

นางมณีสาครและอรุณกุมาร

นางมณีสาครและอรุณกุมารเกิดความกลัวเมื่อถูกยักษ์น้ำสี่ตนไล่ทำร้ายด้วยความโกรธแค้นที่กุมารทั้งสองล่วงล้ำและใช้น้ำในสระของตน ดังคำประพันธ์ว่า

สองพี่น้องร้องหวีดกราดกรีดเสียง ชีวิตเพียงจะพินาศด้วยยักษา

(โคบุตร : 14)

นางอำพัน

นางอำพันเกิดความกลัวเมื่อรู้ว่าโคบุตรแก้แค้นโดยสั่งประหารนางที่ทำเสน่ห์โคบุตร ดังคำประพันธ์ว่า

โฉมอำพันขวัญหายพระทัยสั่น เห็นแม่นมั่นคงจะปลงลงเป็นผี
พระพักตรเผือดเลือดซีดไม่สมประดี จรลีมากับสาวเหล่ากำนัล

(โคบุตร : 117)

เรื่องลักษณวงศ์

นางยี่สุ่นเกิดความกลัวเมื่อลักษณวงศ์แก้แค้นที่นางทำอุบายจนทำให้ลักษณวงศ์เข้าใจผิดและสั่งประหารพราหมณ์ ดังคำประพันธ์ว่า

แสนสงสารยี่สุ่นดรุณเรศ เจ้าก้มเกศหมายแน่ว่าผุยผง
ชลนัยน์ไหลซาบลงอาบองค์ กรรแสงทรงร่ำให้พิไรทูล

(ลักษณวงศ์ : 351)

1.3 ไม่สนองตอบการแก้แค้น ผลของการแก้แค้นประเภทนี้ ผู้ถูกแก้แค้นจะไม่สนใจที่จะแก้แค้นตอบ เนื่องจากอยู่ในฐานะได้เปรียบ รู้สึกเห็นใจและเข้าใจในตัวผู้แก้แค้น หรือผู้ถูกแก้แค้นยอมรับผลที่จะเกิดขึ้นจากการกระทำของตนเองตั้งแต่ต้นแล้ว จึงไม่สนองตอบการแก้แค้นนั้นๆ พบในนิทานคำกลอน 3 เรื่อง คือ เรื่องโคบุตร เรื่องลักษณวงศ์ และเรื่องพระอภัยมณี

เรื่องโคบุตร

โคบุตรไม่โกรธและไม่คิดแก้แค้นตอบนางมณีสาคร เนื่องจากโคบุตรเห็นใจและเข้าใจที่นางโกรธแค้นท้าวพรหมทัตพระราชบิดาที่ไม่ให้นางออกไปเที่ยว แต่กลับให้อรุณกุมารไปได้ ดังคำประพันธ์ว่า

พระโคบุตรสุริยาผวาวิ่ง มาปลอบมิ่งสมรมิตรพิสมัย
พี่เมตตาจึ่งไม่พาเจ้าเดินไพร แม่ยังไม่เห็นดีเข้าตีรัน
แต่น้องน้อยยังหน่วงเป็นห่วงนัก พระทรงศักดิ์เธอจะให้ไปกับฉัน
แม่จงฟังพี่ยาอย่าจาบัลย์ จะเก็บพรรณบุปผาอัมพาพวง
ที่หอมหวนงามหลากมาฝากแม่ ห้อยพระแกลเล่นสะพรั่งในวังหลวง
พงศ์กระษัตริย์ตรัสล้อแล้วล่อลวง สุดาดวงค่อยชื่นกลืนน้ำตา

(โคบุตร : 24)

เรื่องลักษณวงศ์

มหิงสาวิชาธรไม่โกรธและไม่แก้แค้นตอบนางทิพเกสรที่ถูกนางบริภาษอย่างรุนแรง เพราะเห็นว่าตนเป็นฝ่ายได้เปรียบและนางก็ต้องตกเป็นชายาของตนในที่สุด ดังคำประพันธ์ว่า

แม้นเมียเขาใครคบมาแนบอก ลงนรกเหมือนอย่างน้องสนองสาร
เว้นแต่พี่ถึงจะทำก็สำราญ ด้วยยมพระบาลกับพี่เป็นเกลอกัน
แม้นรู้ว่าพี่ร่วมรักสมัครสมร จะอวยพรให้พี่ชมภิรมย์ขวัญ
ว่าพลางกางกรจะกอดพลัน สาวสวรรค์เงื่องง่าศิลาแลง

(ลักษณวงศ์ : 292)

เรื่องพระภัยมณี

นางผีเสื้อ

นางผีเสื้อไม่โต้ตอบและสนองตอบการแก้แค้นของพระอภัยมณีที่บริภาษและทำร้ายตน เพราะนางเห็นว่าพระอภัยมณีเป็นมนุษย์ย่อมไม่สามารถสู้นางได้ ในที่สุดก็จะต้องยอมเป็นสวามีนาง ดังคำประพันธ์ว่า

อีนางยักษ์กลับปลอบไม่ตอบโกรธ พระจงโปรดเกล้าน้องอย่าหมองศรี
ข้าหมายเหมือนพัสดาถึงด่าตี ก็ตามทีเถิดเมียไม่เสียใจ
จนผู้หญิงอิงแอบแนบถนอม กระไรหม่อมจะตั้งปิ่งไปถึงไหน
ช่างไม่คิดขวยเก้อเอออะไร ทำบ้าใบ้เบือนหนีไปทีเดียว
มาร่วมเรียงเคียงข้างอยู่อย่างนี้ ยังว่ามีน้ำใจจะไม่เกี่ยว
น่าอดสูผู้หญิงเสียจริงเจียว พลางกลมเกลียวกอดรัดกษัตรา
(พระอภัยมณี : 15)

.....

อีนางยักษ์ควักค้อนแล้วย้อนว่า ส่วนร่ำด่ากระนั้นได้เขาไม่ถือ
ทีขอจูบแต่พอถูกจมูกครือ ยิ่งอึงอื้อบ่นว่าเป็นน่าชัง
เมื่ออยู่สองต่อสองในห้องหับ จะบังคับมิให้ใครกลุ้มใจมั่ง
ถึงโกรธขึ้งอย่างไรก็ไม่ฟัง พลางเข้านั่งแอบข้างไม่ห่างกาย
(พระอภัยมณี : 17)

เงือกพ่อแม่

เงือกพ่อแม่นั้นทราบผลตั้งแต่ต้นแล้วว่าหากตนหลอกนางผีเสื้อเมื่อนางผีเสื้อรู้ความจริงตนจะต้องตาย แต่เพื่อช่วยพระอภัยมณีให้หนีไปได้จึงหลอกนางผีเสื้อให้เสียเวลา เมื่อถูกทำร้ายทั้งสองจึงไม่สนองตอบการแก้แค้นของนางผีเสื้อ ดังคำประพันธ์ว่า

ทั้งสองเงือกเสือกกายหมายไม่รอด ถึงม้วยมอดมิให้แจ้งแห่งนุสนธิ์
จึงกล่าวแกล้งแสร้งเสด้วยเล่ห์กล เธออยู่บนเขาขวางริมทางมา
ข้าจะพาไปจับจงกลับหลัง ให้ได้ดังมุ่งมาดปรารถนา
ไม่เหมือนคำรำพันที่สัญญา จงเข่นฆ่าให้เราม้วยไปด้วยกัน
(พระอภัยมณี : 150)

สินสมุท

สินสมุทไม่สนองตอบความโกรธแค้นของนางผีเสื้อที่จะฆ่าตน เพราะสินสมุทมีจุดมุ่งหมายที่ต้องการล่อให้มารดาของตนอยู่ห่างจากพระอภัยมณี ดังคำประพันธ์ว่า

สินสมุทผลุดออกนอกรักแร้ แล้วล่อแม่ตบหัตถ์ผัดผางผาง
แกล้งหลบลี้หนีวนไปต้นทาง หมายให้ห่างพระบิดาได้คลาไคล
(พระอภัยมณี : 149)

นางละเวง

นางละเวงไม่โกรธแค้นหรือสนองตอบการแก้แค้นที่สังฆราชบริภาษเมื่อรู้ว่านางเป็นชายาของพระอภัยมณี กลับขอบคุณสังฆราชที่เป็นห่วงตน ดังคำประพันธ์ว่า

นางวัณฬาฝรั่งเห็นสังฆราช มากริ้วกราดโกรธเกรี้ยวอยู่เฉียวฉุน
ไม่ถือโทษโกรธตอบด้วยขอบคุณ ท่านการุญรักใคร่จึงได้แค้น
พระอภัยมณี : 823)

2. **ผลที่เกิดกับผู้แก้แค้น** เมื่อมีการแก้แค้นเกิดขึ้นผลของการแก้แค้นไม่ได้เกิดกับผู้ถูกแก้แค้นเท่านั้นบางกรณียังยังมีผลต่อผู้แก้แค้นด้วย เพราะถูกคู่กรณีแก้แค้นโต้ตอบกลับทำให้ผู้แก้แค้นได้รับผล บาดเจ็บทุกข์ทรมานทั้งกายใจและอาจถึงขั้นเสียชีวิตเช่นเดียวกัน แบ่งเป็น 2 ประเภทคือ

2.1 **ผลทางด้านร่างกาย** ผลประเภทนี้เกิดจากผู้แก้แค้นถูกคู่กรณีแก้แค้นหรือป้องกันตัวกลับ ทำให้ตนเองได้รับผลทั้งบาดเจ็บหรือเสียชีวิต พบในนิทานคำกลอน 4 เรื่อง คือ เรื่องโคบุตร เรื่องสิงหไกรภพ เรื่องลักษณวงศ์ และเรื่องพระอภัยมณี

เรื่องโคบุตร

ยักขินี

ยักขินีโกรธแค้นโคบุตรและอรุณกุมารที่ไม่ยอมอยู่กับตน จึงแก้แค้นโดยการเข้าทำร้ายโคบุตร แต่นางกลับถูกโคบุตรทำร้ายได้รับบาดเจ็บ ดังคำประพันธ์ว่า

พระโคบุตรหยุดยืนขยับรับ กระโจนจับด้วยกำลังดังกังหัน
ฤทธิรอนกรจิกเกศกุมภัณฑ์ พระบาทยันเหยียบยักษินีมาร
(โคบุตร : 47)

ยักษ์น้ำสี่ตน

ยักษ์น้ำสี่ตนเสียชีวิตจากการแก้แค้นของตนเอง โดยเข้าทำร้ายโคบุตรหมายจะฆ่า เมื่อโคบุตรเห็นยักษ์น้ำสี่ตนจะทำร้ายตนจึงป้องกันตัวโดยต่อสู้กลับ ทำให้ยักษ์น้ำสี่ตนถูกโคบุตรฆ่าดังคำประพันธ์ว่า

ด้วยฤทธิ์เทพอาวุธสุดจะแก้ ไม่หายแผลม้วยมุดสุดถวิล
ราพร้ายตายกราดลงดาษดิน พระนรินทร์เหาะลงเนินคีรี
(โคบุตร : 16)

คนธรรพ์

คนธรรพ์เสียชีวิตจากการแก้แค้นของตนเอง โดยเข้าใจผิดคิดว่าโคบุตรและอรุณกุมารจะมาแย่งนารีผลที่พวกตนเฝ้าไว้ จึงเข้าทำร้ายแต่กลับถูกโคบุตรต่อสู้ทำร้ายจนล้มตายเป็นจำนวนมาก ดังคำประพันธ์ว่า

ซิงพระขรรค์ฟันฟาดเสียงฉาดฉับ ศีรษะพับตกผางกลางสิงขร

.....

ที่วอดวายตายกราดธรณี ที่หลบลี้หลีกรอดก็รอดตาย

.....

เห็นซากศพวิทยาบรรดาตาย ทั้งกรกายขาดพลันกระจัดกัน
(โคบุตร : 26)

หัศกัณฐ์

หัศกัณฐ์เสียชีวิตจากการแก้แค้นของตนเองโดยไล่ฆ่าโคบุตรที่เหาะข้ามแดนของตนจึงถูกพญาวานรใช้แหวนวิเศษที่โคบุตรให้ขว้างไปตัดร่างหัศกัณฐ์ทำให้สิ้นชีวิต ดังคำประพันธ์ว่า

ค่อยกระเดือกเสือกกายเข้าฝั่งสมุทร จะสิ้นสุดสูญชีพสังขาร์
เลือดชะโลมโชมซาบอาบกายา ภาวนาทิพมนต์ประสานกาย
ไม่คืนติดต่อได้เหมือนใจนึก หวนระลึกหวั่นไหวหทัยหาย
ชลนัยน์ไหลหลั่งลงพรั่งพราย โอ้จะตายเสียวันนี้เป็นมั่นคง

(โคบุตร : 37)

.....

ยิ่งระลึกนึกไปก็ใจหาย ราพร้ายโหยหวนรัญจวนจิต
พอสิ้นคำอสุรินทร์สิ้นชีวิต ก็ขาดจิตอยู่ยังฝั่งคงคา

(โคบุตร : 38)

เรื่องสิงหไกรภพ

คงคาประลัย

คงคาประลัยเสียชีวิตจากการแก้แค้นของตนที่กบฏท้าวอินณุมาศ ทำให้คงคาประลัยถูกเหล่าทหารที่กู้เมืองนำตัวคงคาประลัยไปประหารและเสียบประจาน ดังคำประพันธ์ว่า

ขึ้นจับคงคาประลัยในปราสาท กับอำมาตย์ที่มั่นตั้งขึ้นใหม่ๆ
เอาฟาดฟันบั่นศีรษะฉะเสียบไว้ หวังมิให้ดูเยี่ยงเอาอย่างกัน

(สิงหไกรภพ : 31)

ท้าวจัตุพักตร

ท้าวจัตุพักตรเสียชีวิตจากการแก้แค้นของตน เนื่องจากการต่อสู้กับสิงหไกรภพและถูกสิงหไกรภพสังหาร ดังคำประพันธ์ว่า

ยักษ์ขยับรับพลาดพระฟาดฟัน ถูกกุมภัณฑ์ขาดกลางทั้งช้างพลาย
เป็นสองซีกฉีกดิ้นสิ้นชีวิต ดับดวงจิตไปสวรรค์เหมือนมั่นหมาย
(สิงหไกรภพ : 115)

ท้าวเทพาสูร

ท้าวเทพาสูรเสียชีวิตจากการแก้แค้นของตนที่แก้แค้นให้ท้าวจัตุพักตรโดยเข้ารบกับสิงหไกรภพ และรบพ่ายแพ้จนเกิดความอับอายที่ต้องพิการและเสียทั้งเมืองและมเหสีให้สิงหไกรภพ จึงไปกระโดดน้ำถึงแก่ความตาย ดังคำประพันธ์ว่า

จะกลับกล่าวท้าวเทพาสูรบ้าง เหาะไปกลางเกลียวมหาชลาไหล
ไม่มีแขนแสนสลดรันทดฤทัย แม้นอยู่ไปก็จะรับแต่อับอาย
จึงโจนลงคงคาประดาน้ำ กระเดือกดำดิ่งไปลึกใจหาย
จะกลับผลุดสุดแรงพลิกแพลงกาย ก็บรรลัยในสายสมุทรไท
(สิงหไกรภพ : 218)

ประลัยกัลป์

ประลัยกัลป์เสียชีวิตเนื่องจากการเข้าต่อสู้กับสิงหไกรภพ ซึ่งเป็นการแก้แค้นของประลัยกัลป์ที่ต้องการแก้แค้นให้ท้าวเทพาสูรสหายของตน ดังคำประพันธ์ว่า

อสุรีตีพลาดพระฟาดฟัน ถูกกุมภัณฑ์ล้มดิ้นสิ้นชีวา
(สิงหไกรภพ : 218)

เรื่องลักษณวงศ์

ท้าวกรดสุริกาล

ท้าวกรดสุริกาลโกรธที่ลักษณวงศ์ลอบได้นางยี่สุน จึงหมายคิดจะฆ่าลักษณวงศ์เป็นการแก้แค้น แต่กลับถูกลักษณวงศ์ทำร้ายกลับจนบาดเจ็บจากการถูกนาคของลักษณวงศ์รัด ดังคำประพันธ์ว่า

.....

ส่วนพระจอมนครินทร์ปิ่นประชา ตกประหม่าองค์สั่นไม่สมประดี
ที่นั่งพลายกายสั่นขยั้นขยาด โกญจนาทแปร่แปร้นจะแล่นหนี
นาคกระหวัดรัดมั่นไว้ทันที พระจักรีทรวงเพียงจะเอียงลง
พระพักตรเผือดกลัวภัยพระทัยผูก ร้องเรียกลูกทรามสงวนนวลหง
แม่ยี่สุนดวงจิตของบิตุรงค์ แม่โฉมยงบิดาจะลาตาย

(ลักษณวงศ์ : 321)

วิรุณมาศ

วิรุณมาศเสียชีวิตจากการต่อสู้เพื่อแก้แค้นลักษณวงศ์ แต่กลับถูกลักษณวงศ์ฆ่า ดังคำประพันธ์ว่า

.....

เจ้ากรุงยักษ์พักตรเผือดไม่สมประดี พระอินทรีย์เลือดโทรมชะโลมองค์
จะสั่งพลมนตรีก็สุดสั่ง สิ้นกำลังสิ้นเสียงสุดประสงค์
สิ้นกุศลผลกรรมมาจำนง ก็ปลดปลงขาดใจบรรลัยลาญ

(ลักษณวงศ์ : 208)

นางทิพเกสร

นางทิพเกสรเสียชีวิต จากการยอมถูกประหารของนางเองที่ไม่ยอมเปิดเผยความจริงเพื่อแก้แค้นลักษณวงศ์

เรื่องพระอภัยมณี

อุศเรนต้องเสียชีวิตจากการที่ตนเองแก้แค้นพระอภัยมณี โดยถูกนางวาลีออกอุบายเยาะเย้ยจนทำให้อุศเรนทั้งโกรธและอับอายจนกระอักเลือดตาย ดังคำประพันธ์ว่า

แสนระกำช้ำอกเหมือนตกเหว อีหญิงเลวแลเหมือนเงาะมาเยาะหยัน
ยิ่งคิดคิดพิษลมระดมกัน สะอื้นอั้นอกแยกแตกทำลาย
ซักซะงากรากเลือดเป็นลิ่มลิ่ม ถึงปัจฉิมชีวาตม์ก็ขาดหาย
เป็นวันพุธอุศเรนถึงเวรตาย ปีศาจร้ายร้องก้องท้องพระโรง

(พระอภัยมณี : 415)

2.2 **ผลทางด้านจิตใจ** เมื่อตัวละครเกิดความรู้สึกโกรธแค้นและแก้แค้นด้วยการทำร้ายร่างกายหรือจิตใจคู่กรณีไปแล้วอาจเกิดความรู้สึกสาสมใจที่แก้แค้นสำเร็จ ไม่สมใจที่การแก้แค้นถูกขัดขวาง หรือรู้สึกเสียใจ ทุกข์ใจอันเนื่องมาจากการแก้แค้นนั้น พบในนิทานคำกลอน 4 เรื่อง คือ เรื่องโคบุตร เรื่องสิงหไกรภพ เรื่องลักษณวงศ์ และเรื่องพระอภัยมณี

เรื่องโคบุตร

ยักษ์น้ำสี่ตน

ยักษ์น้ำสี่ตนขัดใจที่ตนถูกโคบุตรขัดขวางไม่ให้แก้แค้นจากการไล่ทำร้ายนางมณีสาครและอรุณกุมาร ที่มาใช้น้ำในสระของพวกตน ดังคำประพันธ์ว่า

มิส่งมามึงจะพากันวายปราณ มิใช่การของเองไม่เกรงกัน

(โคบุตร : 15)

โคบุตร

โคบุตรรู้สึกไม่สาสมใจ และขัดใจที่ตนถูกยักษ์น้ำสี่ตนและอรุณกุมารขอร้องไม่ให้ประหารนางอำพันเพราะนางอำพันมีครรภ์ โคบุตรจึงไม่สามารถแก้แค้นโดยการฆ่านางอำพันตามที่ตนเองต้องการได้ และเปลี่ยนเป็นการเนรเทศนางอำพันแทน

นางมณีสาคร

นางมณีสาครรู้สึกไม่สาสมใจจากการที่ตนเองไม่สามารถแก้แค้นนางอำพันที่แย่งโคบุตรไปจากตน เนื่องจากโคบุตรเข้ามาขัดขวางและปกป้องนางอำพัน

เรื่องสิงหไกรภพ

ท้าวจัตุพักตร

ท้าวจัตุพักตรรู้สึกไม่สาสมใจที่ตนไม่สามารถฆ่าสิงหไกรภพตามที่ตั้งใจไว้ได้ ดังคำประพันธ์ว่า

จะกล่าวเรื่องเมืองท้าวจัตุพักตร พระยายักษ์พยาบาทไม่ขาดหาย
เห็นลูกหลานพานจะไม่สบาย เพราะรักชายชาติมนุษย์นึกสุดแค้น
ถึงเดือนอ้ายปลายปีจึงกรีทัพ เหลือจะนับรากโษสตั้งโกฏิ์แสน
เกณฑ์กุมภัณฑ์จันต์ประเทศทุกเขตแดน อเนกแน่นเนื่องมาในธานี

(สิงหไกรภพ : 110)

นางเทพกินนรา

นางเทพกินนราขัดใจที่ตนไม่สามารถทำร้ายรามวงศ์ได้ จากการที่นางโกรธแค้นรามวงศ์ที่ลักลอบได้นางแก้วกินนรีพระธิดาของตน โดยทหารของนางไม่สามารถทำอันตรายรามวงศ์ได้ จึงยิ่งทำให้นางเทพกินนราโกรธแค้นและขัดใจ

ท้าวจัตุพักตร

ท้าวจัตุพักตรโกรธแค้นนางสร้อยสุดาพระธิดาที่หนีตามสิงหไกรภพและได้บริภาษนางอย่างรุนแรงจนทำให้นางเสียใจจนสลบไป เมื่อท้าวจัตุพักตรเห็นธิดาของตนสลบไปก็เกิดความเสียใจ ดังความว่า

พระยายักษ์รักบุตรสุดอาลัย โจนลงไปอุ้มนางขึ้นช้างทรง
เห็นนิ่งแน่แก้ไขก็ไม่ฟื้น สะอึกสะอื้นอ่อนจิตพิศวง
ระทวยกายกอดแอบไว้แนบองค์ กรรแสงทรงโศกาด้วยอาลัย
โอ้ลูกน้อยสร้อยสุดานิจจาเอ๋ย ไม่ฟื้นเลยเล่ากรรมทำไฉน
พ่อรักเจ้าเท่าชีวิตดวงจิตใจ หวังจะได้ฝากผีเพื่อนชีวา
ถึงครั้งนี้มีโทษพ่อโกรธผัว ที่จริงตัวยังรักเจ้าอยู่นักหนา
ได้กล่อมเกลี้ยงเลี้ยงไว้จนใหญ่มา โอ้แก้วตาตามชายมาวายชนม์

กอดบุตรีสี่พระโอษฐ์สะอื้นร่ำ แปดเนตรน้ำหยดย้อยเป็นฝอยฝน
ทั้งแปดหัตถ์พัดวีนฤมล ให้อั้นอ้นจนใจอาลัยลาญ
โอ้ลูกเอ๋ยเคยเห็นอยู่เย็นเช้า มาเปลี่ยวเปล่าปลดปลงน่าสงสาร
สะอื้นอ้อนร้อนฤทัยดังไฟกาล พระยามารหมอบซบสลบลง

(สิงหไกรภพ : 82)

เรื่องลักษณวงศ์

ท้าวพรหมทัต

ท้าวพรหมทัตรู้สึกสาสมใจที่ตนเองได้ประหารนางสุวรรณอำภาและลักษณวงศ์ตามที่ถูกนางยักษ์แปลงยุยงว่าทั้งสองคิดจะฆ่าตน ดังคำประพันธ์ว่า

พรหมทัตฟังสารสำราญจิต ประคองชิดชวนเชิญนางยักษี

(ลักษณวงศ์ : 148)

ท้าวพรหมทัต

ท้าวพรหมทัตรู้สึกไม่สาสมใจและขัดใจที่ลักษณวงศ์เข้าขัดขวางทหารไม่ให้ประหารนางสุวรรณอำภา ทำให้ท้าวพรหมทัตโกรธแค้นเพิ่มมากขึ้นจนสั่งให้ประหารทั้งคู่ ดังคำประพันธ์ว่า

.....

นเรนสูรฟังทูลถึงลูกยา ยิ่งโกรธาตะละไฟประลัยกัลป์
กระทืบบาทสิงหนาทสนั่นก้อง สะเทือนท้องพสุธาพนาสัณฑ์
มันรักแม่ให้มันม้วยลงด้วยกัน กลับไปฟันเสียให้สิ้นทั้งสองรา

(ลักษณวงศ์ : 145)

ลักษณวงศ์

ลักษณวงศ์แค้นนางยี่สุนที่ใส่ร้ายพราหมณ์เกสรแต่ขัดใจที่ไม่สามารถแก้แค้นได้เนื่องจากท้าวกรดสุริกาลพระราชบิดาของนางยี่สุนขออภัยโทษนาง จึงไม่สามารถฆ่านางยี่สุนตามที่ตนหวังได้ ดังคำประพันธ์ว่า

ฉวยพระแสงองค์สั่นจะฟันฟาด บิตุราชกอดองค์พระทรงศักดิ์
บิดาขอโทษองค์นางนงลักษณ์ พระลูกรักมิได้รู้ว่าพราหมณ์นาง

.....

นี่หากเกรงบิตุรงค์ดอกนงเยาว์ หาไม่เกล้าก็จะกลิ้งอยู่กลางทาง
(ลักษณวงศ์ : 351)

นางสุวรรณอำภา

นางสุวรรณอำภาสำนึกได้ภายหลังว่าตนเองประชดท้าวพรหมทัตอย่างรุนแรงว่าตนตกเป็นชายาของยักษ์แล้ว เมื่อเห็นว่าท้าวพรหมทัตเศร้าโศกเสียใจอย่างมาก จึงสำนึกได้และบอกความจริงแก่ท้าวพรหมทัต ดังคำประพันธ์ว่า

.....

ฝ่ายโฉมยงองค์เทพอำภา เห็นภัสดากำสรดสลดใจ
จึ่งกราบทูลมูลความไปตามเพศ พระทรงเดชจักรพงศ์อย่าสงสัย
น้องมิได้สู่สมภิรมย์ใน กับยักษ์ร้ายให้เสื่อมพระเดชา
(ลักษณวงศ์ : 252)

เรื่องพระอภัยมณี

พระอภัยมณี

พระอภัยมณีขัดใจที่ตนเองแก้แค้นนางผีเสื้อโดยทั้งทำร้ายและบริภาษนางแต่นางผีเสื้อกลับไม่สนใจ มุ่งแต่จะให้พระอภัยมณียอมเป็นของตน ทำให้การแก้แค้นของพระอภัยมณีที่ทำไปนั้นไม่มีผลอะไรกับนางผีเสื้อ ดังคำประพันธ์ว่า

พระสุดแสนแค้นเคืองรำคาญจิต เป็นสุดคิดสุดที่จะหนีหาย
ให้อักอ่วนป่วนใจไม่สบาย มันกอดก่ายเข้าซี้พิรี้พิไร

จะยั่งยืนขืนขัดตัดสวาท ไม่สังวาสเชยชิดพิสมัย
ก็จะสะบักสะบอมตรอมฤทัย ต้องแข็งใจกินเกลือด้วยเหลือทน
(พระอภัยมณี : 17)

นางสุวรรณมาลี

นางสุวรรณมาลีแค้นใจที่นางละเวงแย่งพระอภัยมณีไปจึงบริภาษผ่านสารให้อับอาย แต่นางละเวงกลับบริภาษโต้ตอบทำให้นางสุวรรณมาลีขัดใจและทุกข์ใจที่แก้แค้นไม่สำเร็จ

ผลของการแก้แค้นปรากฏว่าทั้งผู้ถูกแก้แค้นและตัวผู้แก้แค้นเองไม่ได้มีความสุขในการแก้แค้น ผู้ถูกแก้แค้นเป็นผู้ที่ได้รับผลของการแก้แค้นโดยตรงทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ ซึ่งส่วนใหญ่จะคิดแก้แค้นตอบทำให้เป็นการแก้แค้นโต้ตอบกันโดยไม่มีการยุติจนกว่าฝ่ายหนึ่งจะพ่ายแพ้ไป และมีบางรายที่ไม่คิดโต้ตอบ ส่วนผู้แก้แค้นนั้นถึงแม้จะได้แก้แค้นตามที่ต้องการและมีความรู้สึกสาสมใจที่ได้แก้แค้น แต่บางครั้งก็ได้รับความทุกข์ใจ เสียใจจากการแก้แค้นของตนเองและบางครั้งก็ได้รับบาดเจ็บหรือทุกข์ทรมานจนเสียชีวิต

ผลของการให้อภัย

การให้อภัยจะมีผลทั้งต่อผู้ที่ได้รับการให้อภัยและตัวผู้ให้อภัยเอง ไม่มีความโกรธแค้นต่อกันและเป็นการยุติการทำร้ายกันทั้งทางกายและใจ แบ่งเป็น 2 ประเภท คือ

1. ผลที่เกิดกับผู้ที่ได้รับการให้อภัย แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ
   1.1 ผลทางด้านร่างกาย
      1.1.1 ไม่ถูกฆ่า
      1.1.2 มีชีวิตใหม่
   1.2 ผลทางด้านจิตใจ
      1.2.1 มีจิตเป็นไมตรี
      1.2.2 สำนึกบุญคุณ
      1.2.3 โกรธแค้น

2. ผลที่เกิดกับผู้ให้อภัย แบ่งผลออกเป็น 2 ประเภท คือ

2.1 ผลทางด้านร่างกาย

2.1.1 ไม่ต้องสู้รบ

2.1.2 ได้มิตรและบริวาร

2.2 ผลทางด้านจิตใจ

2.2.1 ได้ไมตรีและความจงรักภักดี

2.2.2 เกิดความสุขใจ

1. **ผลที่เกิดกับผู้ที่ได้รับการให้อภัย** เมื่อตัวละครเกิดความแค้นทั้งที่ยังไม่ได้แก้แค้นและแก้แค้นไปแล้วแต่คิดให้อภัยก็จะทำให้ผู้ที่ได้รับการให้อภัยมีไม่ถูกทำร้ายทั้งทางกายและใจเกิดความสุข แบ่งเป็น 2 ประเภทดังนี้

1.1 **ผลทางด้านร่างกาย** ผลประเภทนี้เกิดจากการที่ทั้งสองฝ่ายเข้าต่อสู้ทำร้ายกัน จนฝ่ายหนึ่งพ่ายแพ้ และผู้ชนะก็คิดให้อภัยไม่ทำร้ายร่างกายใด ๆ ต่อไป ทำให้ผู้ที่ได้รับการให้อภัยนั้นไม่ต้องได้รับความเจ็บปวดทางร่างกายเพิ่มขึ้น หรือไม่ต้องถูกฆ่า แบ่งผลออกเป็น 2 ประเภท คือ

1.1.1 **ไม่ถูกฆ่า** เมื่อเกิดการแก้แค้นหรือการทำร้ายกัน ฝ่ายที่แก้แค้นและฝ่ายที่ได้เปรียบให้อภัยโดยยุติการต่อสู้ การทำร้าย ไม่คิดฆ่า ทำให้ผู้ที่ได้รับการให้อภัยนั้นไม่ต้องเจ็บปวดทางร่างกายเพิ่มขึ้นและรอดจากการถูกฆ่าเสียชีวิต พบในนิทานคำกลอน 4 เรื่อง คือ เรื่องโคบุตร เรื่องสิงหไกรภพ เรื่องลักษณวงศ์ และเรื่องพระอภัยมณี

เรื่องโคบุตร

พญาวานร

โคบุตรให้อภัยพญาวานรหลังจากที่ต้องแสดงฤทธิ์ทำให้พญาวานรเกิดความกลัวและยอมอ่อนน้อมตน จึงทำให้พญาวานรมีชีวิตรอดจากการไม่ถูกโคบุตรฆ่า

ยักขินี

เมื่อยักขินีเข้าทำร้ายโคบุตรแต่กลับถูกโคบุตรปราบจนพ่ายแพ้ ยักขินีกลัวโคบุตรจะฆ่าตนจึงขอชีวิตโคบุตร โคบุตรจึงยอมให้อภัยโดยไว้ชีวิตยักขินี

สิงหไกรภพ

เหล่าเสนาของท้าวจัตุพักตรมีชีวิตรอดจากการไม่ถูกลงโทษและไม่ถูกประหาร เนื่องจากสิงหไกรภพเห็นว่าเหล่าเสนาและทหารมารบเพราะทำตามคำสั่งของท้าวจัตุพักตรกษัตริย์ของพวกตนจึงให้อภัยไว้ชีวิต

เรื่องลักษณวงศ์

ท้าวกรดสุริกาล

ลักษณวงศ์ให้อภัยท้าวกรดสุริกาลหลังจากที่ถูกท้าวกรดสุริกาลเข้าทำร้าย แต่กลับถูกลักษณวงศ์ทำร้ายจนพ่ายแพ้จึงเกิดความกลัวและร้องขอชีวิต ลักษณวงศ์จึงปล่อยนาคที่รัดออกทำให้ท้าวกรดสุริกาลมีชีวิตรอด

นางยี่สุ่น

ลักษณวงศ์ให้อภัยนางยี่สุ่นเพราะท้าวกรดสุริกาลร้องขอชีวิตนางไว้ จึงทำให้นางไม่ถูกลักษณวงศ์ฆ่า

เรื่องพระอภัยมณี

อุศเรน

เมื่ออุศเรนยกกองทัพมารบกับพระอภัยมณีเพื่อแก้แค้นแต่กลับเป็นฝ่ายพ่ายแพ้ถูกพระอภัยมณีจับตัวได้ พระอภัยมณีสำนึกในบุญคุณที่เคยช่วยชีวิตตนจึงให้อภัยทำให้อุศเรนไม่ถูกฆ่า

ซีเปลือย

เมื่อท้าวสุริโยไทจะประหารชีวิตซีเปลือยสุดสาครเกิดความสงสารจึงทูลขออภัยโทษให้ทำให้ซีเปลือยไม่ถูกประหาร

ชาวเมืองผลึกและชาวเมืองลังกา

เมื่อกษัตริย์เมืองผลึกและเมืองลังกาต่างให้อภัยกันทำให้สงครามยุติ ทั้งชาวเมืองผลึกและชาวเมืองลังกาจึงไม่ต้องเข้าต่อสู้ ไม่ถูกทำร้ายและไม่ถูกฆ่าตายจากการสู้รบของทั้งสองเมืองดังที่เคยเป็นมา

1.1.2 **มีชีวิตใหม่** เป็นผลของการให้อภัยที่ผู้ที่ได้รับการให้อภัยได้รับการชุบชีวิตให้ฟื้นขึ้นมาใหม่จากที่เสียชีวิตไปแล้ว จากการที่ถูกฝ่ายที่ให้อภัยทำร้ายและคิดให้อภัยในภายหลัง พบในเรื่องโคบุตรเพียงเรื่องเดียว

เรื่องโคบุตร

ยักษ์น้ำสี่ตน

โคบุตรให้อภัยยักษ์น้ำสี่ตนหลังจากที่ต่อสู้และฆ่ายักษ์น้ำสี่ตนเสียชีวิต โดยโคบุตรชุบชีวิตยักษ์น้ำสี่ตนขึ้นมาใหม่จึงทำให้เหล่ายักษ์น้ำสี่ตนฟื้นคืนชีวิตดังเดิม ดังคำประพันธ์ว่า

.....	กุมภัณฑ์พลได้กลิ่นก็กลับหาย
หมอบประนมก้มตัวด้วยกลัวตาย	ต่างถวายอภิวันท์รำพันความ

(โคบุตร : 17)

คนธรรพ์

โคบุตรให้อภัยเหล่าคนธรรพ์หลังจากที่เข้าต่อสู้และฆ่าเหล่าคนธรรพ์ตายเป็นจำนวนมาก โดยโคบุตรชุบชีวิตเหล่าคนธรรพ์จึงทำให้เหล่าคนธรรพ์กลับมีชีวิตอีกครั้ง

1.2 **ผลทางด้านจิตใจ** เป็นผลที่เกิดขึ้นจากจิตใจของผู้ที่ได้รับการให้อภัยรู้สึกต่อผู้ให้อภัยหลังจากเกิดการให้อภัยแล้ว สามารถแบ่งผลประเภทนี้ออกเป็น 3 ประเภท คือ

1.2.1 **มีจิตเป็นไมตรี** เป็นผลที่เกิดขึ้นกับผู้ที่ได้รับการให้อภัยโดยเมื่อได้รับการให้อภัยแล้วก็จะมีความรู้สึกเปลี่ยนไปจากที่เคยบาดหมางคิดร้ายกลายเป็นการมีจิตเป็นไมตรีต่อผู้ที่ให้อภัยแทน พบในนิทานคำกลอน 3 เรื่อง คือ เรื่องโคบุตร เรื่องสิงหไกรภพ และเรื่องพระอภัยมณี

เรื่องโคบุตร

นางอำพัน

เมื่อนางมณีสาครให้อภัยนางอำพันทั้งยังแสดงความห่วงใยที่นางต้องลำบากจากการถูกเนรเทศ ทำให้นางอำพันเกิดความเสียใจที่เคยคิดร้ายนางมณีสาครและกลับมีจิตเป็นไมตรีต่อนางมณีสาครแทน ดังคำประพันธ์ว่า

นางอำพันอั้นอัดสะอื้นร่ำ อาลัยคำพี่ไม่ผูกซึ่งโทษา
กรรแสงพลางนางกราบกับบาทา อนิจจาเจ้าประคุณของลูกรัก
ลูกทำชั่วมัวหมองให้ข้องขุ่น ลืมบุญคุณของพระองค์ผู้ทรงศักดิ์
ถึงดินฟ้าก็ไม่เท่ายังเบานัก แต่ลูกรักทำชั่วด้วยมัวเมา
แม้นอยู่ได้ลูกจะตายอยู่ใต้บาท ใจหมายมาตรดังแม่บังเกิดเกล้า
แล้วกลิ้งเกลือกเสือกองค์นางนงเยาว์ โฉมเฉลานิ่งซบสลบลง

(โคบุตร : 131)

เรื่องสิงหไกรภพ

สิงหไกรภพให้อภัยพินทุมารที่หลอกตนว่าเป็นบิดาที่แท้จริงเพราะเห็นว่าพินทุมารรักตนมาก ส่วนพินทุมารก็ให้อภัยที่สิงหไกรภพและพราหมณ์เทพจินดาหนีตนไปเพราะความรักและผูกพัน เมื่อทั้งสองพบกันจึงไม่มีความโกรธแค้นต่อกัน โดยพินทุมารนั้นตามสิงหไกรภพเพื่อให้กลับไปอยู่กับตน ส่วนสิงหไกรภพนั้นเมื่อพินทุมารตายก็จัดการเผาศพด้วยความโศกเศร้าเสียใจอย่างมาก ทำให้เห็นการมีจิตเป็นไมตรีของทั้งสองฝ่าย

เรื่องพระอภัยมณี

นางละเวง

เมื่อท้าวทศวงศ์เข้าใจเหตุการณ์ตามความเป็นจริงที่นางละเวงอธิบายและขอโทษนาง ทำให้นางละเวงเห็นถึงความเป็นผู้ใหญ่ของท้าวทศวงศ์ที่ไม่พาลโกรธชาวเมืองลังกาทุกคนที่ทำให้ท้าวทศวงศ์ต้องมาได้รับความทุกข์นี้ ทำให้นางยิ่งรักและเคารพท้าวทศวงศ์มากยิ่งขึ้น

กษัตริย์เมืองผลึกและเมืองลังกา

กษัตริย์ทั้งสองฝ่ายต่างมีไมตรีกันหลังจากที่ให้อภัยและเข้าใจกันแล้วจากการที่พระฤาษีเกาะแก้วพิสดารมาเทศน์โปรด โดยทั้งสองฝ่ายปรองดองฉันญาติเห็นได้จากที่นางละเวงเชื้อเชิญให้เหล่ากษัตริย์เมืองผลึกเข้าไปพักในเมืองลังกา ดังคำประพันธ์ว่า

ฝ่ายกษัตริย์ขัตติยาสิบห้ากษัตริย์ ต่างจบหัตถุสาธุสะพระฤาษี
โปรดปรึกษาว่าให้เป็นไมตรี ข้าเห็นดีพร้อมพรักจะรัน
(พระอภัยมณี : 885)

.....

ขอเชิญองค์ทรงศักดิ์อัคเรศ เข้านิเวศน์ทั้งพระวงศ์เผ่าพงศา
หยุดประทับยับยั้งอยู่ลังกา ให้ช้าช้าสักหน่อยจึงค่อยไป
(พระอภัยมณี : 886)

1.2.2 **สำนึกบุญคุณ** เป็นผลที่เกิดจากผู้ที่ได้รับการให้อภัยสำนึกในบุญคุณ และซาบซึ้งที่ได้รับการให้อภัย ผู้ที่ได้รับการให้อภัยจึงยอมอ่อนน้อม เกรงใจ หรือเป็นบริวารข้ารับใช้ และมอบสิ่งมีค่าของตนให้ผู้ที่ให้อภัย พบในนิทานคำกลอน 2 เรื่อง คือ เรื่องโคบุตร และเรื่องลักษณวงศ์

เรื่องโคบุตร

ยักษ์น้ำสี่ตน

เมื่อยักษ์น้ำสี่ตนฟื้นชีวิตขึ้นมาจากการชุบชีวิตของโคบุตร ยักษ์น้ำสี่ตนก็สำนึกในบุญคุณที่โคบุตรให้อภัยตน จึงขอเป็นข้ารับใช้โคบุตรตลอดไปพร้อมทั้งถวายแก้ววิเศษให้โคบุตรด้วย ดังความว่า

ขอบพระคุณการุญชุบชีวิต ได้พูดผิดข้าน้อยนี้หยาบหยาม
ขอรองบาทมุลิกาพยายาม ไปติดตามกว่าจะสูญสิ้นชีวา

แล้วยักษีสี่นายถวายแก้ว อันเลิศแล้วเหาะได้ในเวหา
ทั้งสองดวงแต่ล้วนดีมีศักดา ปรารถนานึกได้ดังใจจง
(โคบุตร : 17)

คนธรรพ์

เมื่อเหล่าคนธรรพ์ฟื้นชีวิตขึ้นมาจากการชุบชีวิตของโคบุตร เหล่าคนธรรพ์ก็สำนึกในบุญคุณของโคบุตรที่ให้อภัยพวกตน จึงยอมอ่อนน้อมและเป็นบริวารรับใช้โคบุตร ดังคำประพันธ์ว่า

วิชาธรรอดตายขึ้นไหว้กราบ ศิโรราบหมอบเรียงเคียงไสว
ยอมถวายกายเป็นเช่นข้าไท จะอยู่ใกล้บาทบงสุ์พระทรงธรรม์
(โคบุตร : 27)

ยักขินี

ยักขินีสำนึกในบุญคุณที่โคบุตรไว้ชีวิตตน จึงขอเป็นข้ารับใช้โคบุตรจนตาย ดังคำประพันธ์ว่า

ประทานโทษเกิดองค์พระทรงฤทธิ์ ข้าหลงผิดเพราะความเสน่หา
อย่าฆ่าเสียให้ตายวายชีวา ขอเป็นข้ากว่าจะม้วยด้วยสัจจัง
(โคบุตร : 47)

พญาวานร

เมื่อโคบุตรไว้ชีวิตพญาวานรและบริวาร ทำให้พญาวานรสำนึกในบุญคุณที่โคบุตรให้อภัยพวกตน จึงขอเป็นข้ารับใช้โคบุตรจนกว่าตนเองจะตาย ดังคำประพันธ์ว่า

จะเป็นข้าอยู่ในองค์พระทรงธรรม์ กว่าชีวันจะม้วยบรรลัยลาน

.....

ขอรองบาทโฉมฉายจนวายปราณ จงประทานโทษผิดที่ติดพัน

(โคบุตร : 35)

เรื่องลักษณวงศ์

เมื่อลักษณวงศ์ไว้ชีวิตท้าวกรดสุริกาลทำให้ท้าวกรดสุริกาลเกิดความซาบซึ้งใจ ท้าวกรดสุริกาลจึงขอโทษพร้อมทั้งถวายเมืองและนางยี่สุนให้ลักษณวงศ์ด้วย ดังคำประพันธ์ว่า

ท้าวกรดสุริกาลสะท้านฤทธิ์ รักชีวิตร้องขอซึ่งโทษา
ขอพระองค์ทรงฤทธิ์อิสรา ได้เมตตาขอชีพชีวัน
จงเอ็นดูลูกน้อยแม่โฉมฉาย ขอถวายเวียงชัยมไหศวรรย์
ทั้งองค์อัครธิดาวิลาวัณย์ จงครองกันปกเกล้าประชากร

(ลักษณวงศ์ : 322)

1.2.3 **โกรธแค้น** เป็นผลที่แตกต่างจากผลประเภทอื่นคือ ผู้ที่ได้รับการให้อภัยไม่ยอมรับการให้อภัยนั้น และยิ่งโกรธแค้นมากขึ้นที่ตนไม่สามารถเอาชนะได้ พบในนิทานคำกลอนเรื่องพระอภัยมณีเพียงเรื่องเดียว

เรื่องพระอภัยมณี

อุศเรนโกรธแค้นพระอภัยมณีเพิ่มมากขึ้นที่ตนเองรบพ่ายแพ้โดยอุศเรนทั้งเจ็บใจและอับอาย เมื่อพระอภัยมณีปล่อยตนไปจึงกล่าวอาฆาตและยกทัพกลับมารบใหม่เพื่อฆ่าพระอภัยมณีและนางสุวรรณมาลีให้ได้ ดังคำประพันธ์ว่า

สงสารสุดอุศเรนเมื่อรู้สึก ทรวงสะทึกแทบจะแยกแตกสลาย
พอเห็นองค์พระอภัยยิ่งให้อาย จะใคร่ตายเสียให้พ้นก็จนใจ

.....

ฝ่ายลูกท้าวเจ้าลังกาพยาบาท จึงว่ามาตรแม้นเราตีบุรีได้
จะจับตัวผัวเมียมามัดไว้ แล้วจะให้แล่เนื้อเอาเกลือทา

กับเปลี่ยนหัวผัวเมียเสียสำเร็จ จึงจะเสร็จสมมาดปรารถนา

.....

(พระอภัยมณี : 413)

2. **ผลที่เกิดกับผู้ให้อภัย** เป็นผลที่เกิดกับผู้ให้อภัยทั้งทางร่างกายและจิตใจหลังจากการที่ตนเองได้ให้อภัยคู่กรณีไปแล้วซึ่งเป็นทั้งผลที่เกิดจากตนเองโดยตรงและเป็นผลกระทบที่เกิดขึ้นจากผู้ที่ได้รับการให้อภัย แบ่งได้ดังนี้ คือ

2.1 **ผลทางด้านร่างกาย** เป็นผลที่เกิดขึ้นหลังจากผู้ที่ให้อภัยได้ให้อภัยแล้ว ทำให้ตนเองไม่ต้องทุกข์ทรมานร่างกายอีกต่อไป เช่นไม่ต้องต่อสู้ ไม่บาดเจ็บล้มตายทั้งยังทำให้ได้มิตรและบริวารแบ่งเป็น 2 ประเภท คือ

2.1.1 **ไม่ต้องสู้รบ** เป็นผลที่เกิดขึ้นหลังจากการแก้แค้นแล้วคิดให้อภัยกัน เมื่อให้อภัยกันก็ทำให้การสู้รบและการทำร้ายกันยุติลงจึงทำให้ทั้งสองฝ่ายไม่เกิดการสูญเสียและบาดเจ็บ พบในนิทานคำกลอน 1 เรื่องคือ เรื่องพระอภัยมณี

เรื่องพระอภัยมณี

กษัตริย์เมืองผลึกและเมืองลังกาต่างรบกันเป็นเวลานานทำให้เสียไพร่พลและทรัพย์สินจำนวนมาก แต่เมื่อทั้งสองฝ่ายให้อภัยกันก็ทำให้สงครามยุติลง ทำให้ไม่ต้องสู้รบ ไม่สูญเสียไพร่พล และทรัพย์สินต่าง ๆ ของทั้งสองฝ่าย

2.1.2 **ได้มิตรและบริวาร** เป็นผลที่เกิดขึ้นกับผู้ให้อภัยจากการผู้ที่ได้รับการให้อภัยรู้สึกสำนึกในบุญคุณยอมเป็นข้ารับใช้ ทำให้ผู้ให้อภัยมีผู้กระทำกิจต่าง ๆให้ตามที่ตนต้องการ พบในนิทานคำกลอน 1 เรื่อง คือเรื่องโคบุตร

เรื่องโคบุตร

โคบุตรให้อภัยยักษ์เฝ้าสระที่เข้าทำร้ายตนโดยการฆ่าชีวิต เมื่อยักษ์เฝ้าสระฟื้นก็ขอเป็นข้ารับใช้โคบุตร โคบุตรจึงให้ไปช่วยตนกู้เมืองพาราณสีและช่วยพระราชบิดาและพระราชมารดา

ของนางมณีสาครและอรุณกุมาร ทำให้ทั้งสองกุมารได้กลับไปอยู่กับพระราชบิดาและพระราชมารดาในเมืองของตนตามเดิม ดังคำประพันธ์ว่า

พระรับแก้วแล้วตรัสกับขุนยักษ์ ท่านจงรักสุจริตจิตประสงค์
เราสงสารพี่น้องทั้งสององค์ เจ้าเชื้อพงศ์จักรพรรดิสวัสดี
เที่ยวทนทุกข์บุกป่าพนาเวศ น่าสมเพชใจนักนะยักษี
จะแก้ไขให้สองราคืนธานี อสุรีจงไปช่วยเราด้วยกัน

(โคบุตร : 17)

โคบุตรต่อสู้กับเหล่าคนธรรพ์ที่เข้ามาทำร้ายตนและอรุณกุมาร ภายหลังโคบุตรให้อภัยโดยชุบชีวิตเหล่าคนธรรพ์ที่ล้มตายขึ้นมาใหม่ ทำให้เหล่าคนธรรพ์นั้นสำนึกในบุญคุณและยอมเป็นข้ารับใช้โคบุตร ทั้งยังพาโคบุตรและอรุณกุมารชมป่าหิมพานต์ตามที่โคบุตรต้องการด้วย ดังคำประพันธ์ว่า

.....

พระยกโทษโปรดไว้ไม่วายชนม์ ทั้งร้อยคนจะเป็นข้าพยาบาล
เชิญพระไปชมป่าพนาเวศน์ มีประเทศหนึ่งโตรโหฐาน
ทั้งธารน้ำถ้ำแก้วอลังการ แสนสำราญรุกขชาติสะอาดครัน

.....

จะนำเสด็จพระสององค์พระทรงเดช ไปทอดพระเนตรพนมคีรีศรี
สองพระองค์ทรงฟังก็เปรมปรีดิ์ เออท่านดีแล้วจงพาเราคลาไคล
พระขวนองค์น้องชายสายสมร วิชาธรพรั่งพร้อมล้อมไสว
ต่างสำแดงศักดาเหาะคลาไคล นำตรงไปมรกตคีรีวัน

(โคบุตร : 28)

เมื่อโคบุตรต้องต่อสู้กับพญาวานรจนทำให้พญาวานรกลัวแล้วจึงให้อภัยโดยไว้ชีวิตทำให้พญาวานรยอมเป็นข้าและไปฆ่าหัสกัณฐ์ตามที่โคบุตรต้องการ ถึงแม้ตนจะเกรงกลัวหัสกัณฐ์ก็ตาม ดังคำประพันธ์ว่า

ขอทูลความตามจริงทุกสิ่งสิ้น ซึ่งภูมินจะให้ข้าพาผายผัน
ไปเซ่นฆ่าหมู่มารชาญฉกรรจ์ ข้าคิดพรั่นศักดาพญามาร
แต่คงจะอาสาฝ่าพระบาท ตามพระราชประสงค์จำนงผลาญ
จนสุดฤทธิ์กว่าชีวิตจะวายปราณ จะคิดอ่านฉันใดในณรงค์
(โคบุตร : 35)

2.2 **ผลทางด้านจิตใจ** เป็นผลที่เกิดกับจิตใจของผู้ที่ให้อภัย คือผู้ให้อภัยเองก็มีความสุขที่ตนเองได้เป็นผู้ให้อภัยและให้ชีวิตผู้อื่น และยังได้ไมตรีและความจงรักภักดีจากผู้ที่เคยเป็นศัตรู แบ่งผลเป็น 2 ประเภท ดังนี้

2.2.1 **ได้ไมตรีและความจงรักภักดี** เป็นผลที่ทำให้ผู้ที่ให้อภัยได้รับกลับมาจากการที่ตนให้ให้อภัยผู้อื่น โดยจะได้ทั้งไมตรีจากผู้ที่มีศักดิ์เสมอกัน และความจงรักภักดีจากผู้ที่มีศักดิ์ที่ด้อยกว่าผู้ที่ให้อภัย พบในนิทานคำกลอน 2 เรื่อง คือเรื่องโคบุตร และเรื่องพระอภัยมณี

เรื่องโคบุตร

โคบุตรได้ความจงรักภักดีจาก ยักษ์น้ำสี่ตน คนธรรพ์ พญาวานร และยักขินีเนื่องจากโคบุตรได้ให้อภัยทำให้ผู้ที่ได้รับการให้อภัยเหล่านี้สำนึกบุญคุณ ยอมอ่อนน้อม จงรักภักดี ดังเช่น คนธรรพ์เมื่อโคบุตรจะจากมาก็เศร้าโศกเสียใจอย่างมากที่ต้องแยกจากโคบุตร ดังคำประพันธ์ว่า

ฝ่ายพระโคบุตรกับนุชน้อง สั่งพวกพ้องวิทยาศักดาหาญ
ท่านจงอยู่อย่าเป็นทุกข์สุขสำราญ ไปถิ่นฐานที่สถิตแต่ก่อนมา
เราพี่น้องจะไปชมพนาเวศ สีขเรศถ้ำเขาลำเนาผา

วิชาธรได้ฟังหลั่งน้ำตา ต่างกอดบาทบาทาเข้าร่ำไร
ด้วยจงรักภักดีมีพระเดช ชลเนตรแถวถั่งลงหลั่งไหล

.....

(โคบุตร : 29)

เรื่องพระอภัยมณี

กษัตริย์เมืองผลึกและเมืองลังกาต่างให้อภัยกันทำให้ทั้งสองฝ่ายปรองดองเป็นมิตรไมตรีจากกัน เห็นได้จากการที่เมื่อหย่าศึกแล้วนางละเวงเชิญบรรดากษัตริย์เมืองผลึกเข้าไปพักในเมืองลังกาและพาชมเมือง นอกจากนี้เมื่อนางเสาวคนธ์ขอโคตรเพชรประจำเมืองนางละเวงก็ยกให้ทำให้เห็นถึงไมตรีที่มีต่อกัน

2.2.2 **เกิดความสุขใจ** เป็นผลที่เกิดขึ้นภายในจิตใจของผู้ให้อภัย เป็นความสุขใจที่ได้ให้อภัยมีจิตเป็นกุศลสบายใจ ไม่ผูกเวรและไม่มีกรรมที่เกิดจากการทำร้ายผู้อื่น พบในนิทานคำกลอน 4 เรื่อง คือ เรื่องโคบุตร เรื่องสิงหไกรภพ เรื่องลักษณวงศ์ และเรื่องพระอภัยมณี

เรื่องโคบุตร

โคบุตร

โคบุตรได้ให้อภัยทั้งยักษ์น้ำสี่ตน คนธรรพ์ พญาวานร ยักขินี ทำให้โคบุตรมีจิตใจที่เป็นกุศล โคบุตรให้อภัยโดยการไว้ชีวิต หรือหากเสียชีวิตไปแล้วโคบุตรก็ชุบชีวิตให้ฟื้นขึ้นมาใหม่ ทำให้โคบุตรรู้สึกสุขใจที่ได้งดเว้นการทำให้ผู้อื่นต้องเสียชีวิตตามความเชื่อในเรื่องกรรมของโคบุตร

นางมณีสาคร

นางมณีสาครมีความสุขใจที่ได้ให้อภัยนางอำพัน ไม่ต้องคอยคิดโกรธแค้นหาทางทำร้ายนางอำพันดังที่เคยเป็นมา ทั้งยังทำให้นางอำพันเกิดความซาบซึ้งใจ สำนึกในบุญคุณและสำนึกในความผิดของตนที่เคยทำไว้

เรื่องสิงหไกรภพ

พินทุมารนั้นให้อภัยสิงหไกรภพด้วยความรักและผูกพันแต่ก็ยังเกรงว่าสิงหไกรภพจะโกรธที่ตนเองหลอกว่าเป็นบิดาที่แท้จริง แต่เมื่อทราบว่าสิงหไกรภพไม่ได้โกรธเคืองตนแล้วก็เกิดความสุขใจที่บุคคลอันเป็นที่รักไม่ได้โกรธเคืองดังที่เข้าใจ

ส่วนสิงหไกรภพในตอนแรกก็กลัวว่าพินทุมารจะโกรธที่หนีมา แต่เมื่อรู้ว่าพินทุมารตามมาด้วยความรักและอยากให้กลับไปอยู่ด้วยดังเดิมก็เกิดความสบายใจที่บุคคลที่ตนรักนั้นไม่โกรธแค้นดังที่คิดเอาไว้

เรื่องลักษณวงศ์

ลักษณวงศ์ให้อภัยท้าวกรดสุริกาลพระบิดาของนางยี่สุน ทำให้นางยี่สุนไม่ต้องเศร้าหมองที่เป็นต้นเหตุให้บิดาของตนต้องตาย และยังทำให้ท้าวกรดสุริกาลและนางยี่สุนรู้สึกซาบซึ้งและสำนึกในบุญคุณของลักษณวงศ์ที่ไม่คิดแก้แค้น จึงนับได้ว่าการให้อภัยครั้งนี้ส่งผลให้ลักษณวงศ์ตัดเรื่องแค้นเคืองกับบุคคลที่เกี่ยวข้องยังความสงบสุขแก่ลักษณวงศ์ผู้ให้อภัยในครั้งนี้

เรื่องพระอภัยมณี

พระอภัยมณี

พระอภัยมณีให้อภัยอุศเรนโดยไว้ชีวิตและปล่อยกลับเมือง ทำให้เกิดความสุขใจที่ไม่ต้องทำร้ายบุคคลที่เคยมีบุญคุณกันมา อย่างไรก็ตามผลของการให้อภัยนั้นทำให้พระอภัยมณีต้องสู้รบกับอุศเรนอีกหลายครั้ง ซึ่งต้องเสียไพร่พลจากการสู้รบทำให้ชาวเมืองผลึกได้รับความเดือดร้อนเป็นอย่างมาก

สุดสาคร

สุดสาครเกิดความสบายใจที่ขอร้องให้ท้าวสุริโยไทไว้ชีวิตชีเปลือย เนื่องจากสุดสาครครองเพศเป็นฤาษีจึงไม่ต้องการให้ตนเป็นสาเหตุให้ผู้อื่นต้องเสียชีวิต ถึงแม้จะเป็นผู้ที่เคยทำร้ายตนก็ตาม

ท้าวทศวงศ์

ท้าวทศวงศ์ให้อภัยนางละเวงทำให้ตนสบายใจที่เข้าใจว่านางละเวงไม่คิดทำร้ายตนและเกิดความสุขใจที่นางละเวงยังเห็นตนเป็นญาติผู้ใหญ่โดยเข้ามาช่วยเหลือให้พ้นจากความทุกข์ทำให้ท้าวทศวงศ์และนางละเวงกลับมารักกันฉันญาติอีกครั้งหนึ่ง

กษัตริย์เมืองผลึกและเมืองลังกา

กษัตริย์ทั้งสองฝ่ายให้อภัยและเป็นมิตรกันทำให้เกิดความสุขใจที่ไม่ต้องคอยคิดร้ายและไม่ต้องหาทางทำร้ายอีกฝ่ายให้ได้รับความเจ็บปวด เกิดความสุขที่ได้มิตรเพิ่มขึ้นและปรองดองกัน

ผลของการให้อภัยนั้นทำให้ทั้งผู้ที่ได้รับการให้อภัยและผู้ให้อภัยเกิดความสุขทางกายและทางใจ เช่น เป็นมิตร ได้บริวาร ไม่ต้องเจ็บปวดทรมานกาย ส่งผลให้ทั้งสองฝ่ายมีความสุขที่สามารถระงับความโกรธแค้นได้ซึ่งเป็นการแสดงให้เห็นถึงมโนธรรมของผู้ให้อภัย แต่บางครั้งการให้อภัยก็ไม่ได้ทำให้เกิดผลดีกับผู้ให้อภัยเสมอไปหากผู้ที่ได้รับการให้อภัยไม่เห็นคุณค่าและไม่ยอมรับการให้อภัยนั้น กลับรู้สึกโกรธแค้นผู้ที่ให้อภัยและทำให้เกิดการแก้แค้นต่อไป

บทที่ 5
สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

จากการศึกษา " การแก้แค้นและการให้อภัยในนิทานคำกลอนของสุนทรภู่ " โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาสาเหตุการแก้แค้นและการให้อภัย ศึกษาวิธีการแก้แค้นและการให้อภัย และศึกษาผลที่เกิดจากการแก้แค้นและการให้อภัย ในวรรณคดีนิทานคำกลอนของสุนทรภู่ จำนวน 4 เรื่องคือ เรื่องโคบุตร เรื่องสิงหไกรภพ เรื่องลักษณวงศ์ และเรื่องพระอภัยมณี สรุปผลการศึกษาได้ดังนี้

สรุปผลการศึกษาค้นคว้า

ผู้วิจัยได้ศึกษาวิเคราะห์การแก้แค้นและการให้อภัยโดยศึกษาและพิจารณาจากสถานการณ์และพฤติกรรมของตัวละครพบว่า

สาเหตุของการแก้แค้นนั้นแบ่งออกเป็น 4 สาเหตุคือ สาเหตุประการแรก เกิดจากตนเองและบุคคลอันเป็นที่รักถูกทำร้าย ถูกรังแก สาเหตุประการที่สอง เกิดจากความผิดหวัง ถูกขัดใจ ไม่พอใจ ไม่ได้ในสิ่งที่ต้องการ สาเหตุประการที่สามเกิดจากถูกหลอกลวง ทำให้เกิดความเข้าใจผิดไปทำร้ายผู้อื่น และสาเหตุประการสุดท้ายคือ เกิดจากการเสียบุคคลอันเป็นที่รัก และเสียของรัก ทั้งถูกแย่งชิงไปหรือทอดทิ้งไปหาผู้อื่นโดยสมัครใจ สาเหตุที่พบส่วนใหญ่เป็นสาเหตุที่เกิดขึ้นกับตนเอง และผู้ที่เป็นสาเหตุนั้นจะไม่เกิดจากผู้ที่เป็นศัตรูเท่านั้น แต่ผู้ที่อยู่ใกล้ชิดหรือเป็นบุคคลอันเป็นที่รักก็เป็นสาเหตุให้เกิดความแค้นได้

สาเหตุของการให้อภัย แบ่งออกเป็น 8 สาเหตุคือ สาเหตุที่เกิดจากความรัก การต้องการทดแทนคุณ ความเชื่อเรื่องกรรม ความเมตตา การเข้าใจเหตุการณ์ตามความเป็นจริง การคำนึงถึงประโยชน์ส่วนตน สาเหตุเหล่านี้เป็นสาเหตุที่เกิดจากมโนธรรม ศีลธรรม และความต้องการของผู้ให้อภัย ส่วนอีกสองสาเหตุนั้น คือสาเหตุที่เกิดจากการมีผู้มาชี้แนะ และการคำนึงถึงสถานภาพของตนเอง ซึ่งเป็นสาเหตุที่เกิดจากการควบคุมพฤติกรรมของสังคม และสิ่งแวดล้อมของผู้ให้อภัย

วิธีการแก้แค้น แบ่งออกเป็น 3 ประเภทคือ ประเภทแรก เป็นการแก้แค้นโดยการทำร้ายร่างกาย ผู้แก้แค้นจะแก้แค้นผู้ที่ทำให้ตนเองไม่พอใจด้วยวิธีการทำร้ายร่างกายให้บาดเจ็บโดยหยิกข่วน ทุบตี จับทรมาน ไปจนถึงการฆ่าให้เสียชีวิต ประเภทที่สองเป็นการแก้แค้นโดยการทำร้ายจิตใจ มีจุดประสงค์ที่จะทำให้ผู้ถูกแก้แค้นโกรธ เสียใจ ทุกข์ใจ ผิดหวัง โดยใช้การ

บริภาษ การปิดบังความจริง การไม่ทำตามที่ต้องการ การทำเสน่ห์ เพื่อแก้แค้นผู้ที่ทำให้ตนโกรธแค้น ส่วนประเภทสุดท้าย เป็นการแก้แค้นโดยการทำร้ายทั้งร่างกายและจิตใจ โดยการทรยศ ทำอุบายลวง หลอกหลอนให้หวาดกลัว บริภาษและทำร้ายร่างกาย บริภาษและฆ่า ซึ่งระดับความรุนแรงของการแก้แค้นจะขึ้นอยู่กับความโกรธแค้น วัย และสถานะของผู้แก้แค้น ผู้แก้แค้นจะใช้วิธีแก้แค้นวิธีเดียวหรือหลายวิธีเพื่อให้การแก้แค้นนั้นได้ผลและสมใจผู้แก้แค้นมากที่สุด การแก้แค้นด้วยวิธีการบริภาษเป็นวิธีการที่ตัวละครใช้มากที่สุด

วิธีการให้อภัย แบ่งออกเป็น 4 วิธีคือ วิธีแรก การอโหสิกรรม เป็นการให้อภัยเมื่อต้องการตัดกรรมที่เคยทำต่อกันมากับคู่กรณี วิธีที่สองคือ การระงับความโกรธแค้น เป็นการให้อภัยโดยระงับความโกรธได้ในทันที หรือหากโต้ตอบไปแล้วภายหลังก็สามารถระงับความโกรธแค้นได้ วิธีที่สาม การไว้ชีวิต เป็นการให้อภัยที่เกิดขึ้นหลังจากการต่อสู้หรือแก้แค้นคู่กรณีไปแล้วแต่คิดให้อภัยไว้ชีวิต ส่วนวิธีสุดท้ายเป็นการชุบชีวิต เกิดขึ้นเมื่อผู้ให้อภัยทำร้ายคู่กรณีจนเสียชีวิตแล้ว ภายหลังจึงชุบชีวิตคู่กรณีให้ฟื้นขึ้นมา

ผลของการแก้แค้น แบ่งออกเป็น 2 ประเภทคือ ประเภทแรกเป็นผลที่เกิดขึ้นกับผู้ถูกแก้แค้น ทางร่างกายทำให้บาดเจ็บ เสียชีวิต และต้องเข้าต่อสู้เพื่อป้องกันตัว ส่วนทางด้านจิตใจทำให้ผู้ถูกแก้แค้นเกิดความรู้สึกโกรธแค้น เสียใจ และกลัว นอกจากนั้นยังมีผลอีกประเภทคือการไม่ตอบสนองการแก้แค้น ประเภทที่สองเป็นผลที่เกิดกับผู้แก้แค้นทั้งที่แก้แค้นสำเร็จและไม่สำเร็จ ผลด้านร่างกายจะทำให้บาดเจ็บ และเสียชีวิต ด้านจิตใจทำให้รู้สึกสาสมใจ ไม่สาสมใจ ขัดใจ และสำนึกได้ภายหลัง

ผลของการให้อภัยนั้น แบ่งออกเป็น 2 ประเภทเช่นเดียวกันคือ ประเภทแรกเป็นผลที่เกิดกับผู้ที่ได้รับการให้อภัย ด้านร่างกายทำให้ไม่ถูกฆ่า และมีชีวิตใหม่จากการชุบชีวิต ด้านจิตใจทำให้การให้อภัยมีจิตเป็นไมตรี สำนึกบุญคุณหรือทำให้ผู้ที่ได้รับการให้อภัยโกรธแค้นผู้ให้อภัยมากขึ้น ประเภทที่สองเป็นผลที่เกิดกับผู้ให้อภัยทางร่างกายทำให้ไม่ต้องบาดเจ็บจากการต่อสู้ได้มิตรและบริวาร ส่วนด้านจิตใจเป็นผลทางด้านนามธรรมคือ ทำให้ผู้ให้อภัยได้รับไมตรี ความจงรักภักดี และเกิดความสุขใจจากการให้อภัยของตนเอง

อภิปรายผลการศึกษาค้นคว้า

จากการศึกษาการแก้แค้นและการให้อภัยในนิทานคำกลอนของสุนทรภู่ ทำให้เห็นว่าการแก้แค้นนั้นเกิดจากความรู้สึกของมนุษย์ที่ต้องการปกป้องตนเอง สิ่งของและสิทธิต่างๆ ที่เห็นว่าเป็นของตนเองไม่ให้ผู้อื่นมาทำร้ายหรือลิดรอนไปจากตนได้ หากไม่สามารถควบคุมอารมณ์

โกรธของตนก็จะทำให้เกิดการแก้แค้นขึ้น ซึ่งทำให้เกิดความไม่สงบสุขเกิดความสูญเสียตามมาไม่ว่าจะเป็นตัวผู้แก้แค้นหรือคู่กรณี การให้อภัยเป็นสิ่งที่กระทำได้ยากซึ่งเห็นได้จากการที่ตัวละครมีการให้อภัยกันน้อยมากเมื่อเทียบกับการแก้แค้น อาจเป็นเพราะการให้อภัยมีปัจจัยประกอบหลายอย่างมากกว่าการใช้อารมณ์ ถึงแม้ว่าบางครั้งผู้ให้อภัยจะไม่ได้ให้อภัยจากความต้องการหรือสำนึกของตนเอง แต่ผลของการให้อภัยนั้นก็ทำให้ผู้ให้อภัยตระหนักถึงผลที่ตนได้รับว่าทำให้เกิดความสุขทั้งสองฝ่าย

การแก้แค้นและการให้อภัยเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นกับมนุษย์ได้ในชีวิตประจำวันเช่นเดียวกับตัวละคร หากเปรียบเทียบการแก้แค้นและการให้อภัยในนิทานคำกลอนของสุนทรภู่กับเหตุการณ์ในปัจจุบันจะพบว่า ทั้งสาเหตุและผลที่เกิดขึ้นจากการแก้แค้นและการให้อภัยมีลักษณะใกล้เคียงกัน จะแตกต่างกันที่วิธีการการแค้นซึ่งเปลี่ยนไปตามยุคสมัย แต่ความรุนแรงนั้นก็ยังขึ้นอยู่กับวัยและสถานะของผู้แก้แค้นเช่นเดียวกัน

นอกเหนือจากความสนุกสนานที่ได้รับจากการผจญภัยของตัวละครแล้ว ยังทำให้เห็นถึงภาพจำลองในพฤติกรรมและผลของการแก้แค้นและการให้อภัย โดยจะเห็นว่าตัวละครเอกนั้นทั้งโคบุตร สิงหไกรภพ ลักษณวงศ์ และพระอภัยมณี จะเป็นตัวแทนของตัวละครฝ่ายดีที่สามารถให้อภัยผู้อื่นได้ ส่วนตัวละครปฏิปักษ์ส่วนใหญ่ที่เป็นอมนุษย์นั้นไม่สามารถระงับความโกรธแค้นของตนได้ไม่คิดให้อภัยผู้อื่นและต้องเสียชีวิตจากการแก้แค้นของตนเอง แสดงให้เห็นถึงผลดีและผลเสียของการให้อภัยและการแก้แค้น ซึ่งเป็นจุดประสงค์ประการสำคัญของนิทานที่ต้องการให้คติในการดำเนินชีวิตแก่ผู้อ่าน นอกเหนือจากความบันเทิง

ข้อเสนอแนะ

ควรศึกษาการแก้แค้นและการให้อภัยในวรรณคดีประเภทอื่น และวรรณกรรมปัจจุบันเพื่อจะได้เห็นการแก้แค้นและการให้อภัยทั้ง วิธีการ สาเหตุ และผลที่หลากหลายมากยิ่งขึ้น ซึ่งจะทำให้เห็นลักษณะร่วมหรือลักษณะแตกต่างที่ปรากฏ และควรศึกษาบทบาทของการแก้แค้นและการให้อภัยที่มีต่อการดำเนินเรื่องในวรรณกรรมประเภทต่าง ๆ

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

กนกรัตน์ สุขะตุงคะ. (2536 ,มกราคม-มิถุนายน). "ความโกรธ," *วารสารจิตวิทยาคลีนิค*. 24(1) : 23-28.

กุสุมา รักษมณี. (2525). *นิทานอุทาหรณ์ในวรรณคดีสันสกฤต*. นครปฐม : คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร.

กุลวัชรีย์ ธีระกุล. (2540). *การวิเคราะห์พฤติกรรมตัวละครในวรรณคดีมรดกตามทฤษฎีจิตวิทยา*. วิทยานิพนธ์ กศ.ม. (ภาษาไทย). เชียงใหม่ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. ถ่ายเอกสาร.

เกรแฮม ฮูจ. (2532). *ว่าด้วยหลักวรรณคดีวิจารณ์*. นฤมล กาญจนทัตและอุบลวรรณ โชติวิสิทธิ์ แปล. กรุงเทพ ฯ : สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.

ขนิษฐา ตันติพิมล. (2535). *วิเคราะห์ความเหลือเชื่อในนิทานคำกลอนของสุนทรภู่*. ปริญญานิพนธ์ กศ.ม. (ภาษาไทย). พิษณุโลก : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยนเรศวร. ถ่ายเอกสาร.

ฉลอง ภิรมย์รัตน์. (2521. *จิตวิทยาสังคม*. กรุงเทพ ฯ : ประจักษ์การพิมพ์.

ชลธิรา สัตยาวัฒนา. (2513). *การนำวรรณคดีวิจารณ์แผนใหม่แบบตะวันตกมาใช้กับวรรณคดีไทย*. วิทยานิพนธ์ อม. (ภาษาไทย). กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.

ธรรมปิฎก ,พระ. (2538). *พจนานุกรมพุทธศาสนาฉบับหมวดธรรม*. พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย.

บุษกร อำไพ. (2543.). *การวิเคราะห์บทพิโรธวาทังในวรรณคดีไทยสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น*. ปริญญานิพนธ์ ศศ.ม. (ภาษาไทย). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.

ประมุข สรรกำเนิด. (2517). *จิตวิทยา*. กรุงเทพ ฯ : กรมยุทธศึกษาทหารเรือ.

ไพโรจน์ นรชาติธำรงวิทย์. (2533). *วิเคราะห์ความเชื่อในเรื่องพระอภัยมณี*. ปริญญานิพนธ์ กศ.ม. (ภาษาไทย). กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.

โยธิน ศันสนยุทธ. (2531). *จิตวิทยา*. กรุงเทพ ฯ : จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย.

ราชบัณฑิตยสถาน. (2538). *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525.* พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ : อักษรเจริญทัศน์.

ราชสุทธิญาณมงคล, พระ. (2543). *พุทโธโลยีธรรมบรรยาย พระราชสุทธิญาณมงคล (จรัญ ฐิตธมโม).* กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์พุทธศาสนาประกาศ.

ลิขิต กาญจนาภรณ์. (ม.ป.ป.). *พื้นฐานพฤติกรรมมนุษย์.* ม.ป.ท.

วิเชียร ณ นคร. (2531). *รายงานการวิจัยเรื่องการศึกษานิทานพื้นบ้านในจังหวัดนครศรีธรรมราช.* นครศรีธรรมราช : ศูนย์วัฒนธรรมภาคใต้ วิทยาลัยครูนครศรีธรรมราช.

ศิราพร ฐิตะฐาน. (2524). *ทฤษฎีการแพร่กระจายของนิทาน.* กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.

สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปรินายก (ญาณสังวร). (2536). *บทนำแห่งพระพุทธศาสนา.* กรุงเทพฯ : สภาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย.

สุวรรณา เกรียงไกรเพ็ชร์. (2514). *พระอภัยมณี : การศึกษาในเชิงวรรณคดีวิจารณ์.* วิทยานิพนธ์ อม. (ภาษาไทย). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย.

สุนทรโวหาร (ภู่), พระ. (2506). *"โคบุตร" ใน นิทานคำกลอนของสุนทรภู่ เล่มหนึ่ง.* โดย พ.ณ.ประมวญมารค ผู้รวบรวม. พิมพ์ครั้งที่ 2. พระนคร : แพร่พิทยา.

----------. (2517). *พระอภัยมณีคำกลอนของสุนทรภู่ .* พิมพ์ครั้งที่ 14. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์บรรณาคาร.

----------. (2515). *"ลักษณวงศ์" ใน นิทานคำกลอนของสุนทรภู่ เล่มหนึ่ง.* โดย พ.ณ.ประมวญมารค ผู้รวบรวม. พิมพ์ครั้งที่ 2. พระนคร : แพร่พิทยา.

----------. (2515). *"สิงหไกรภพ" ใน นิทานคำกลอนของสุนทรภู่ เล่มสอง.* โดย พ.ณ.ประมวญมารค ผู้รวบรวม. พิมพ์ครั้งที่ 2. พระนคร : แพร่พิทยา.

โสภา ชูพิกุลชัย. (2529). *ความรู้เบื้องต้นทางจิตวิทยา.* พิมพ์ครั้งที่ 2. ม.ป.ท.

อรทัย ชื่นมนุษย์. (2518). *จิตวิทยาเกี่ยวกับโรคจิตโรคประสาทและความผิดปกติทางเพศ.* กรุงเทพ ฯ : กรุงสยามการพิมพ์.

ประวัติย่อผู้วิจัย

ประวัติย่อผู้วิจัย

ชื่อ ชื่อสกุล	ยอดดอย บุพศิริ
วันเดือนปีเกิด	7 พฤศจิกายน 2520
สถานที่เกิด	บางกะปิ กทม.
สถานที่อยู่ปัจจุบัน	142/26 คลองจั่นเพลส ถ.เสรีไทย
	คลองจั่น บางกะปิ กทม. 10240

ประวัติการศึกษา

พ.ศ. 2537	มัธยมศึกษาตอนปลายจากโรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัย
พ.ศ. 2542	ศศ.บ. ภาษาไทย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
พ.ศ. 2548	ศศ.ม. ภาษาไทย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ